

**AHTER GAZETESİNİN İRAN MEŞRUTİYET
HAREKETİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE SEÇİLMİŞ
MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI**

Solmaz HAJİZADEH

**Gazetecilik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Yrd. Doç. Dr. Salih SEYHAN
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

Solmaz HAJİZADEH

**AHTER GAZETESİNİN İRAN MEŞRUTİYET HAREKETİ
AÇISINDAN ÖNEMİ VE SEÇİLMİŞ MAKALELER
BİBLİYOGRAFYASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Salih SEYHAN**

ERZURUM- 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

25.09.2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **"AHTER GAZETESİNİN İRAN MEŞRUTİYET HAREKETİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE SEÇİLMİŞ MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI"** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Solmaz HAJIZADEH

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yar. Doç. Dr. Salih SEYHAN danışmanlığında, Solmaz HAJİZADEH tarafından hazırlanan bu çalışma 25 / 09 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : *Yrd. Dr. Salih Seyhan* İmza: *[Signature]*
Jüri Üyesi : *Doç. Dr. M. Sercan Erciş* İmza: *[Signature]*
Jüri Üyesi : *Y. Doç. Dr. Besim Yıldırım* İmza: *[Signature]*

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YY'DA İRAN'DA SİYASİ DURUM VE BASIN

1.1. 19YY'DA İRAN'IN SİYASİ DURUMU	4
1.2. NASREDDİN ŞAH DÖNEMİNDE İRAN'DA YAYIMLANAN GAZETELER.....	10
1.3. KAÇAR DÖNEMİNDE İRAN'DA SANSÜR	20

İKİNCİ BÖLÜM

AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANDIĞI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİNİN GENEL SİYASİ DURUMU VE İSTANBUL'DA YAYIMLANAN FARSÇA GAZETELER

2.1. AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANDIĞI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİNİN GENEL SİYASİ DURUMU	22
2.2. KAÇAR DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA YAYIMLANAN FARSÇA GAZETELER.....	29
2.3. AHTER VE BAZI DİĞER FARSÇA GAZETELERİN İSTANBUL'DA YAYIMLANMA NEDENLERİ.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHTER GAZETESİ

3.1. AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANMA FİKRİ	39
3.2. AHTER GAZETESİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	40
3.3. AHTER GAZETESİNİN KADROSU	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN MEŞRUTİYETİ

4.1. MEŞRUTİYET KAVRAMI.....	46
4.2. OSMANLI DEVLETİNİN İRAN MEŞRUTİYETİNE ETKİSİ	47
4.2.1. Devlet Adamları ve Siyasi Elitler.....	48
4.2.2. Yazarlar, Aydınlar ve Tüccarlar	51
4.2.3. Matbuat.....	52
4.2.4. Osmanlı İmparatorluğu.....	53
4.4. İRAN MEŞRUTİYET DEVRİMİNİN HADEFLERİ VE NEDENLERİ.....	54

BEŞİNCİ BÖLÜM

AHTER GAZETESİNE GÖRE KANUN, ÖZGÜRLÜK, İKTİSAT VE YOLLAR

5.1. AHTER GAZETESİNE GÖRE KANUN	58
5.1.1. Kanun ve Kanun Gerekliği.....	58
5.1.2. Kanun ve Şariat	63
5.1.3. İslam Kanunu İle Diğer Kanunların Kıyaslaması	64
5.1.4. İran’da Kanun.....	68
5.2. AHTER GAZETESİNE GÖRE ÖZGÜRLÜK	69
5.3. AHTER GAZETESİNE GÖRE İKTİSAT	74
5.4. AHTER GAZETESİNE GÖRE YOLLARIN GELİŞMEYE KATKISI.....	79
ALTINCI BÖLÜM	84
AHTER GAZETESİ MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI.....	84
2.1. AHTER GAZETESİNDE YAYIMLANAN SEÇİLMİŞ MAKALELER	

BİBLİYOGRAFYASI.....	84
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ.....	112

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****AHTER GAZETESİNİN İRAN MEŞRUTİYET HAREKETİ AÇISINDAN ÖNEMİ VE
SEÇİLMİŞ MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI****Solmaz HAJİZADEH****Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Salih SEYHAN****2014, 112 sayfa****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Salih SEYHAN (Danışman)****Doç. Dr. M. Serdar ERCİŞ****Yrd. Doç. Dr. Besim YILDIRIM**

19.Yy’da İran’da gerçekleşen Meşrutiyet devriminde birçok faktör etkili olmuştur, İran aydınları tarafından yurtdışında yayınlanan özel gazeteler bu faktörler içinde önemli sayılmaktadır. Gazeteler iletişim aracı olarak, sosyal hayatın akışı içinde halkı belli bir hareket için organize edebilirler ayrıca İran aydınları tarafından yurt dışında yayınlanan ve İran halkını Meşrutiyet hareketi için organize eden önemli gazetelerden biri ise İstanbul’da yayınlanan Ahter gazetesidir.

Bu çalışmanın birinci bölümü Ahter gazetesinin yayınlandığı dönemde İran’ın siyasi durumunu anlatmaktadır. Bu dönemin siyasi durumunu incelemekle ve ülkede olan sorunları açıklamakla Ahter gazetesini ıslahatçı bir gazete olarak yurtdışında hangi amaçla çalıştığı açıklanır. Tezin ikinci bölümünde ise Ahter gazetesinin Osmanlı imparatorluğunda yayınlandığı için bu imparatorluğun siyasi durumunu açıklamaktadır. Osmanlıda olan gelişmeler ve ıslahat Ahter gazetesinde yansıtılarak İran halkıyla devletin aydınlaşmasında ve İran’da da yenilikler ve Meşrutiyetin yapılmasında etkili olmuştur. Tezin üçüncü bölümünde Ahter gazetesinin İstanbul’da yayımlanma nedeni, şekil özellikleri ve değerli yazarları hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümün devamında Ahter ve diğer Farsça gazetelerin İran dışında özellikle İstanbul’da yayımlanmalarının nedenini incelemektedir. İstanbul, İran’a göre gazetecilere daha huzurlu ve özgür bir alan sağladığı için dönemin önemli Farsça gazeteleri İstanbul’da yayımlanmayı tercih eder bu gazeteler vasıta olarak batı ve Osmanlı imparatorluğundaki gelişmelerin İran’a transfer olmasına sebep olmuştur. Dördüncü bölüm Osmanlı devletinin İran Meşrutiyetinde nasıl etkin olduğunu anlatmaktadır. Bu bölüm, İran Meşrutiyetinin nasıl başladığını ve etkilendiği faktörlerden en önemlilerini tartışmaktadır. Beşinci bölümde ise Ahter gazetesinde yayımlanan kanun, özgürlük, iktisat ve yollar konusunda makalelerden bahsedip Ahter’in bu konular hakkındaki görüşünü incelemektedir. Adı geçen konular İran Meşrutiyetçilerinin önemli amaçlarındandır. Altıncı ve son bölüm Ahter gazetesinden seçilmiş metinler bibliyografyasıdır, tezde bahsedilen konuların çoğu bu bibliyografyadan alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahter Gazetesi, İran Meşrutiyet Devrimi, Bibliyografya, Kanun

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE IMPORTANCE OF AHTER NEWSPAPER TERMS OF İRAN CONSTITUTION
AND THE BIBLIOGRAPHY OF SELECTED ARTICLES****Solmaz HAJİZADEH****Advisor: Assist. Prof. Dr. Salih SEYHAN****2014, Page: 112****Jury: Assist. Prof. Dr. Salih SEYHAN (Advisor)
Assoc. Prof. Dr. M. Serdar ERCİŞ
Assist. Prof. Dr. Besim YILDIRIM**

The Iranian Constitutional Revolution in the 19th century, is influenced by many factors. private newspapers published abroad by Iranian intellectuals are important factors that affect the İraniyan legitimacy of revolution. Newspapers as a communication tool can organize the people for the kinetic properties. One of the major newspapers organized Iranian for the Constitutional Revolution of İran, is the “Ahter” The newspaper published in Istanbul by Iranian intellectuals.

The first part of this study, Describes the political situation in Iran at the time of publication of the “Ahter” newspaper. when we examine the political situation During this period the reformer is “Ahter” newspaper described. In the second part of the thesis, for the “Ahter” newspaper is published in the Ottoman Empire, describes the political situation of the this Empire. The developments and reforms in the Ottoman Empire reflected in the “Ahter” newspaper To enlighten the people and government of Iran, so that was effective to the Iranian Constitutional Revolution. The third part of the thesis, Gives information about, publishing an “Ahter” newspaper in Istanbul, Structure features and “Ahter” Newspaper writers. In the remainder of this section Gives information about cause of “Ahter” and the other persian newspaper published in Istanbul. Istanbul, compare with iran, is a place that provides more free spaces and peaceful era which is preferred by leading Iranian journalists at the period to publish. By means of these newspapers published in İstanbul the developments in the West and the Ottoman Empire transferred to Iran. The fourth part of this paper describes how affective the Ottoman Empire in the Iranian Constitution. This section contained description of the beginning of Iranian Constitution also discussed important factors that affected it. In the fifth chapter examined the way of “Ahter” newspaper published in the law, freedom and articles on economics and opinions about these issues. The topics mentioned above is the important aims of the Constitutionlists issues in Iran. The sixth and final chapter is a bibliography of selected texts from newspapers “Ahter”, many of the issues mentioned in this thesis are taken from bibliographies.

Key Words: Ahter Newspaper, Iranian Constitutional, Bibliography, Law

ÖNSÖZ

19.Yy'da İran'da gerçekleşen Meşrutiyet devriminde etkili olan birçok faktör vardır. Bu faktörlerden önemli biri ise İran aydınları tarafından yurtdışında yayımlanan özel gazetelerdir. Gazeteler iletişim aracı olarak sosyal bir akışta halkı belli bir hareket için organize edebilirler. İran halkını meşrutiyet hareketine organize eden önemli gazetelerden biri ise İstanbul'da yayımlanan Ahter gazetesidir.

Ahter gazetesinde çalışan ünlü aydınlar tarafından yayımlanan makaleler, İran halkının aydınlanmasına sebep olmuştur ayrıca bu yazarlar Avrupa ülkeleri, özellikle Rusya ve Osmanlı devletinin yenileşme ve modernleşme hareketlerinden ilham alarak halkı dönemin diktatörlüğüne karşı organize etmişlerdir. Ahter gazetesini, Kaçar hanedanı baskısı nedeniyle İstanbul'a yerleşen aydınlar ve değerli devlet adamları tarafından yayımlanmıştır. Meşrutiyeti amaçlayan Ahter'in yazarları vatanlarından uzakta İran'ın gelişimi ve ilerlemesi için çaba sarf etmişler ancak bu yazarların amacı yani İran Meşrutî hareketi gazetesinin kapanışından 10 sene sonra gerçekleşebilmiştir. Bu yüzden İran tarihinde dönüm noktası sayılan Meşrutiyet hareketinde çok önemli bir yeri olan ve bu devrime alan hazırlayan Ahter gazetesinin önemi göz ardı edilemez.

Tezimin oluşmasında bana her zaman destek veren, değerli eleştiri ve önerileri ile çalışmanın şekillenmesinde beni yönlendiren danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Salih SEYHAN'a, Ahter gazetesini arşivinin toplamasında desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Mohammed Reza MOHAMADI'ye ve çalışmalarım esnasında yaşadığım stres ve yorgunluğu benimle paylasan sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

İranlılar ilk kez 19.Yy da Kaçar hanedanının halk üzerindeki tüm baskılarına rağmen İran ve Rusya savaşları sırasında moderniteyle tanış olup kendi geriliklerinin farkına varmışlardır. Kaçar döneminde moderniteye önem veren ilk devlet adamlarından olan Abbas Mirza' idi. Bu aydın fikirli devlet adamı yaptığı ıslahat özellikle de yurt dışına öğrenci gurubu göndermekle aydınlar ve ülkenin iç ve dış ilişkilerine önem veren kişilerin artmasına sebep olmuştur. Aydınlar arttıkça İran'ın durumu ve batılı ülkelerdeki gelişmelere meraklı olmuşlardır, böylece bu yenilikleri öğrenmek için yabancı ülkelere öğrenci gönderilmiş ve bu öğrenciler vasıtasıyla moderniteyin simgesinden olan gazeteciliğin çekirdeği İran'da atılmıştır¹.

Abbas Mirza döneminden Nasreddin Şah'ın otoriteye geçmesine kadar bu gerekli tanışma yani gazeteciliğin başlangıcı cereyandaydı ve İran toplumunun tüm alanları özellikle de fikri alanlarında değişim yaratılmasına yol açmıştır. Bu değişimler ilk baştan Şah ve ya diğer devlet adamlarının hoşnutsuzluklarına neden olmuştur çünkü halk aydınlaştıkça devlet adamları kendi yararlarını tehlikede hissetmişlerdir.

İran'da ilk gazetecilik Mirza Salih Şirazi yardımıyla Hicri 1253'de Kağaze Ehbar adlı gazeteyle başlamış ve bu gazeteden sonra gün be gün devleti gazetelerin sayısına artmıştır. Bu gazeteler devlet tarafından çıktıkları için genelde sarayla ilgili olan haberleri yayımlayıp bazen de Avrupa'da olan gelişmeler hakkında az bilgi veriyorlardı ama bu az bilgiler bile halkın aydınlanmasında etkin olmuştur. Daha sonra devleti gazetelerin kenarında özel gazetelerde çıkmaya başlamıştır. Devleti ve özel gazetelerin ortak özellikleri, Avrupa'daki gelişmeler hakkında bilgi vermeleriydi. İranlılar bu gelişmeleri duyunca kendi geriliklerinin farkına varır bunun nedenini anlamak isterler ama devleti gazeteler bu soruları halka cevaplama durumunda değildiler. İran'da çıkan gazeteler ne kadar da dünyada olan gelişmelerden halkı haberdar etseler de, kontrol altında oldukları için devletin belirttiği sınırlar dışında bir şey yayımlama hakları yokudur².

¹ Furunçi Naser, *Negahi Kutah be Matbuat ve Ozae Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, Matbaa Erk, Tebriz 2011, ss. 1-74.

² Kiyāfer, Cemşid, "Matbuatı Doletiyē İran Der Esre Kaçar", *Peyami Beharistan Dergisi*, 3, 2009, ss. 273-299.

Nasrettin Şah döneminde, Şah ve diğer devlet adamlarının ıslahat yapılmasına ilgisiz oldukları için, İran aydınları, özgürlükçüler ve yazarlarının birçoğunun diğer ülkelere özellikle de, Hindistan, Mısır ve Osmanlı imparatorluğuna göç edip daha sonralar yaşadıkları ülkelerde özel gazeteler yayımlamaya başlamışlardır.

Yurt dışında yayımlanan özel gazetelerin kamuoyunda önemli etkileri olmuştur. Bu gazetelerde yayımlanan konular hiçbir devleti gazetede yayımlanamazdı. Yurt dışında çıkan gazeteler özgür bir şekilde İran'ın mevcut durumunu eleştirip ıslahat ve yenilikler yapmaya çalışmışlardır ayrıca İran'da sansür idaresin olmasından dolayı İran içinde gazetelerin sayısı gün be gün azalıp yurt dışında çıkan özel gazetelerin sayısı ise artmıştır.

Yurt dışında ıslahatçılar tarafından yayımlanan gazeteler senelerce İran halkının fikrini aydınlatmaya çalışarak Meşrutiyet devrimine alan hazırlamışlardır. Bu gazeteler genelde kanun, adalet ve özgürlük konularında yayımlanıyorlardı. Eğer meşrutiyet devriminde gazetelerin rolünü incelersek en etkin rolü olan gazeteler, yurt dışında yayımlanan gazetelerdiler.

Modernite döneminin yeni kavramlarının İran'a girmesinde ve İran Meşrutiyet devriminde en önemli rolü olan gazetelerden biri ise İstanbul'da yayımlanan Ahter gazetesidir.

Ahter gazetesi 1876'dan itibaren 1896'ya kadar İstanbul'da yaşayan tanınmış İran aydınları tarafından yayımlanarak İran Meşrutiyet devriminde önemli etkisi olmuştur.

Ahter gazetesi Osmanlı imparatorluğunda yayımlandığı için bu ülkede yapılan ıslahat özellikle de siyasi, sosyal ve iktisadi yönü olan Tanzimat hareketi Ahter'in dikkatini çeker.

1856'da çıkan Tanzimat fermanı Osmanlıda yaşayan Müslüman ve gayri Müslüman halkın can, mal ve namus güvenliği konusundaydı ama sonralar bu ferman yetersiz olduğu için 1876'da Osmanlının ilk Meşrutiyet fermanı çıkıp Şark dünyasında ilk kez anayasa tedvin olunmuştur.

Osmanlı imparatorluğuyla batılı ülkelerde olan gelişmeler bir yandan, İran toplumunun bu gelişmelerden geri kalması ise öte yandan Ahter gazetesinin İran'daki mevcut durumu eleştirmesine yol açmıştır. Ahter gazetesi yaptığı değerli eleştiriler

dışında Osmanlıda yapılan ıslahatı az değişimle İran'da da kullanılması için İran devleti ve halkına öneriyordu³.

Ahter gazetesi özel bir gazete olup İran devletinden maddi destek almadığı için farklı konularda açıkça makaleler yayınlarak İran toplumunda fikri değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimlere en açık örnek ise Ahter gazetesinin Tütün hareketinin oluşmasında olan etkisidir. Daha sonra halk tarafında yapılan Tütün hareketi İran'da meşrutiyet devrimine yol açmıştır.

Ahter gazetesi uzun yayım hayatında defalarca kapanıp tekrar yayıma başlamıştır, İran devleti ise bu gazetenin kapanması için Osmanlı devletine baskı yapıyordu. Ahter gazetesi sonuçta 1896da İran baskısı altında Osmanlı devleti tarafından daimi olarak kapanmıştır. Daha sonralar Ahter gazetesinin amaçladığı Meşrutiyet yapıldıktan sonra Ahter'in Meşrutiyet devriminde ne kadar önemli etki ve rolü olduğu ortaya çıkmıştır⁴.

Yukarıda söylenenlere göre Meşrutiyetten önce ıslahatçılar ve İran aydınları sürekli kanun, adalet ve özgürlük konuları üzerinde çalışmışlardı, Ahter gazetesi de İran'ın önemli ve tanınmış aydınlar ve ıslahatçıları tarafından yayımlandığı için söylediğimiz konular hakkında makaleler yayımlayarak İran halkında fikri aydınlaşmaya sebep olmuştur. Ahter gazetesi, İran toplumunda olan gerilikler ve sorunların çözülmesini sadece devletin vazifesi bilmeyip bu gelişmede halkında birleşme gerekliliğini anlatmaktaydı⁵.

Ahter gazetesinin İran düşüncesinde ne kadar etkin olduğu, ıslahat ve Meşrutiyet devrimine nasıl alan hazırladığını kısaca anlatmak için Ahter'de yayımlanan seçilmiş metinlerden yola çıkarak bu önemli konuyu anlatmaya çalışmışız.

³ Pervin Nasreddin. "Ahteri İslambul", *İran Şinasi Dergisi*, 2, 1995, ss. 323-346.

⁴ Nasreddin, s. 323-346.

⁵ Nasreddin, s. 323-346.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YY'DA İRAN'DA SİYASİ DURUM VE BASIN

1.1. 19YY'DA İRAN'IN SİYASİ DURUMU

19.Yy'ın başlarında Avrupa ülkeleri Rönesans dönemini geride bırakıp sanayi devrimi yolunda hızla ilerlerken ve yeni hayat belirtileri onların tüm ekonomik, sosyal ve siyasal hayatlarında öne çıktığında, doğu ülkelerinde, özellikle tarihin farklı dönemlerinde eski uygarlıkların beşiği, hatta ortaçağın ilim ve sanat etkinliklerinin merkezi olan İran'da bu değişimden hiçbir haber yoktur.

Kaçar döneminde İran halkı genelde geleneksel uygulamalarla, özellikle tarım, çiftçilik ve el sanatlarıyla geçimlerini sağlıyorlardı. Diğer bir deyişle, Avrupa hızlı gelişme, kentsel ve endüstriyel ilişkiler sahnesi iken, İran'da hala eski ata erlik ve kölelik ilişkileri devam etmekteydi⁶.

18.Yy'ın sonlarında, Kaçar hanedanının başında olan Ağa Muhammed Han'ın, (1794_1797) yılları arasında kurduğu merkezi yönetim, onun ölümünden sonra zamanın iki büyük sömürgeci güçleri olan Rusya ve İngiltere karşısında zayıflamıştır. Napolyon Bonapart'ın Feth Ali Şah'a yazdığı ünlü mektubuna göre “bu zayıflamanın nedeni, İran'da gelişmiş teknolojinin eksikliği ve tüm yaşam alanlarının geriliğidir”⁷.

Ağa Muhammed Han'ın ölümünden sonra, halefi Feth Ali Şah Kaçar'ın (1797_1834) başa geçmesi, İran tarihinde önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır. Feth Ali Şah, iktidarı ele aldığı zaman İran'daki iç durumlar karışmış ve ülkenin her tarafında tahta talip olanlar isyan etmişlerdir. Öte yandan, bu dönemde Avrupa ülkeleri sanayi devrimi çerçevesinde, açgözlülükle kendi sanayi ürünlerinin satışı için ve yeni doğal kaynaklar bulmak amacıyla birbirleriyle her yönde rekabete kalkmışlardır. Bu bağlamda diğer toprakları fethetmek ve diğer ulusları sömürmek için herhangi bir çabadan da geri kalmamışlardır. Rusya ve İngiltere'nin açık sömürgeci çabaları içerisinde olmaları, özellikle de Rusya'nın sömürgeci çabaları o kadar şiddet bulmuş ki İran ve Rusya birbirleriyle karşı karşıya gelmişlerdir.

⁶ Naser, *Negahi Kutah be Matbuat ve Ozae Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74.

⁷ Naser, *Negahi Kutah be Matbuat ve Ozae Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, s. 24.

İran, Rusya ile yaşadığı uzun savaş sırasında, halkının cesaret, metanet ve Şehzade Abbas Mirza'nın askeri tedbirlerine rağmen, iktisadi gerileme ve ordunun ileri teknoloji ve organizasyona sahip olmaması nedeniyle çok acı yenilgilere uğramıştır. Bu yenilgiler sonrasında Rusya'yla Gülistan⁸ ve Türkmençay⁹ antlaşmaları imzalanmıştır. Bu aşağılayıcı ve haksız antlaşmalar, Rusya ve İngiltere'yle yapılacak olan başka antlaşmalara yol açmıştır.

19.Yy 'da, İran, stratejik konumu nedeniyle zamanın sömürgeci güçleri için önem taşımaktaydı. İran, İngiltere'nin sömürgesi altında olan Hindistan'la ortak sınır sahibiydi bu nedenle, İngiltere devleti Hindistan'ı kontrol altına almak için İran'a özel önem vermekteydi. Ayrıca İran, Napolyon Bonapart zamanında, İngiltere'nin rakibi olan Fransa için de önem taşımaktaydı.

İran Şahlarının, Rusya ve İngiltere devletleri karşısındaki askeri güçsüzlüklerinin farkına varmaları bir yandan ve İran'ın siyasi, coğrafi durumunun önem bulması öte yandan, İran'ın rakip güçler karşısında diplomatik ve siyasi güçler kullanmasına sebep olmuştur. İran'ın devlet adamları diplomasi alanında da yetersiz deneyime sahip oldukları için siyasi oyunun kurallarını bilmeyip uluslararası bağlamda bilinç eksikliği nedeniyle her zaman yeniliyorlardı. Bu nedenle Rusya ve İngiltere'nin, İran'ın siyasi ve ekonomik alanlarına olan etkileri, eskisinden daha da fazla artmıştır.

İran devletinin siyasi ve diplomasi alanındaki başarısızlıklarından dolayı ortaya çıkan sorunlar dışında, bu başarısızlıkların olumlu sonuçları da vardır. Bu olumlu sonuçlar ise İran kapılarının dış ülkelere açılması ve Kaçar devletinin Avrupalılarla yakından tanışmasıydı.

İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin elçileri, siyasi ve askeri kadrosu sürekli Kaçar sarayıyla iletişim halindeydiler. Bu sebeple, Kaçar devleti adı geçen devletlerin farklı alanlarındaki gelişmeleriyle tanışma fırsatı bulmuştur, fakat İran'da gelişmek için lazım olan alt yapıların hazır olmaması, bu ilişkilerin etkisini çok aza indirmiştir. Bu

⁸ Gülistan Antlaşması, 12 Ekim 1813 tarihinde Rusya İmparatorluğu ile Kaçarlar (İran) arasında imzalanan antlaşmadır. Bu antlaşma sonucunda Güney Kafkasya'da bulunan bereketli Karabağ toprakları Rusya yönetimine geçti.

⁹ Türkmençay Antlaşması, Rusya İmparatorluğu ile İran (Kaçar Hanedanlığı) arasında 21 Şubat 1828 tarihinde imzalanmış bir barış antlaşmasıdır. İran'ın yenilgisiyle sonuçlanan 1826-1828 Rus-İran Savaşı'ndan sonra imzalanmış olan bu antlaşma uyarınca Revan Hanlığı, Nahçıvan Hanlığı ve Talış Hanlığı Rusya'ya verilmiş, Aras Nehri'nin bu iki devlet arasındaki sınırı oluşturmasına karar verilmiştir. Gülistan Antlaşması'yla birlikte İran'ın imzaladığı en kötü hezimetlerden bir olarak kabul edilmektedir.

iletişim yine de sarayın aydın fikirli adamları arasında modernleşme hareketinin oluşumunu sağlamıştır ayrıca İran aydınları Feth Ali şah'ın oğlu, Abbas Mirza liderliğiyle batı sanayisinin İran'a gelmesine yol ağmışlardır.

İran modernleşme hareketinin önemli işlerinden biri ise yurtdışına oğrenci gönderilmesi idi. Feth Ali şah döneminde, Abbas Mirza yardımıyla başlayan bu süreç onun ölümünden sonra Hicri1249'a kadar askıya alınıp diğer dönemlerde tekrar farlı şekillerde devam etmiştir. Hiç şüphesiz bu işler, İranlıların, batıdaki ilim ve sanayi alanındaki gelişmelerle tanışmalarında etkin rolü varıdır. Buabalar sonucunda yeni hayat belirtileri arasında olan gazete de kültürel bir mal olarak İran'ın geleneksel toplumuna girdi. Aslında İran'da ilk gazetenin yayımcısı olan Mirza Salih şirazi, Abbas Mirza'nın fermanıyla İngiltere'ye gönderilen oğrenci gurupları arasında yer almaktadır.

Muhammed şah Hicri1264'de ölür. Onun 14 senelik hükümet dönemi İran tarihinin en kritik dönemlerinden sayılır. Muhammed şah döneminde, İran'da yaşanan Ekonomik, sosyal ve kültürel sıkıntılar bir yandan, sömürgeci Rusya ve İngiltere'nin etkisi ise öte yandan İran devletinde işlerin parçalanması ve toplumzerinde siyasi ve sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dönemin önemli sorunlardan bir ise şeyhiyye fırkasıdır. şeyhiyye fırkasının ardından ne çıkan Babiyye mezhebi, o dönemin karışık sosyal durumuna açık bir örnektir. Bab unvanıyla tanınan seyit Muhammed şirazi ve arkadaşları, Molla Hüseyin Beşreviyye ve Molla Muhammed Zencani, (1260-1270)Hicri yıllarında İran'ın her tarafında taraftar bulmak için geniş etkinlikler yapmışlardır. Babiyeler, Muhammet şah öldükten sonra oğlu Nasreddin şah tahta oturana kadar bu boşluğu kullanmak isteyip böylece İran'ın bazı şehirlerinde isyan etmişlerdir. Babiyeler 1268 Hicri'de Nasreddin şah'a suikast düzenleyip Daha sonra yakalanıp ve katledilmiřlerdir¹⁰.

Muhammed şahın 16 yaşındaki oğlu Nasreddin şah, İran'da tahta oturduğu zaman, ülkenin sosyal durumu her açıdan çok karışığıdır. Eğer iş bilen sadrazamı, Mirza Teki Han Emir Nizam olmasaydı, genç ve tecrübesiz şah asla İran kontrolünü ele alamazdı.

Mirza Teki Han Emir Nizam, sonralar İran'a yaptığı hizmetleri sayesinde Nasreddin şah'tan, Emir Kebir unvanını almıştır. Emir Kebir, Abbas Mirza ve Mirza

¹⁰ Naser, *Negahi Kutah be Matbuat ve zae Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74.

Ebulkasim Kaim Makam Ferahani (Muhammed Şahı'n öldürülen sadrazamı)den sonra İran devlet adamları içinde önemli reformculardan sayılır. Yeni hayat ve medeniyet göstergelerinden olan: post hizmetleri, pasaport idaresi, gazete, yeni vergi sistemi ve başka devlet kurumları ilk kez İran'da Emir Kebir'in çabalarıyla açıldı. Emir Kebir'in kıssaca görev süresinde (39 ay), yaptığı düzenlemeler sayesinde, Nasreddin Şah 50 sene boyunca güvenli bir şekilde hüküm sürebilmiştir.

Emir Kebir'in reform hareketleri bazı saraylılar ve gerici düşüncelere sahip olan devlet görevlilerinin menfaatlerini riske düşürdüğü için, onları kendisine karşı tahrik etmiştir. Sonunda Emir Kebir bu irticai unsurların komplo ve iftiralari yüzünden, sadrazamlıktan atılıp Nasreddin Şah fermanıyla öldürülmüştür.

Emir Kebir öldükten sonra, komplo planlayan kişilerden olan, Mirza Ağa Han Nuri, sadrazam olmuştur. Mirza Ağa Han'ın sadrazamlığı dönemde, Emir Kebir tarafından başlanan reform hareketleri bir süre durdurulmuştur, ama buna rağmen durumlar asla irticai unsurların istediği gibi devam etmemiştir.

Rusya ve İngiltere devletleri, İran'ın iç işlerine müdahale etmesi ve İran halkına dayatılan aşağılayıcı sözleşmeler, kitlelerin ağır uykudan uyanmasına sebep olmuştur.

İran halkı bilinçlenmeye başladııkça hükümetin diktatörlüğüne ve İran'ın dış güçler karşısında, çaresiz kalmasına karşı çıkmışlardır. Hicri1307'de aydınlar ve dini liderlerin yardımıyla başlanılan Tütün hareketi, Nasreddin Şah döneminde İranlıların fikirlerinin yükselişine açık bir örnektir. Bu hareketi kazanmak başka bu tür hareketlere yol açıp sonuçta, 1324Hicri'de meşrutiyet devrimine sebep olmuştur¹¹.

Mirza Ağa Han Nuri'nin sadrazamlığı döneminde, devlet işlerinin durgunluğu ve ondan sonraki yaşanan koşullar, devletin farklı alanlarında bazı değişimlere yol açmıştır.

Bu değişimlerden birisi, Nasreddin Şah dönemin kültürel ve basın işlerinde önemli rolü olan, Muhammet Hasan Han Etimadüsseltene'nin, 1278Hicri'de baskı evinin müdürlüğüne seçilmesidir. Muhammet Hasan Han 1299 Hicri'de eyalet meclisi üyeliğine ve 1300Hicri'de de devletin tercümanlık ve baskı kurumunun ilk başkanı makamına getirilmiştir. Sonuçta 1304Hicri'de devlete yaptığı değerli hizmetlerden

¹¹ Muhammed Guderzi, "Ahter Nohostin Ruznameye Haric Ez İran", *Keyhane Endişe Dergisi*, 40, 1991, ss. 124-134.

dolayı, Şah'tan Etimadüsseltene unvanını almıştır. Muhammet Hasan Han'ın, Nasreddin Şah döneminin yaptığı işler, İran'ın matbuat tarihinde önem taşımaktadır.

Muhammed Hasan Han'ın, İran'da tutarlı sansür sistemi kurmasına rağmen, Kaçar dönemde bilgi ve kültürün yayılmasına önemli yardımları olmuştur.

Mirza Ağa Han Nuri'nin sadareti döneminde yapılan ikinci değişim ise, Sipehsalar unvanıyla tanınan Mirza Hüseyin Han Meşi-üd Devle'nin iş üstüne gelmesiydi.

Emir Kebir döneminden beri devlet işlerinde hizmet yapan Sipehsalar, Hicri 1287'de vakıflık ve Adalet başkanlığına, 1288Hicri'de savaş başkanlığına ve aynı yılın 29 Şaban'ında ise sadrazamlığa seçilmiştir.

Sipehsalar'ın 10 senelik sadrazamlık ve bakanlık dönemi, İran matbuatının nicel ve nitel gelişmesi açısından önemlidir, çünkü Sipehsalar, ilerleme ve özgürlükten yana olan düşüncelerle kanun hükümetinin kurulması ve konuşma özgürlüğü için çaba sarf edip 10 senelik hizmet döneminde bir sürü değerli gazetelerin çıkmasına sebep olmuştur.

Sipehsalar, devletin farklı alanlarında etkili reform çalışmaları yapmıştır ayrıca, Nasreddin Şah'ı batıdaki gelişmeleri yakından takip etmesi için Avrupa seyahatine ikna etmiştir, sonuçta Sipehsalar'ın yaptığı bu işler İran'ın iç ve dışında olan irticai unsurların tahrikine sebep olmuştur.

İşte aynı Emir Kebir gibi, Sipehsalar'da 1297 Hicri'de makamından alınıp İran'ın Kezvin şehrine sürgün olunup bir sene sonra şüpheli bir şekilde öldürülmüştür.

Kaçar'ın diktatör sistemi, gerici doğası nedeniyle ilerici ve entelektüel düşüncelere yol açmıyordu, öte yandan bunu kabul etmek gerekir ki İran'ın geleneksel toplumu da öyle bir reformlara hazır değildi ve halk ise ülkenin mevcut durumundan habersizdi. Bu yüzden, bazı devlet aydınlarının reform önlemleri, irticai unsurların halkı kandırmaları sebebiyle başarısız kalmıştır ve genelde aydınlar, halk tarafından ciddi bir destek alamadıklarından kolaylıkla öldürülmüşlerdir.

Sipehsalar'dan sonra reformun durdurulması ve baskının yoğunlaşmasıyla birlikte İngiltere ve Rusya devletlerinin, İran'a yaptıkları müdahaleler özellikle de ekonomi alanında şiddet bulmuştur. Tüm anlatılan olaylar, İran halkının aydınlaşması sebep olup

sosyal-siyasal alanlarda büyük değişimler yapılmasına yol açmıştır. Sonuçta bu durumlar ardından dini liderlerin itirazı sırasında Hicri1290'de “Reuter¹²” skoru kaldırılmıştır ve bu imtiyazın kaldırılması Tütün hareketine yol açmıştır. Tütün hareketi İran milletinin diktatörlüğe ve yabancıların müdahalelerine karşı ilk hareketlerdendir.

İran halkı Tütün hareketinde başarılı olur ve bu başarı onların özgüveninin artmasına sebep olup sömürgecilik ve despotluk karşısında daha fazla dayanışlara yol açmıştır. Ayrıca, İran'ın iç ve dışında olan aydınlar, Avrupa ülkeleri özellikle Rusya ve Osmanlı devletinin kurtuluş hareketlerinden ilham alarak dönemin diktatörlüğüne karşı çıkmışlardır. Bu çatışmalar sonuçta 1313Hicri'de Nasreddin Şah'ın ölümüne sebep olmuştur.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak, İran içinde konuşma yazma özgürlüğünün olmamasından dolayı yurt dışına çıkan gazeteler Meşrutî devrimin gelişmesine önemli etkileri olmuştur. Sürgünde olan aydınlar tarafından çıkan yayımlar, Kaçar hükümetinin baskısına rağmen gizlice İran'a girip halk arasında elden ele dolaşmıştır. Aydınlar ve fikri liderler gizlice İran'a giren yayımları okuyup sokakta, pazarda ve özellikle kahve de başkalarına anlatmışlardır. Böylece herkes yurtdışında olan aydınların düşünceleriyle tanışma fırsatı bulmuştur.

Nasreddin Şah yaklaşık 50 sene İran'da hüküm sürdükten sonra saltanatının 50. Senesini kutlamaya hazırlandığı zaman Hicri1313'de Mirza Rıza Kirmanî tarafından öldürüldü. Mirza Rıza, Seyit Cemalettin Eset Abadi'nin müritlerindendir ve senelerce hapisanede hükümet yetkilileri tarafından işkence görüp hapisten çıktıktan sonra Nasreddin Şah'ı öldürmeye karar vermiştir.

Nasreddin Şah'ın 50 senelik hükümeti, İran tarihi açısından önemlidir, çünkü bu dönem İranlıların Avrupa kültürü ve medeniyetiyle tanıştıkları dönemdir. İran'ın bu dönemdeki tarihinde, sömürgecilik, geleneksellik ve modernliği aynı arada açıkça

¹² Nasreddin Şah'ın döneminde 25 Temmuz 1872'de İngilizlere verilen en büyük ve en çok ses getiren olay İngiliz Baroon Julius Reuter'a verilen demiryolu yapma imtiyazıdır. Bu imtiyaz Baroon de Reuter'e çok geniş haklar tanımaktadır. Bu sözleşmeye göre demiryolu yapımı ve idaresi, İran madenlerinden yararlanma, demir, bakır, petrol, su kaynaklarını kullanma ve baraj yapımı, kuyu kazılması, bütün ülkenin ormanlarını kullanabilme yetkisi 70 yıllığına; ülke gümrüklerini kullanma imtiyazı da 25 yıllığına, eğer İran'da banka kurulacaksa banka kurma önceliğini de İngilizlere ait olan bu şirkete veriliyordu. İmtiyaz sahibi, her türlü vergiden muaf tutuluyordu. Yapacağı yatırımlar için devlet arazisini ücretsiz alabilecekti. Kişisel mülk olursa o dönemdeki değerine göre istimlak edebilecekti. Böylece ülkenin bütün kaynakları bir kişiye bırakıldı.

görebiliriz. Bu üç fenomenin karışımı, kendi kendine İran'ın 19.yüzyılının durgun toplumunda, tutarsızlık ve çekişmelere sebep olmuştur¹³.

Nasreddin Şah dönemi yabancılara siyasi ve ekonomik imtiyazları sağlamıştır, ayrıca bu dönem, İran milletinin uyanış ve İran kapılarının tüm dünyaya açıldığı bir dönemdir. Nasreddin Şah döneminde İranlılar batının uygarlığıyla tanıştılar. İran'da gazete ve gazetecilik ise bu tanışmanın sonuçlarındandır. Gerçi İran'da gazetecilik, batının özgür jurnalistliğiyle farklıydı ama sırf gazetenin icadı bir iletişim aracı olarak, dönemin pozitif adımlarındandır.

Nasreddin Şah kendi istekleri için olmuş olsa da kitap, gazete, tiyatro, musiki ve başka batı kültürel ürünlerle yabancı değildi. Bu yüzden, bu dönemde çoğu yabancı kitaplar Farsçaya çevrilmiştir.

Nasreddin Şah'ı diktatörlüğün sembolü olarak öldürmek, İran'ın durumunda yeni bir sayfa açsa da bunun ani etkisinin baskısı aydınlar ve özgürlükçülerin üzerinde olmuştur. Nasreddin Şah'ın öldürülmesinden sonra, İran devlet adamları baskısı altında Osmanlı devletinde İran aydınları tarafından çıkan Ahter gazetesi kapatılıp bunun ardından, Ahter gazetesinin yazarlarından üçü İran devletine teslim edilmiştir. Bu Aydınlar, Mirza Ağa Han Kirmanî, Şeyh Ahmet Ruhi ve Mirza Hassen Han Hebir-ül-Mülk 17 sefer sene 1314Hicri'de acımasız bir şekilde idam edilmişlerdir.

1.2. NASREDDİN ŞAH DÖNEMİNDE İRAN'DA YAYIMLANAN GAZETELER

19.Yyda İran'ın dış ülkelere kapılarının açılması, İran aydınlarının batı kültürüyle yakından tanışmalarına sebep olmuştur. Bu tanışmaların olumlu sonuçlarından biri ise gazetedir.

Nasreddin şah döneminde modernleşme hareketleri sırasında İran içinde ilk gazetenin çıkması için dış etkileri yanında, iç alt yapılar da hazırlanmıştır, çünkü dış etkiler asla tek başına bir toplumda yeni bir fenomen yaratılmasına sebep olamaz. Böylece Kağaze Ahbar adlı olan İran'ın ilk farsça gazetesi Muhammed şah Kaçar dönemi, Hicri1253'de Mirza Salih Şirazi tarafından yayımlanır.

¹³ Naser, *Negahi Kutah be Matbuat ve Ozae Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74.

Mirza Salih Şirazi, Abbas Mirza'nın fermanıyla İngiltere'ye gönderilen öğrenciler gurubundandır. Mirza Salih yaklaşık 3 sene İngiltere'de yaşar ve orada yaşadığı süreçte, İngilizce, Fransızca ve Latinceyi öğrenmiştir. Ayrıca bazı bölümlerde özellikle, tarih, fizik ve baskı teknolojilerinde de değerli deneyimler kazanmıştır. Mirza Salih Şirazi, İran'a döndüğünden sonra Tahran'da basım evi kurup gazete yayımlamaya başlar. Yayınladığı Kağeze Ahbar adlı gazete İngilizce "Newspaper"ın tercümesidir¹⁴.

Kağeze Ahbar'dan önce, Zahira Bahara adlı farsça gazete, Hindistan'da yayımlanmıştır, ama şu noktayı dikkate almalıyız ki tarihçiler ve uzmanlar, Kağeze Ahbar'ı İran gazeteciliğinin başlangıç noktası olarak kabul etmekte. Bu nedenle İran'da, Mirza Salih Şirazi, İran gazeteciliğinin babası olarak tanınmaktadır¹⁵.

Günümüzde Kağeze Ahbar gazetesinden sadece birkaç sayı bulunmaktadır. Bu gazeteden bir sayı İran'da ve iki sayı ise Britanya müzesindedir. Bu yüzden eski araştırmacılar ve yazarlar ondan habersizmişler ama sonraları bu konu üzerinde yapılan araştırmalara göre, Mirza Salih'in yayınladığı gazete hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Örneğin 1839'da Richard Wilbraham adlı İngiliz subay ve 1860 senesinde, Horatio Sauthgate adlı Amerikalı kişilerin sefer namelerinde ve sene 1876'da İstanbul'da yayımlanan Ahter gazetesinin 22. numarası bu gazeteyi anlatmıştır¹⁶.

Kağeze Ahbar gazetesinin teknik özellikleri hakkında şunu söyleyebiliriz ki, bu gazete ayda bir kere taş basmasıyla çıkıyordu, metin yazısı hiyeroglif ve başlıklar ise nesih hattıyla, 24x40 santimetre, tek sütun ve iki sayfada basılıyordu. Gazetenin yayımlandığı kağıtlar kalitelidir ve iki sayfanın da arkası boş kalıyordu. Gazetenin ilk sayfasının üstünde İran'ın resmi nişanı olan Şir-o Horşid bulunmaktaydı. Ayrıca bu gazete adsız ve unvansızdır ama farklı kaynaklarda Kağeze Ahbar, Evvelin Ruznameye İran ve Ruznameye Mirza Salih Şirazi olarak adı geçmiştir. Mirza Salih yazdığı sefer namede bu gazeteyi anlatmak için Kağeze Ahbar adını kullanmıştır bu yüzden bu gazete yazarlar ve uzmanlar arasında Kağeze Ahbar olarak tanınmaktadır¹⁷.

Kağeze Ahbar gazetesinin içeriği ise, unvanlarında belirlendiği gibi "Ahabri Şarkıye ve Ahbari gerbiye" İran'ın iç ve dış haberleri konusundaydı. Kağeze Ahbar

¹⁴ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74

¹⁵ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74

¹⁶ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74.

¹⁷ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, ss. 1-74

devlet tarafından yayımlandığı için saray olayları, diğer ülkelerden gelen devlet adamlarının İran Şahıyla görüşmeleri, şahların birbirine gönderdiği tebrikler ve kutlamaları, savaşlar, doğal afetler ve batının yeni buluşlarını anlatmaktaydı. Gazetenin yayımladığı iç haberlerin kaynağı saray, dış haberlerin kaynağı ise başka ülkelerin gazetelerinden alınan haberlerin çevirisiydi.

Kağze Ahbar gazetesinin yayım süresi, kaç numarada çıktığı ve kapanış nedenleri hakkında net bir bilgi yoktur ama bazı kaynaklara göre sene 1840'e kadar yayımlanmıştır.

Kağze Ahbar kısa hayatında pek sürekli olarak yayımlanmayıp arada bir kesintilere uğramıştır. Bu nedenle bazı uzmanlar İran'da yayınlanan ikinci Farsça gazeteyi, yani Vakayı- ittifakiye gazetesini birinci gazete olarak biliyorlar. Yine de bu görüşlere rağmen, Mirza Salih ve yayımladığı Kağze Ahbar'ın saraylılar ve bilim adamlarının gazete ve gazetecilikle yakından tanışmalarındaki etkisini göz ardı edemeyiz.

Kaçar şahları özellikle de Ağa Muhammed Han'dan sonra gelenler, siyasi ve sosyal işlerde zayıf yönlerine rağmen, sanat ve edebiyata ilgi gösterip şairler ve edipleri teşvik etmişlerdir. Bu yüzden Nasreddin Şah döneminde de geçen dönemler gibi ve hatta ondan da fazla yabancı gazetelerin tercümesi yapılmış ve bu tercümeler Şah ve saraylılar tarafından okunmuştur. Saraya gelen Fransızca, Rusça, İngilizce ve Türkçe gazeteler tercümanlar tarafından Farsçaya çevrilip Şah'a okunmuştur. İşte bu nedenle Kağze Ahbar'ın kapanış süresinden 10 sene geçmesine rağmen Şah ve saraylılar Gazete ve gazete okuma kavramlarıyla yabancı değildiler.

Aşağıda adı geçen gazeteler Nasreddin Şah döneminde yayımlanan gazetelerden birkaç örnektir.

Zahrir Debahra: Zahrir Debahra 1949'da Kağze Ahbar'dan sonra İran'ın ikinci gazetesi olarak Urumiye şehrinde ve Asur dilinde yayımlanmıştır. Işık demeti anlamına gelen Zahrir debahra gazetesi, Amerika Boston'un dini misyon organı olarak en az 69 sene çıkmaya devam eder. Bu misyonun süpervizörü 1835'de Jastin Perkinz ve gazetenin başyazarı ise Labari adlı iki Amerikalıydı¹⁸.

¹⁸ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye İran Der Esre Kaçar*, s. 1-74.

Gazetenin yayın şekli ise ilk başta aylık ve daha sonralar 15 günde bir çıkıyordu. Bu gazete İran’da farsça dışında bir dilde çıkan ilk gazetedir ve aynı zamanda en eski Asur gazetelerden sayılır. Gazetenin içeriği ilk başta din, nasturiler ve Katolikler’le mezhep tartışmalarıydı, ama sonralar yazılar çeşitli konular üzerinde yayımlanmıştır.

Vakayı- İttifakiye: Vakayı-İttifakiye gazetesi, Nasreddin Şah hükümetinin üçüncü senesinden itibaren tahta talip çıkanların isyanının Emir Kebir yardımıyla bastırılmasından sonra toplumun huzurlu ortamında çıkmaya başlamıştır. Emir Kebir yaptığı kapsamlı reform çalışmaları çerçevesinde İran’ın ilk süreli gazetesinin yayımlanma fermanını vermiştir, böylece Vakayı-İttifakiye gazetesinin ilk sayısı 1851’de (Ruzname Ahbare Dar-ül Hilafe Tahran)başlığı altında, ikinci sayıdan itibaren ise Vakayi- İttifakiye adıyla yayımlanmıştır¹⁹.

Vakayı- İttifakiye gazetesi taş basma, 4 ten 8 sayfaya kadar, 26x40 boyutunda haftalık olarak Tahran’da basılıyordu. Bu gazete, İran, dünya ve bilimsel makaleleri içeriyordu. Vakayı- İttifakiye gazetesinin devlet tarafından çıkarılması ve devlet görüşlerini yansıttığı için halk tarafından pek olumlu karşılanmamıştır. Bu yüzden devlet ilan vererek gazetenin alınmasını zorunlu yapmıştır. “İran’da her bir kimse 200 Tümen maş alıyorsa, yılda 2 Tümen gazete parasını ödemesi gerekiyor²⁰”.

Devlete elliye İran: Vakayı- İttifakiye gazetesi yaklaşık 10 sene öncesine ve 471. sayısına kadar sürekli yayınlanır. Gazetenin 471. sayısında, “İttifakiye” kelimesi unvanından silinir ve 472 sayısından itibaren gazetenin ismi “Ruzname Devlete Elliye İran” olarak yayımlanır. Bu gazete yeni sayısından itibaren, Nasreddin Şah’ın isteğiyle resimli bir gazete olarak çıkmıştır.

Nasreddin Şah, Avrupa ülkelerine seyahate çıktığında bu tür gazetelerle tanışır ve Vakayı- İttifakiye’de öyle olsun istemiştir, bu yüzden “Ruzname Devlete Elliye İran” gazete sanatı açısından önemlidir. Bu gazetede saraylılar ve devlet adamlarının resimlerinin yanında, İran haberleri de yayımlanıyordu. Gazetenin dış haberler kısmında bilim, teknoloji ve yarı siyasi haberler batı gazetelerinden çevrilip gazetede yayımlanmıştır.

¹⁹ Kiyanfer, ss. 273-299.

²⁰ Kiyanfer, ss. 273-299.

Milleti Gazetesi: Kağıze Ahbar ve Vakayı- İttifakiye gazetelerinden sonra, “Milleti” gazetesi İran’ın üçüncü farsça gazetesi olarak 1275Hicri yılında Tebriz’de yayımlanmıştır.

Milleti gazetesinden tam sayı elde olmadığı için, tarihçiler bu gazeteyi farklı unvanlarla özellikle de “ruzname Ahbari Dar-ül Saltene Azerbaycan”, “Ruzname Milletiye Memleketi Azerbaycan”, “Ruznameye Vakayı Şehri Memleketi Mahruseye Azerbaycan” adıyla tanırlar. Milleti gazetesi 25. sayıdan sonra 1299Hicri’de kapanmıştır, bunun nedeni, gazetenin ilerici yöntemi ve “Gazete”, “Gazetecilik” kavramlarına olan yaklaşma tarzına bağlıdır. Dönemin yaygın gazetelerinin aksine, Milleti gazetesi, gazete özgürlüğü, haber özgürlüğü ve haberci özgürlüğü hakkında bahsetmiştir, örneğin gazetenin üçüncü sayısında gazete faydası hakkında bir makale yayımlanmıştır ve bu yazı Meşrutiyet döneminden önce gazeteci vazifesi ve basın özgürlüğü hakkında yazılan ilk yazılardandır²¹.

Ruznameye İlmiyeye Devleti İlliye İran: Ruznameye İlmiyeye Devleti İlliye İran İran’ın ilk bilimsel gazetesi olarak ilk sayısı 1864’de yayımlanmıştır. Bu gazete, Fransızca, Farsça ve Arapça dillerinde basılıp Fransızca Journal Des Savants(bilim adamları gazetesi) gazetesinden esinlenilmiştir. Ruznameye İlmiyeye Devleti İlliye İran toplam 53 sayı da sadece bilimsel konular üzerinde yayımlanmıştır.

Devleti Musavver: Ruznameye Devleti illiye İran gazetesinin ünlü ressamı, Seni-ol Mülk’un ölümünden sonra gazete 1283Hicri’den, 1286 Hicri’ye kadar resimsiz kalıp bu sürede, ruzname Devleti Musavver adıyla yayımlanmıştır.

Milleti Gazetesi: Milleti gazetesi, Tebriz’de çıkan Milleti gazetesiyle aynı adda olmasına rağmen, farklı gazetelerdir.

Ruzname Milleti’nin ilk sayısı 1283Hicri’de Ruznameye Milleti Seniye İran adında çıkıp üçüncü sayıdan itibaren Milleti olarak adı değiştirilmiştir. Gazetenin millet seven Milleti ismi olmasına rağmen aynı diğer devleti gazeteler gibiydi.

²¹ Kiyanfer, ss. 273-299.

Ruznameye İlmi: Ruzname İlmi gazetesi, aslında Ruznameye İlmiye Devleti elliye İran gazetesidir. Bu gazete iki sene kapanıştan sonra Ruznameye İlmi' ye ad değişerek Şah'ın fermanıyla tekrar iki sene boyunca yayım hayatına devam etmiştir²².

İran: Nasreddin Şah'ın fermanıyla Hicri1287'de, Devleti, Milleti ve İlmi gazeteleri kapanıp, kapanan gazetelerin yerine İran gazetesinin birinci sayısı Hicri1288'de yayımlanmıştır.

İran gazetesi yeni gazetecilik tekniklerinden faydalanmasına rağmen yine de aynı diğer devleti gazeteler gibi Şah ve saraylılar elinde araç olarak kullanılmıştır.

Haftada 3 kere taşbasmayla 4 sayfada yayımlanan İran gazetesinin her sayısında, dönemin ünlü destanlarından bahsetmekteydi.

İran gazetesi Nasreddin Şah döneminden sonra, Muzaffereddin Şah döneminde de yayım hayatına devam etmiştir. Bazı yazarlara göre, bu gazetenin adı İran-e Sultani gazetesidir ama kısaltmış olarak İran denilmektedir.

İttıla: İttıla gazetesi İran'ın yarı özel gazetelerindendir. Bu gazete İran gazetesine ek olarak Hicri1298'de Nasreddin Şah fermanıyla yayımlanmıştır. İttıla gazetesinin içeriği dış haberleri konusundaydı ve haftalık olarak Hicri1325'e kadar hayatına devam etmiştir. Bazılarına göre İttıla gazetesi, İstanbul'da çıkan "Ahter" gazetesinin durumun zayıflatmak için yayımlanmıştır²³.

Şeref: Şeref gazetesi İran'ın ikinci musavver gazetesidir, bu gazetenin ilk sayısı Hicri1300'de 10 sene boyunca 87 sayı olarak yayımlanmıştır. Şeref gazetesi İran ve diğer ülkelerde yaşayan ünlü kişilerin hayatını resimlerini yayımlayarak anlatmaktaydı. Daha sonralar Şeref gazetesinde ünlülerin biyografisi dışında, Nasreddin Şah'ın seyahatleri ve tarihi binalar hakkında yazılan yazılar da yer almıştır²⁴.

Şeref gazetesinde İran'ın ünlü hattat ve ressamlarından olan Mirza Ebu-Türap, Kemal-ol-Mülkün kardeşi çalışmıştır. Bu gazete, İran'ın matbuat sanatı açısından önem taşımaktadır.

²² Kiyanfer, ss. 273-299.

²³ Kiyanfer, ss. 273-299.

²⁴ Kiyanfer, ss. 273-299.

Vakayı Adliye: Vakayı Adliye Hicri1287’de yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete İran gazeteciliği tarihinde ilk kez, insan hakları, adalet, sitem ve tecavüze karşı konular üzerine bahsettiği için önemli sayılır²⁵. Aylık çıkan bu gazete, Hicri1288’de üçüncü sayısından itibaren, dönemin muhafazakarları tarafından kapatılmıştır.

Nizami: İran ordusuna bağlı olan Nizami gazetesinin ilk sayısı, Hicri1293’de Mirza Hüseyini Han Sipehsalar tarafından yayımlanmıştır. Nizami gazetesi üçüncü sayıdan itibaren, Ruznameye Nizamiye İlmiye ve Edebiye adıyla yayım hayatına devam etmiştir.

Askeri ve çeşitli konularda çıkan bu gazete, ilerici ve entelektüel konularda yazılar yazdığı için Vakayı Adliye gazetesi gibi çok az sayıda çıktıktan sonra Hicri1294’de muhafazakarlar tarafından kapatılmıştır.

Merrih: Nizami gazetesinin kapanışından iki sene sonra Hicri1296’de Sipehsalar’ın fermanıyla Merrih gazetesi yayım hayatına başlamıştır. Bu gazete, Nizami gazetesinin yolunda olduğunu söyler, ama hiç zaman özgür gazete olamamıştır, çünkü diğer devlet tarafından çıkarılan gazeteler gibi her sayısının son sayfasında devletin nişanı bulunmaktaydı.

Vatan (la patria): Kaçar döneminin en etkin gazetelerinden biri olan vatan gazetesi, Hicri1293’de İran’da yaşayan Belçikalı, Baron do Norman tarafından, farsça ve Fransızca dillerinde yayımlanıp aynı gün liberal görüşlerinden dolayı kapatılmıştır²⁶.

İran’da yaşayan Belçikalı mühendis Baron Do Norman, dönemin durumunu dikkate almadan, Avrupa düşüncesiyle gazeteyi yayınladığı için gazetenin kapanmasına sebep olmuştur. Ayrıca Doktor Guel Kohen’e göre “Vatan gazetesinin yayınlanmasından dolayı, Nasreddin Şah’ın Sipehsalar’a olan şüphesi daha da artar, çünkü Vatan gazetesi, Sipehsalar’ın farmanıyla çıkmıştır²⁷”

Cerideye Ticaret: Cerideye Ticaret İran’ın ilk iktisadi gazetesidir, bu gazete Hicri1297’de Naip Kamran Mirza tarafından Tahran’da yayımlanmıştır. Bu gazete

²⁵ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

²⁶ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

²⁷ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

hakkında, hiçbir sayısı elde olmadığı için fazla bilgi bulunmamaktadır, ama bazı kaynaklara göre Cerideye Ticaret gazetesinden en azı 2 sayı yayımlanmıştır.

Yukarıda Milleti dışında anlatılan tüm gazeteler, İran'ın başkenti Tahran'a aittir. Bu bölümün devamında ise diğer şehirlerde çıkan gazeteler kısaca anlatılmaktadır.

Fars: Nasreddin Şah'ın büyük oğlu, Zillüssultan ve Fars ilinin valisi tarafından Hicri1289'da Fars gazetesinin ilk sayısı yayımlanmıştır.

Fars gazetesinin ilk 3 sayısı, iki dilde, farsça ve Arapça olarak El-Fars adıyla çıkmıştır. Bir süre sonra gazetenin müdür ve başyazarı Mirza Teki Han Kaşani, Zillüssultan'ın tabibi ve dönemin ünlü ilim adamı, gazetenin hızla yayılması için Arapça bölümünü kaldırıp adını Fas olarak değiştirmiştir.

Ferheng: Ferheng başkent dışında yayımlanan üçüncü gazetedir. Bu gazete Hicri1296'da şehzade Zillüssultan'ın fermanıyla Isfahan'da yayımlanmıştır. Ferheng gazetesi ilk başta, Mirza Teki Han Kaşani tarafından, Mirza Teki'nin ölümünden sonra ise Mirza Mahmut Han adında birisi tarafından çıkarılıp Hicri1308'e kadar yayım hayatına devam etmiştir.

Bazılarına göre Kaçar devleti, Ferheng gazetesini, aynı İttıla gazetesi gibi, İstanbul'da yayımlanan Ahter gazetesine karşı çıkarmışlardır²⁸.

Kaçar döneminde İranlılar tarafından yayımlanan gazeteler sadece İran'a sınırlanmayıp Yurtdışında da yayımlanmışlardır. Yurtdışında yayımlanan gazeteler farklı nedenlerden dolayı çıkmışlardır. Bir ülkede konuşma ve düşünce özgürlüğünün olmaması, bu tür gazetelerin yayımlanmasına yol açan en önemli nedenlerdendir.

Yukarıda anlatılanlara göre Nasreddin Şah döneminde basın sadece devlet tarafından çıkarılan gazetelerle sınırlanmıştır. Konuşma ve düşünce özgürlüğünün olmaması, farklı siyasi görüşlerin yayımlanmasına izin vermiyordu. Sonuç olarak bu baskılar yurt dışı gazetelerin yayımlanmasına sebep olmuştur.

Ahter: İran dışında, farsça dilinde gazetecilik uzun bir geçmişe sahiptir. Hatta 1780'de Hindistan'da çıkan ilk İngilizce gazete olan Bengal Gazette de farsça sütunlar

²⁸ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

yayınlanıyordu, ama yurtdışında çıkan ilk süreli ve serbest farsça gazete, Ahter gazetesidir.

Ahter gazetesinin ilk sayısı 1876'da İstanbul'da yaşayan İran aydınları tarafından yayımlanmıştır. Ahter gazetesi, Osmanlı ve Avrupa devletlerinde olan siyasi ve sosyal değişimleri yansıtmakla beraber İranlıların aydınlatılması, Tütün hareketi ve son olarak ise İran'da Meşrutiyet devrimine alan hazırlamıştır.

Kanun: Ahter gazetesinden sonra ikinci süreli farsça gazete Londra'da yayımlanan Kanun gazetesidir. Kanun, Nasreddin Şah dönemi yurt dışında yayımlanan önemli gazetelerdendir. Kanun gazetesinin İlk sayısı Hicri1307'de yayımlanmıştır. Gazetenin yayımcısı dönemin ünlü siyasetçi ve düşünürlerinden olan Mirza Molkom Han'dır. Molkom Han tahsil dönemini Paris'te bitirir ve Nasreddin Şah döneminde, mütercim ve sefir olarak hizmet etmiştir.

Mirza Molkom Han, Londra'da İran sefiri olduğu zaman, Latari imtiyazına itiraz ettiği için devletle sorunlar yaşayıp işten atılmıştır. Bu olaylardan sonra devlete karşı çıkıp kanun gazetesini yayımlamıştır.

Kanun gazetesi, reformcu ve Meşruti devrime yol açan gazetelerdendir. Kanun gazetesi yayımlanmaya başladığı dönem, kanun kelimesini kullanmak suç sayılıyordu, hatta Seyit Cemalettin Eset Abadi'ni de bu suçla suçlayarak İran'dan sürgün etmişlerdir. Seyit Cemalettin Eset Abadi, Mirza Ağa Han Kirmani ve Şeyh Ahmet Ruhi, Kanun gazetesinde çalışan özgürlükçülerdendir.

Kanun gazetesinin diğer önemli özelliklerinden birisi ise sade ve güzel dile sahip olmasıdır. Suru İsrail gazetesi, 5. Sayısında Kanun gazetesi ile ilgili şunları yazmaktadır: “her kim bu gazeteyi okumuşsa biliyordur ki İslam geldiğinden şimdiye kadar hiç kimse farsça dilinde böyle bir belagat ve netlikle sahip olan ve zamanın diline uygun ve manası açık olarak anlaşılan bir yazı yazmamıştır²⁹”.

Hikmet: Hikmet gazetesi Arap ülkesinde çıkan ilk farsça gazetedir³⁰. Hikmet gazetesinin ilk sayısı Hicri1310'da Zeim-ol Devle lakabını alan, Mirza Muhammed Mehdi Han tarafından Kahire'de yayımlanmıştır. Mirza Mehdi Han tıp tahsilini Tebriz

²⁹ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

³⁰ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

ve İstanbul şehirlerinde bitirdikten sonra Hicri1309'da Kahire'ye gidip yaklaşık 60 sene orada yaşamıştır. Mirza Mehdi Han, İstanbul'da yaşadığı dönem Ahter gazetesinde çalışmıştır.(Bu konuya dikkat etmeliyiz ki Ahter'in başyazarı olan mirza Mehdi Tebrizi farklı kişidir ve bu iki kişiyi adları aynı olduğu için birbiriyle karıştırmamalıyız.) Hikmet gazetesinde haber dışında siyaset, ilim, tıp, buluşlar ve keşifler hakkında da çeşitli konular yayınlayıp Hicri1333'e kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Heblülmetin: Meşrutî döneminde önemli rolü olan Heblülmetin gazetesinin ilk sayısı Hicri1313'de Hindistan'ın Kolkata şehrinde yayımlanıp 37 sene boyunca hayatına devam etmiştir. Gazetenin yayımcısı ve müdürü olan, Seyit Celalettin Hüseyin Kaşani, tahsilini İsfahan ve Irak'ın Samire şehrinde tamamlayıp daha sonra Hicri1305'de İran şehirlerinden olan Benderabbas'a gitmiştir, orada Seyit Cemalettin Eset Abadi'yle tanışıp ve onun düşüncelerinin etkisinde kalıp Heblülmetin gazetesini yayımlamıştır.

Heblülmetin gazetesinde çalışan deneyimli muhabirler, Hindistan, Mısır ve Rusya gibi ülkelerin ve bazen de İran'ın siyasi ve kültürel olaylarını net bir şekilde yansıtip analiz etmiştir. Bu yüzden İran'daki bütün toplumsal sınıflar arasında özel bir itibara sahiptir. Seyit Celalettin Hüseyin, Seyit Cemalettin Eset Abadi ve Molkom Han'la İngiltere'de iletişim ve iş birliği halinde olup İran fikir devrimi yolunda çalışmışlardır.

Heblülmetin gazetesi, haftada iki kere çıkıp Hint, Birmanya, İran, Afganistan, Osmanlı, Mısır, Avrupa, Çin, Rusya ve Türkmenistan'da yayınlanmıştır. Heblülmetin gazetesi Hicri1309'a kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Şah Seven: Şah Seven gazetesi, Meşrutiyetten önce Hicri1306'da çıkan ilk mizah gazetesidir³¹. Bu gazete ünlü yazar ve mütefekkir, Ebdürehim Talbof Tebrizi tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

İran hükümetinden gizli çıkan bu gazete, jelatin baskısı ve 300 tirajda yayınlanıp İran'daki devlet adamları, müçtehitler ve tüccarlara gönderilmiştir. Şah seven gazetesi mizah yöntemiyle Kaçar dönemindeki diktatörlüğü eleştiriyordu.

³¹ Kiyanfer, ss. 273-299.

Hiç şüphesiz Kaçar döneminde, İran ve ya İran dışında yayımlanan gazeteler bu tezde anlatılanlarla sınırlı değil. Bu bölüm, Kaçar döneminde çıkan etkili gazetelerden sadece birkaç örnek vermektedir.

1.3. KAÇAR DÖNEMİNDE İRAN'DA SANSÜR

19.Yy başlarında İran'ın siyasi gücünü teşkil eden yönetim, basın kuruluşuna ilgi gösterip, Darülfünun kitapları ve devlet gazetelerinin yayınlanmasına maddi destekte bulunmuştur, fakat devletin kurduğu matbaa her zaman kendi denetimi altında olmuştur.

İran matbuatına sansürü ilk kez Vakayi- i İttifakiye gazetesinin müdürü olan İngiliz asıllı Edvard Burgess getirmiştir. Burgess gazetede yayımlamak için tercüme ettiği tüm yazıları önce Şah'a okutup sonra yayınlıyordu. Bu sayede basit bir şekilde de olsa Burgess gazetesinde sansürü uygulamıştır³².

“Darüttıbaa-i Küll-i Memalik-i Mahrusa-i İran”, “Eğitim Bakanlığı'nın bir şubesi olarak 1871'de açılmıştır. Bu kurumun ilk işi, Tahran'da çıkan üç gazetenin kapatılmasıydı. Matbaaların denetimi, ilk olarak Ebül-Hasan Han Nakkaşbaşı'ya verilir. Böylece, tüm kitaplar ve gazetelerde, *Sani-ül- Mülk-Görüldü* kaydı bulunan küçük mührüyle mühürleniyordu³³.

İran'da sansür yasası ilk olarak “Ruzname-i Devlet-i Aliye-i İran” gazetesinin 552. sayısında yayınlanmıştır. Bu yasaya göre, tüm yayınlarda ahlak ve dine uygun olmayan yazıların yazılması yasaklanmıştır³⁴. Böylece, ilk önce İran içinde yayımlanan yayınlara uygulanan sansür daha sonra yurtdışından İran'a gelen tüm kitaplar ve yayımlara da uygulanmıştır. Bir süre sonra Darüttıba dairesinin yerini 1882'de “İntibaat” dairesi almıştır.

Bu dönemde çıkan gazeteler, sıkı bir kontrolden geçtikleri için, yalnız kısa haberlerden oluşuyorlardı. Bu yüzden, bazı yazarlar ve aydınlar, İran'da gazetecilik faaliyetlerine fırsat bulamayıp İran'ı terk etmek zorunda kalmışlardır.

³² Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

³³ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

³⁴ Naser, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, s. 1-74.

İnsanlar arzuları ve haklarını kitap veya gazeteler vasıtasıyla yaymaktadırlar. Bu ancak, basın özgürlüğü ile gerçekleşir. Özgürlük, öğrenmenin en önemli bir vasıtasıdır. Bu yüzden, Ahter gazetesi yazarları, İran'ın içinde faaliyet edemeyeceklerini hissedince İran dışını tercih ettiler. Ahter gazetesi, İran dışında çıkan ilk Farsça gayri resmi gazete olarak önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANDIĞI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİNİN GENEL SİYASİ DURUMU VE İSTANBUL'DA YAYIMLANAN FARSÇA GAZETELER

2.1. AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANDIĞI DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİNİN GENEL SİYASİ DURUMU

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarına kadar askeri, idari-siyasi sistemlerinden, yeterlilikleri konusunda herhangi bir şüpheye düşmemiştir.

1699 - 1770 yıllar arasında, yaklaşık bir asırlık dönemde Osmanlı Devleti'nin sürekli toprak kaybetmesi, zayıflaması ve otoritesinin başarısızlığı merkezi yönetimi güçlendirme, nitelik ve modern teknik donanımına sahip bir askeri örgütlenmeyi zorunlu kılmıştır.

Dönemin tarihini şekillendiren sorunlar kendilerine has bürokratik gelenekleriyle; 3. Selim ve 2. Mahmut reformları arasında ortaya çıkmıştır. 3. Selim (1789-1807) ve 2. Mahmut Türk modernleşmesi yolunda ilk adımları atan padişahlardandır³⁵.

Modernleşme politikasının ilk bilinçli hareketleri, Osmanlı devletinin, Avusturya ve müttefikleri tarafından yenildikten sonra Karlofça(1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmaları sonucunda başlar³⁶.

İlk reform teşebbüsüne girişen Osmanlı devlet adamı, 1716'da Sadaret kaymakamı ve 1718'den 1730'a kadar sadrazam olan Damat İbrahim Paşa'dır³⁷.

Barış sağlanır sağlanmaz 1719'da Viyana'ya bir elçilik heyeti gönderilir. 1721'de de Paris'e Yirmi sekiz Mehmet Sait Efendi Vesait-i umran ve maarifine dahı layıkıyla kesb-i ıttıla ederek kabil-i tatbik olanların takriri talimatıyla elçi olarak gönderilir. Sözü edilen bu eğitim araçlarından biri de matbaaydı.

³⁵ Dilek Kaan, *İran'da Meşrutiyet Hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri*, (Doktora Tezi), Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı, Tahran 2007, s.

³⁶ Kaan,

³⁷ Kaan,

1789 ile 1807 yılları arası, Osmanlı ülkesinin batıya açıldığı ve yenileşme fikrinin asıl kökleşme yıllarıdır. Nizam-i Cedid (1789-1807) dönemi olarak adlandırılan bu dönem, 3. Selim'in bazı devlet erkânı ile tasarladığı bir hareket olup, Batı'nın her yönden üstünlüğünün kabul edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, dünya büyük hadiseler sahne olmaktadır. Kara ve deniz yollarının keşfi, zamanla feodal yapıyı zayıflatıp yerine kuvvetli bir orta sınıf halk tabakası oluşturmaya başlar. Sanayide büyük gelişmeler olur. Müstemlekeler, istiklallerine kavuşmaya ve demokrasiyi tecrübe etmeye başladılar. Bu dönemin diğer bir önemi de Fransız İhtilalinin tüm dünyayı sarsmasıdır. Bu ihtilal ortaya çıktığında, Amerika ve İngiltere'de siyasi inkılaplar da sonuna ulaşmakta idi. Osmanlı devleti ise bu gelişmelerden etkilenmekte idi. Bu dönemin padişahı olan 3.Selim, Rus ve Avusturya savaşları sırasında Osmanlı hükümetinde, adaletin temini ve maliye işlerinin düzeltilmesi çarelerini konuşmak üzere bir meşveret meclisi toplar, fakat savaşın verdiği imkansızlıklar içinde olan bu meşveret meclisinden olumlu sonuç alamaz.

Ayrıca 3. Selim, Avrupa'ya askeri bilgiler edinmek için elçiler gönderen ilk Osmanlı sultanıdır³⁸. O batıdan ilham alarak askeri ıslahat yapmak ister ve 1794'te Nizam-i Cedid adıyla yeni bir piyade sınıfı kurar. Askeri olmayan en önemli reform hareketlerinden biri ise Avrupa'dan alınan matbaa tekniğidir. Her ne kadar 13.Yy'da İran'ın Moğol hükümdarları Çin örneklerinin taklidi olarak para basmak için matbaa sanatını kullansalar da bu sanat çoktan beri unutulmuştu. 3. Ahmet zamanında Yirmi sekiz Mehmet Sait'in oğlu Sait Çelebi, babasının gezisine katılarak 1721'de Paris'e gider ve Türkiye'ye dönüşünde İstanbul'da bir Türk matbaasını kurar.

3. Selim'in reformlarından biri de diplomasi reformuydu. Bu dönemde yabancı başkentlerine özel amaçla elçiler gönderiliyordu ve bu işin devamında 1792'den sonra düzenli ve sürekli Osmanlı elçiliklerinin kurulmasına karar verilir. İlk elçilik, 1793'de Londra'da açılır, daha sonra Viyana, Berlin ve Fransa'da diğer elçilikler açılır.

Elçilerin görevleri, Avrupa'da ki sosyal, siyasal ve sanayi yenilikleri yakından izlemektir. Diğer görevleri ise gittikleri ülkelerde kurumları incelemek ve devlete yararlı dilleri, bilgileri ve bilimlerini öğrenmektir.

³⁸ Kaan,

Mayıs 1807’de 3. Selim boğdurulur ve yerine 4. Mustafa tahta geçer. Bir süre sonra 4. Mustafa yaşanan bazı olayların ardından tahtan indirilir ve kardeşi Mahmut padişah olur.

2. Mahmut zamanı, Batılaşma tarihinde tamamıyla ayrı ve yeni bir devrin başlangıcıdır. Çünkü bu dönemde yapılan reformlar ve bu reformların yarattığı tesirler, gelecek devirleri belirlemiştir. 2.Mehmet devri, Türkiye modernleşmesinde merkezîyetçi reformların yaptığı, modern devlet anlayışına hazırlık oluşturan önemli bir dönemdir.

2. Mahmut, ordunun çağdaş teknikle düzeltilmesini daha kuvvetle ele alır ve Nizam-i Cedid ile askeri reformu yapar ve Yeniçeri Ocağı’nı 15 Haziran 1826’da ortadan kaldırır. Bu sayede Türkiye askeri reform hareketini başarıya ulaştırır. Ayrıca II. Mahmut eğitime de önem veriyordu. 1773’te kurulan Mühendishane-i Berr-i Hümayun ve 1793’te kurulan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun bu dönemde yeniden canlanarak çalışmaya başlamışlardı.

2. Mahmut, etraftan gelen muhalefetlere rağmen Paris’e dört öğrenci gönderir. Bu kişiler dönüşlerinde Osmanlı ülkesinin değişmesinde büyük rol oynamışlardı. 1827’de İstanbul’da bir tıp okulu açılır. Bu okulun amacı yeni ordu için hekim yetiştirmektir. 1831 ve 1834’te askeri amaçla açılan iki okul, Mekteb-i Mızıka-ı Hümayun ve diğeri Mekteb-i Ulum-i Harbiye açılır.

Bunun yanında, yeni kurulan ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve bu arada Osmanlı ekonomisine yardım etmek için kumaş fabrikaları tesis edilir. Bu sayede Avrupa’dan getirilen kumaşlar da sınırlandırılır. Ayrıca, Müslüman tüccarlar ile Avrupalı tüccarlar arasında ticari münasebetler kurulmasına çalışılır. 2. Mahmut, eğitim reform içerisinde ilk defa, sivil eğitim sorununu ele alır ve 1838’de Rüştîye okullarının açılmasını planlar.

Merkezi yönetimin bir diğer reform politikası, modern vasıtaların getirilmesiydi. Haberleşmenin en önemli aracı olan gazete, 1831’de Takvim-i Vakayi adıyla yayımlanır. Sultanın reformlarından biride posta sisteminin 1834’te kurulmasıydı. Daha sonra 1855’de telgraf hatları ve 1866’da demir yolları geliştirilir.

2. Mahmut 1839’da vefat edince yerine oğlu Abdülmecit geçer. Abdülmecit babasının yolunu devam etmeye kararlıydı bu yüzden 2. Mahmut döneminde diplomatik

ve resmi görevlerden dolayı Londra’da bulunan Reşit Paşa’yı Osmanlı ülkesine çağırır ve kendisine başvekillik verir. Mustafa Reşit paşa Osmanlı tarihinde Tanzimat diye bilinen büyük ıslahat Fermanını yazıp 3 Kasım 1839’da millete hitaben okur.

Tanzimat’ın diğer önderleri ise, Mehmet Emin Ali paşa (1815), Mehmet Fuat paşa(1815-1869), Mithat paşa (1822-1884) olarak sayılabilir.

1830’dan sonra yapılan reformlar, merkezi idare ile yerel idareye ilişkindir.

1839’da Gülhane Hatt-ı Hümayunun ilanıyla Türkiye’nin kurumsal, iktisadi ve sosyal görünümü, reform programıyla değişir.

Abdülmecit’ten sonra kardeşi Sultan Abdülaziz, 25 Haziran 1861’de tahta geçer ve reformların başarıya ulaşmasına çalışır. Bununla beraber, Ali ve Fuat paşalar bu iktidarı reform için kullanmaya yetenekliydi. 1867 Şubat’ında, İngiltere ve Avusturya’nın da desteklediği Fransız hükümeti, Babıali’ye daha etkin bir reform politikası isteyen ve ayrıntılı tavsiyeler ileri süren bir nota verir. Bundan sonra Osmanlı devletini üç sene Ali ve Fuat paşalar yönetirler. Böylece yeni kanunlar ve kurumlar ortaya çıkar. 1868’de Meclis-i Vala yeniden düzenlenerek iki yeni kuruluşa ayrılır. Bunlar, Divan-i Ahkam-ı Adliye ve Şurayı Devlet’ti. Aynı yıl Galatasaray Mektebi açılır. Müslüman bir hükümet tarafından açılan bu mektepte, Müslüman ve Hristiyan öğrenciler ayırım yapılmadan yan yana öğrenim görme imkanı bulur. Bu da en azından dini ayrılığın ortadan kaldırılmasına sebep olur.

Tanzimatçılar, daha sonra yapılacak modernleşmenin temelini attılar. Hukuki ve idari reformlar yapılır, demir yolları ve telgraf hattı Osmanlı devletinin eski feodal yapısını değiştirir ve bu dönemde, en büyük başarı eğitimle olur.

2. Mahmut ve ondan sonraki sultanların yaptıkları reformlar doğrultusunda, aydın guruplar gelişir ve batı bilgilerini, Osmanlı ülkesine aktarırlar. Hükümetin ve toplumun değişmesi aydınlara yeni fırsatlar ve arzular verir. Avrupa eserlerinin çevirileri ve taklidi, onların zihinlerinde yeni fikirler yaratır. 19.Yy’ın ikinci yarısında, sultan ve nazırlarının gittikçe artan istibdadı, aydınların başlattığı siyasi mücadele dönemi olacaktır.

1861’de sultan Abdülmecit ölür ve yerine Abdülaziz geçer. Halk bunu çok iyi karşılar ve büyük ümitler bekler. Abdülaziz ilk yıllarda memleket olaylarıyla yakından

ilgilenmeye başlar ama daha sonra ilgisizliği ortaya çıkınca ümitlerin boşa çıktığı anlaşılır.

Osmanlı devletinin bu dönemdeki iç ve dış siyaseti, aydınların tepkisine sebep olur. Devletin faaliyetlerini açık ve sistematik bir şekilde eleştiren grup, 1860'larda ortaya çıkar ve bu gruba "Genç Osmanlılar" adı verilir. Genç Osmanlılar teşekkülü ve bu dönemde yaşanan buhranlar ve baskılar, daima ön safta gelecek bir amil olarak ve ondan sonraki Türkiye fikir hayatının temeli olacaktır.

Genç Osmanlıların ortaya çıkışında ilk ve en önemli tesir, 1860'da başlayan eğitim ve basın faaliyetleridir. O dönemde, Osmanlı devletinin resmi organı olarak neşredilen, Takvim-i Vakayi ve yarı resmi olarak çıkan Ceride-i Havadis gazetelerinden başka önemli bir gazete yoktu. Bu yüzden Genç Osmanlıların çıkardıkları gazeteler önemli bir hareket sayılır. Bu gazetelerde her şeyden önce halka hizmet amaç edinir. Bu gazeteler sayesinde, halk, Osmanlı ülkesi içinde ve dışında meydana gelen olaylardan haberdar olma fırsatı bulur. Genç Osmanlılar, gazetelerinde yazdıkları yazılar yüzünden sürgün olurlar ve 1876 Haziranında Osmanlı'ya dönme izini verilir. Döndükten sonra tekrar aydınlar Osmanlı ülkesi içinde faaliyetlerini sürdürmeye başlarlar.

Meşrutiyeti ilan etmek isteyen, Genç Osmanlıların çabalarıyla 3 Mayıs 1876'da Sulan Abdülaziz hal edilir ve yerine 5. Murat geçer. 5. Murat'ın tahta çıkmasıyla birlikte Türkiye'deki siyasi atmosfer de değişir.

5. Murat'ın padişahlığı fazla uzun sürmez ve 31 Ağustos 1876'da 2. Abdülhamit tahta geçer. 2. Abdülhamit, devamlı Genç Osmanlılar ile irtibat halinde idi ve hürriyetçi davaya sempati duyuyordu.

Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi ve Ziya paşa ve onların çevresinde toplanan Genç Osmanlılar adıyla adlanan bu grup, hükümeti, biraz ihtiyatlı bir dille, gazetelerinde eleştirirler. Daha sonra Mustafa Fazıl paşa Hürriyetçi ve Terakkici gençleri Avrupa'ya çalışmaya davet edince, Namık Kemal, Ziya paşa, Ali Suavi, Agah Efendi, Nuri Bey, Reşat Bey, Mehmet Bey ve Kani Paşazade Rıfat Bey, Paris'te toplanıp faaliyetlerine oradan devam ederler.

Eylül 1871'de Ali paşa vefat eder. Mahmut Nedim paşa, sadarete geçer. Böylece, Genç Osmanlılar Avrupa'dan dönüp Türkiye'de faaliyetlerine devam ederler.

Abdülhamit'in hükümdarlığı 33 yıl sürecektir. Bu dönemde, Balkanlarda tebaa isyan halinde idi. Sırbistan ve Karadağ ile savaş yapıyordu. Avrupa, Türkler kendilerini idare etmek kabiliyetine sahip olamazlar düşüncesini ısrarla söylemekte idi. Büyük devletler, Hristiyan tebaanın lehinde yeni bir idare şekli tespit etmek için hükümete müdahale etmeye hazırlanıyorlardı. İstanbul'da gazeteler, kanunuesasi tartışmalarına başlamışlardı. Abdülaziz'in ve 5. Murat'ın arka arkaya tahtan indirilmesi, Türkiye'de bir buhran yaratmıştı.

27 Ağustos 1876'da Mithat paşa, hürriyetçi davaya önceden sempati gösteren Abdülhamit'in yanına girmiş ve 1875'den beri hazırladığı kanunuesasinin bir taslağını göstermişti. Böylece, Abdülhamit, tahta çıkar çıkmaz anayasanın ilanı istenilir ve Mithat paşanın Sultan Abdülhamit tarafından tekrar sadarete atanmasından sonra 23 Aralık 1876'da Kanunuesasi ilan edilir.

Bu anayasa 19.Yy'da anayasaların pek çoğu gibi, 1850 tarihli Prusya ve 1831 tarihli Belçika anayasalarından etkilenmiştir. 2. Abdülhamit'in en önemli ıslahatlarından biri de eğitim alanındadır. Modern anlamda ilk defa 1864'te İstanbul'da ve sonra diğer şehirlerde Rüştîyeler açılmıştı. 1875'ten itibaren, yüksek askeri Rüştîye okulları açılır. Bu dönemin, eğitim reformları alanında en önemli simalardan biri, Sait Paşa'dır. Sait Paşa'nın görüşünde, eğitim reformu bütün diğer gelişmelerin ön şartıdır.

Kanunuesasi, ilan edildikten sonra sürgüne gönderilmiş olan siyasi suçluların, İstanbul'a dönmelerine müsaade edilir. Matbuatın bir hürriyet havası içinde, neşriyat yapmasına izin verilir.

1875'ten 1878'e kadar, Osmanlı, mali, siyasi ve diplomatik yönlerden büyük buhranlar geçirir. 1877- 1878 Osmanlı- Rus savaşı ve sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması'yla Osmanlı devleti, Balkanlarda önemli toprak kaybına uğrar ve burada yeni devletlerin varlığını kabul eder. Bosna- Hersek'i, Avusturya işgal eder ve Bulgaristan özerk bir prenslik olur. Kıbrıs Adası, İngiltere'ye terk edilir. Kars, Ardahan ve Batum'unu Rusya kendi illerine katar. 1881'de Tunus Beyliği, Fransız himayesine girer. 1885'de Mısır'da İngiltere ve Osmanlı ortak idaresi kurulur. 1886'da doğu Rumeli Eyaleti Valiliği, Bulgar Prenslğine verilir. 1898-1899'da Girit meselesi ve isyanlarında Girit, Osmanlı devletinden ayrılır. Bu olaylar, devrin en önemli siyasi olaylarını teşkil eder.

2. Abdülhamit döneminde reform hareketlerinde sırayla, eğitimde reform, adli ve hukuki reform, basın ve yayın reformları en önemli reformlar olarak önümüze çıkar.

Bu dönemin en göz alıcı başarısı, hem okul hem öğrenci sayısının önemli ölçüde artmasıdır. 1859'da devlet memurlarının eğitim merkezi olarak kurulan Mülkiye Mektebi, özellikle üst sınıflarda 1877'de yeniden düzenlenir ve ders programları modern kanunları kapsamak üzere değiştirilir.

2. Abdülhamit devrinde, ilk defa Sadrazam Sait Paşa, mali bilgilere sahip kimseler yetiştirilmesi maksadıyla Divan-i Muhasebat binasında Mekteb-i Fünun-ı Maliye kurulmasını sağlar ama plansızlık yüzünden bu mektep yalnız üç yıl faaliyet gösterir. Osmanlının ilk temel reform konusu olan eğitim ve ordunun gelişimine bakılırsa, eğitim, devletin elinde olduğu için, İslamiyet temellerine dayandığı görünür. Yalnız bu eğitim, Müslüman halka göre düzenleniyordu, Ordu ise Yeniçeri ocağı idi.

Yeniçeri ocağı, kanunnamelerinin ruhuna uygun olarak geliştiği vakitler, devletin kurulmasının ve genişlemesinin başlıca amillerinden biri olmuştur; fakat 17.Yy'dan sonra Yeniçeri Ocağı'nın örgütü bozulur ve sürekli savaş halinde olan Osmanlı, yenilgilere uğrar. Padişah ise, Yeniçeri Ocağı'nın düzene gireceğine inanmadığından yeni bir ordu kurmak teşebbüsünde bulunur.

19.Yy. dünyasında, Türkiye ya modernleşmek ya da mahvolmak durumundaydı. Tanzimatçılar ise, bütün başarısızlıklarıyla birlikte, daha sonra yapılacak olan daha köklü modernleşme için zorunlu olan temeli kurdular. Hukuki ve idari reformları çok kez yanlış anlaşılmış ve yetersiz olarak uygulanmıştı; fakat demir yolları ve telgraflar dünyasında Türkiye, eski feodal yapısıyla yaşayamazdı ve değişmeye mecburdu.

1889'da Fransız İhtilali'nin yüzüncü yılında, Jön Türk hareketi doğar. İstanbul Askeri Tıbbiye Mektebi'nin öğrencileri, Abdülhamit rejimine karşı, bir muhalefet oluştururlar.

Jön Türk hareketi, Türkiye dışına, sansürden ya da uzak bir eyalete sürgünden kurtulmak için kaçmak zorunda kalır. Böylece, Kahire'de, Londra'da ve özellikle de Paris'le Genevre'de oluşmuş çekirdekleri vardır.

1905-1906 yıllarında, Türkiye'nin tarihi birden hızlanır ve Türkiye dışında gerçekleşen bazı olaylar, Türkiye'de derin yankılar uyandırır. Böylece, Meşrutiyet hareketinin temeli atılır.

2.2. KAÇAR DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA YAYIMLANAN FARŞÇA GAZETELER

19.Yy'ın başlarında, Müslüman ülkelerde, Arapçadan sonra en yaygın dil, Farsçaydı. Farsça dili, Osmanlı imparatorluğunda, farklı onur ve saygı sahibidir. Bu nedenle Osmanlı etkisi altında olan bölgelerde, özellikle, Mısır, Arak, İstanbul vs. birçok farsça yayın bulunmaktadır. Bu bölüm İstanbul'da yayımlanan bazı Farsça gazeteler hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

Azadi: Azadi gazetesinin ilk sayısı Hicri1327'de İstanbul'da yayımlanmıştır. Gazetenin müdürü Hasan Naci, gazetenin başlığında kendisini Şark kütüphanesinin sahibi olarak belirtmektedir, ayrıca 4. Sayfanın sonunda da Hasan Naci'nin imzası bulunmaktadır.

Azadi gazetesi bir sayıdan fazla yayınlanmamıştır. Yayın süresi hakkında gazetede şöyle yazılıyor; “ bu gazete kısa bir süreliğine gerekli olduğunda yayımlanıp daha sonra haftalık olarak devam edecektir³⁹”. Gazetenin adı altında şu cümleler bulunmaktadır; “ kardeşlik, eşitlik ve fiyat 20 pare⁴⁰”. Gazetenin İran'daki fiyatı hakkında, gazetenin ilk sayısında “bu sayının İran'daki fiyatı, okumak ve diğerleriyle paylaşmaktır⁴¹” yazıyor. Azadi gazetesinin başlığı altında yazılmış olan cümlede şunu anlatmaktadır ki “ bu gazete Meşrutiyet, politik ve memleket hukukunun savunucusu ve İran özgürlükçülerinin fikirlerini yayınlıyandır⁴²”.

Azadi gazetesinin ilk sütununda gazetenin meslek amacı hakkında bir makale bulunmaktadır. Bu makaleye göre gazetenin amacı özgürlüktür, diğer sütunlarda ise, İran ve Rusya matbuatı hakkında yazılan makaleler görünür, ayrıca bu makaleler, Rusya'daki bazı dergilerde İranlıların Meşrutiyetteki yeteneksizlikleri hakkında yazılan yazıları eleştirmektedir. Gazetenin, 4. Sayfanın son sütununda Mirza Hasan'ın yazdığı

³⁹ Zeynep Şekuri, “Aşnayı Ba Cerayidi Farsiye İstanbul”, *Yad Dergisi*, 85, 2007, ss. 67-79.

⁴⁰ Şekuri, ss. 67-79.

⁴¹ Şekuri, ss. 67-79.

⁴² Şekuri, ss. 67-79.

iki *Taziyaneye Gayret* ve *Risaleye Esbab-i İhtilal* adlı risalesinin ilanı görülmektedir. Bu ilanda şöyle yazıyor; “ adı geçen risaleler Şark kütüphanesinde her biri bir kuruşa satılıyor⁴³”.

Pars: Pars dergisi Farsça ve Fransızca dillerinde olarak, 32 sayfada kurşun baskıyla yayımlanmıştır. Derginin müdürü Lahuti ve editörü ise Celal Ensi'dir. Pars dergisi edebi konular içeriğinde ayda iki kere, İstanbul, Ebülsuud Caddesi, Necmi İstikbal matbaasında yayımlanıyordu.

Fransızca ve Farsça olarak iki farklı kısmında yayınlanan bu gazetenin her kısmının diğer kısımdan farklı muhtevası vardır. Ayrıca derginin içindekiler listesi, cildin bir tarafında Farsça ve diğer tarafında ise Fransızca olarak basılmıştır. Pars dergisi kağıt ve basım kalitesi açısından önem taşımaktadır.

Haver: Haver dergisinin birinci sayısı 44 sayfa olarak, Hicri1343'de, kurşun harflerle Şems matbaasında basılmıştır. Derginin müdürü Seyit Hasan Şems ve editörü Seyit Muhammed Tevfik'tir.

Haver dergisinin konusu, başlığı altında yazılan cümleden anlaşılmaktadır; “İlmi, edebi ve iktisadi olan bu dergi şimdilik ayda bir kere yayınlanacaktır⁴⁴”.

Haver dergisinin, 44. Sayısından itibaren editörü S.M. Tevfik ve satış adresi ise Bab-ı Ali caddesinde Horşit matbaası olarak belirtilmektedir. Haver dergisi yayımlandığı birinci sayısındaki makalede derginin yayın amacını Türkiye’de yaşayan İranlıların fikirlerini yayımlamak olarak belirtmiştir.

Haver dergisinin birinci sayısında yayımlanan makaleden şöyle anlaşılmaktadır ki Haver önceden de yayımlanıp bir süre sonra kapatılmıştır fakat ilk yayınlandığında gazete olarak basılıyordu, bu yüzden Haver, Hicri1332’de gazete ve Hicri1343’de de dergi olarak basılmıştır.

Suruş: Suruş gazetesinin ilk sayısı Hicri1327’de İstanbul’da yayımlanıp haftalık olarak devam etmiştir. İran’da Hicri1326 devrim zamanı, İranlıların birçoğunun Avrupa ülkelere kaçması sırasında İstanbul’a vardıkları zaman Saadeti İraniyan-i Mokim-i İstanbul topluluğu yardımıyla Suruş gazetesini tesis edip toplam 5 sayı

⁴³ Şekuri, ss. 67-79.

⁴⁴ Şekuri, ss. 67-79.

yayımlamışlardır. Suruş gazetesinin müdürü Seyit Muhammet Tevfik ve yazarlarından olan Saadet topluluğunun Müdürü Mirza Eb-ül Hasan Han Muiz-ül Seltene, Hac Mirza Yahya Devlet Abadi ve Mirza Ali Ekber Dehhoda(Surisrafil gazetesinin eleştirici yazarları) ve Hüseyin Daniş'i örnek verebiliriz.

Şahseven: Şahseven, mizah gazetesi olarak ilk sayısı Hicri1306'da Hac Abdürrahim Talibof ve Seyit Muhammed Şebisteri tarafından sadece bir sayı olarak yayımlanmıştır.

Şahseven gazetesinin müdürü, Talibof, İran'da yazılan *Ahmet* ve ya *Sefineye Talibi* kitaplarının yazarıdır. Bu yazar yazılarından dolayı İran Meşrutî hareketine de yardımı geçmiştir.

Şems: Şems gazetesinin ilk sayısı, Seyit Hasan'ın müdürlüğüyle Hicri1326'da yayımlanmıştır. Bu gazete 8 sayfa olarak kurşun harflerle basılmıştır. Gazetenin yayın tarzı ise haftalık olarak ilk başta Cuma günleri ve bir süre sonra ise Perşembe günleri yayımlanmıştır. Gazetenin tüm idare ve yayın işlerini gazetesinin müdürü olan, Seyit Hasan Tebrizi yapmıştır ve editörü ise adı son sayfanın altında görünmekte olan Muhammet Tevfik'tir.

Şems gazetesinde çeşitli makaleler bulunmaktadır ayrıca İran'da olan olaylarla ilgili haberleri de yansıtıyordu, bunlara rağmen diğer yabancı gazetelerde yayımlanan haberlerin çevirisine de yer vermiştir.

Şems gazetesi İran dışında yayımlandığı için yazarları özgürce İran hakkında yazabiliyorlardı. Bu gazete İran devlet adamlarını ve saraylıları eleştirdiği için İranlıların ilgisini çekip okuyucuları günbegün artmıştır. Bu yüzden gazete 19. sayısında okuyuculardan gelen teşekkürleri belirtmiştir. Gazetenin adı büyük nesih hattıyla yazılır ve adı altında şu yazı görülmektedir “bu gazetede her kısımda tarihi, siyasi, ilmi ve edebi makaleler yayınlanıp, devlet ve memleketin yararına olan yazılar yazacaktır. Kamu yararına olan makaleler gazetemizde yayımlanmak için kabul olunur⁴⁵” . Şems gazetesinin bazı sayılarında Meşrutîyetçilerin fotoğrafları da yayımlanmıştır.

⁴⁵ Şekuri, ss. 67-79.

Şeyda: Türkçe ve Farsça dilinde olan Şeyda gazetesinin ilk sayısı Hicri1329'da İstanbul'da yayımlanmıştır. Şeyda gazetesi, resimli ve yarı mizah bir gazete olarak 15 günde bir çıkıyordu. Gazetenin müdürü Muhammed Ziyaoddevle idi. Ayrıca bu gazete İranlılar tarafından yönetilmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi ve yazarı, Hac Hasan Han Ceferzade, İdare müdürü ise Muzaffer Han İsmayılzadedir. Şeyda gazetesinde olan resimler Mirza Ebd-ül Hüseyin Han Tahirzade tarafından çizilmiştir.

Şeyda gazetesinin yayın amacı başlığı altında şöyle belirtilir; “ Farsça ve Türkçe gazetedir ve amacı gerçekleri söylemektir⁴⁶”.

Fikri İstikbal: Farsça olan bu gazetenin ilk sayısı Hicri1328'de İstanbul'da yayımlanmıştır. Gazetenin müdürü Ali Şeriatzade'dir. Bu gazete 9 sayfa olarak kurşun harflerle basılmıştır. Gazetenin her sayfası iki sütundan oluşup sayfanın başında gazetenin ismi yazılmıştır. Gazetenin başlığının sağ tarafında şöyle yazılmaktadır; “bu sayının ücreti okuyucuların vatanseverlik hisleridir”. Bu gazeteden sadece bu bir sayı yayımlanmıştır.

2.3. AHTER VE BAZI DİĞER FARŞÇA GAZETELERİN İSTANBUL'DA YAYIMLANMA NEDENLERİ

19.Yy boyunca batılı ülkelerdeki gelişmeler, iki şekilde doğulu ülkelere aktarılmıştır. Bu aktarma, batının sömürgesinde olan ülkelere doğrudan, sömürge altında olmayıp ama farklı yönlerden batıya bağlı olan ülkelerde ise dolaylı olarak yapılmıştır.

Dolaylı aktarma şeklinde, eğer bahsettiğimiz bağlı ülke, endüstriyel veya batıdan etkilenmiş bir ülke ile komşu olursa, o zaman batı uygarlığı bağlı ülkeye kültürel geçiş noktası olması sebebiyle doğal yolla ulaşır. Batı uygarlığının diğer etkileme şekli ise organize olunmuş şekilde ve bir grup mülteci aydın tarafından gazete, kitap ve diğer iletişim araçlarıyla batı ülkelerinden diğer ülkelere aktarılır.

19.Yy da sömürge olmayan bağımlı ülkeler, bilinçli olarak Batıyla iletişime girdiler ve onlar gibi olup, onların düşünce, ilim, fen ve kanunlarına sahip olmak istediler. Eğer coğrafya bakımından Avrupa'dan uzak olsaydılar mecburen Batıya yakın

⁴⁶ Şekuri, ss. 67-79.

olan komşu ülkelerden yardım alacaklardı, çünkü onlar Batıya yakın oldukları için daha önce Batıdan etkilenmişlerdi. Böyle bir durumda batı uygarlığı uzak ülkelere dolaylı ve bazen de ikinci elden ulaşılmıştır.

19.Yy'da Sömürge altında olmayan ülkeler, daha iyi durumdaydılar. Avrupa kültüründen birkaç modeli seçip çeşitli dilleri öğrenme fırsatları vardır. Bu ülkeler farklı yurtdışına öğrenci gönderip ihtiyaç duydukları her şeyi istedikleri ülkeden ithal ediyorlardı. İran'ın modernizasyonu ise böyle başlamıştır. İran asla sömürge durumunda kalmadı, ama batıyla karşılaşması, Rusya ve İngiltere karşısında yaşadığı nizami başarısızlıklar ve bunlar sonunda imzalanan antlaşmalar, İran'ın batıya bağlı bir duruma gelmesine sebep olmuştur. Bu durumlar karşısında İran gönüllü olarak batı uygarlığıyla tanışmak istemiştir. İran coğrafi bakımdan Avrupa'dan uzak olduğu için Avrupa'yla direk temasta giremezdi bu yüzden, Rusya, Osmanlı ve Hint ülkeleri, batı uygarlığının İran'a aktarılmasına sebep olmuştur.

19.Yy'da Kafkasya'da yaşayan İranlılar, İran'la iletişim halindeydiler. Özellikle de İran sınırına yakın bölgelerle (Azerbaycan ve Gilan)'le git gel yapıyorlardı. Ayrıca bu dönemde İran farsları ve Hindistan'da yaşayan diğer Farsların, sınır bölgeleri ve Fars körfezi sınırlarıyla İletişimleri önemliydi.

19.Yy'da adı geçen yoldan batı simgelerinden İran'a girip ondan sonra bazı aydınlar, batı uygarlığı edinme fikrine düşmüşlerdir böylece Mısırda Muhammed Ali'nin reformları, Osmanlıda ise Tanzimat ilgilerini çekmiştir⁴⁷. İran'ın batıdan etkilenebilmesi sırada komşu ülkelerdeki bazı şehirler daha etkin olmuştur. Bu şehirlerden bazıları, İstanbul, Tiflis, , Bombay ve Kolkata'dır. Bu şehirlerde siyasi ve iktisadi nedenlerden dolayı bazı İranlı aydınlar ve tüccarlar yaşıyorlardı. Bu aydınlar ve tüccarlar batı medeniyetiyle tanışıp İran'da da onlar gibi reformlar ve gelişmeler arz etmişlerdir. Bu aydınlar, Türk, Tatar ve Arap aydınlarıyla birlikte dönemin kültürel ve siyasi hareketlerinde etkinlerdi. Bu hareketler kültürel ve fikri motivasyonla, batının felsefi ve edebi eserlerini çevirip, gazete çıkarıp böylece batı düşüncelerini yansıtmışlardır. Bu hareketlerin başlangıcı, Mısır, Lübnan ve Türkiye'ydi. Rusya'nın güneyinde ve Kafkasya'da ki "Cedidiler" gurubu da bu hareketlerden sayılır.

İstanbul, İran'daki modernizeye ana yol olmak üzere iki önemli döneme ayrılır;

⁴⁷ Pervin Nasiriddin, "Ahteri İslambul", *İran Şinasi Dergisi*, 2, 1995, ss. 323-346.

Birinci dönemde İstanbul'da yaşayan İranlılar “Tanzimat” fikirleriyle tanışanlardır bu aydınlar Kaçar diktatörlüğünden İstanbul'a sığınıp İran'da Meşrutiyet devriminin alanlarını hazırlamışlardır. İkinci dönem ise, 20.Yy başlarında İstanbul'a göçen İranlılar Genç Türker'le ortak bir amaçta olup gerçek bir Meşrutiyetin kurulması istemişlerdir.

Birinci dönem: Bu dönemde İstanbul coğrafya açısından Asya ve Avrupa'nın ortasında olduğu için batı uygarlıklarıyla tanışmak isteyen Müslümanlara iyi bir alanıdır. Yunanlılar, Ermeni azınlıklar ve Marsı, İskenderiye ve Akdeniz'in diğer limanlarıyla özel ilişkileri olduğu için, İstanbul'un, Avrupalılaşıma özelliklerine artırıyordu. İranlılar için de İstanbul, çeşitli kültürlerle huzurlu bir alan olduğu için iyi bir yeridir. Osmanlı Müslüman imparatorluk olduğu için İranlıların orada yaşaması daha kolaydı. İstanbul'a göçen İranlılar bu şehirde batı fikirleriyle iletişim halindeydiler, ayrıca İran'a yakın ve Kaçar devletinin baskısından güvendeydiler.

İstanbul'a göçen İranlılar bir kaç guruba ayrılıyorlardı: birincisi Seyit Cemalettin Esed Abadi'nin “İtihad-ı İslam”ını destekleyenler, ikincisi ise Meşrutiyet isteyen liberaller ve üçüncü gurup, padişahın gücünün kısıtlanması ve kanunuesasiyi isteyenleridir bu yüzden bu gurup Molkom Hanı destekliyorlardı, Dördüncü gurup ise Ahundzade'nin düşüncelerini savunanlardı⁴⁸.

İstanbul'a göçen İranlı aydınlarından, Mirza Ağa Han Kirmanı ve onun arkadaşı Şeyh Ahmet Ruh'u'nu örnek verebiliriz. Bu iki arkadaş (1890-1896) yıllar arası İstanbul'da yaşıyorlardı ayrıca Ahter gazetesinin yazarlarından idiler. Bir süre sonra bazı olaylar sırasında Osmanlı devleti onları İran' teslim eder ve İran'da idam olunurlar. Mirza Ağa Han'ın yazılarından şöyle anlaşılır ki batının felsefesi ve siyasetine bilgisi vardır, buna ek olarak İslam ve batı filozofları fikirlerinden ortak bir fikir yaratmaya çalışan ilk kişidir. Ağa Han, Montenesko, Roso ve Espenser'e de bilgisi vardır. Bu dönemde edebiyatçılar ve siyasetçiler de İstanbul'a sürekli gidiyorlardı. Bunlardan bazıları, Seyit Cemalettin Eset Abadi, Zeynülâbedin Meragei, Mirza Molkhom Han ve Ahund Zade'dir.

Ahundzade yeni bir alfabe projesini çalışıyordu, çalıştığı Alfabe projesini İran'a gönderir ama İran'dan cevap almayınca, projesini, Osmanlının Sadrazamı Fuat Paşa ve Hariciye Nazırı Ali Paşaya teklif eder ve Osmanlı bilimsel kongresinde projesini

⁴⁸ Nasiriddin, ss. 323-346.

savunur. Bu konu İstanbul'un ne kadar tartışma ve yenilik konusunda konuşulmaya uygun bir yer olduğunu gösteriyor. İran ve Türk aydınları o kadar birbirine yakındı ki Kafkasya'da ikamet eden İranlı Ahundzade'ye İstanbul bilimsel kongresinde projesini savunma fırsatı yaratmıştır. Bu yakınlıklar ve arkadaşlıklar devlet memurları arasında da görünüyordu, örneğin İstanbul'da olan İran'ın büyükelçisi Mirza Hüseyin Han Meşiroddevle, uzun çalışma yıllarında Tanzimat'ın kurucularından olan Mithat Paşa, Fuat Paşa ve Ali Paşa'yla yakın arkadaşlıkları vardır.

İstanbul'da yaşayan İran aydınları, 1876'da Muhammed Tahir Tebrizi müdürlüğünde kurulan Ahter gazetesi çevresine toplanırlar ve bu işle o kadar çok ilenirler ki Ahteri Mezhep olarak adlanmışlardır⁴⁹.

Ahter gazetesinin amacı, yeni fikirlerin dağıtımı, İstanbul'da yaşayan İranlı tüccarları desteklemek ve Meşrutiyetin kuruluşuydu. Ahter, İranlıları Meşrutiyete meraklı kılan ilk gazetelerdendir, ayrıca Osmanlı Kanunuesasisini ilk kez 1878'de Farsçaya çevirdi. Ahter gazetesi 1890-1891 yıllarında Tütün antlaşma konusu hakkında bir makaleden dolayı kapanıp yayınlanması İran ve Osmanlı'da yasaklanmıştır. Ahter gazetesinin diğer özelliği ise gündem ve siyasi konulardan rapor yazılmasıydı.

İstanbul'da yaşayan İranlılar sadece aydınlar değillerdi, tüccarlar ve işçilerin bir kısmı da İstanbul'da yaşıyorlardı. İstanbul'da yaşayan İranlıların iş ve yaşadıkları yer genelde Han Valide Mahallesidir. 19.Yy sonlarında İstanbul'da yaşayan İranlıların nüfusu 14bin kişiydi ve bunların çoğu İran Azerilerindendir. Tüccarların ticaret yaptığı şeyler ise, Tütün, Halı, Çay ve Kağıttır.

İstanbul, İran'dan ilave Ortadoğu'nun da birkaç büyük şehirleriyle iletişim halindeydi. Bu şehirler İran'ın yenileşmesinde önemli etkileri olmuştur. Tiflis, Kahire ve Kolkata bu şehirlerdendir.

Bahsettiğimiz 19.Yy'da Tiflis, Kafkasya'nın önemli şehirlerindendir. Birçok ünlü Rus yazar, şair ve Avrupalı orda yaşıyorlardı. İranlıların nüfusu bu şehirde 10 bin kişiden fazlaydı, bazıları idari kurumlara girip resmi olarak çalışıyorlardı, bazıları ise ticaret işiyle uğraşıyorlardı. Ahundzade bu şehirde yaşamış ve önemli yazılarını da orada yayımlamıştır. Kahire ise Arap kültürünün merkezi ve odak noktasıydı. Seyit Cemalettin 7 sene boyunca Kahire'de yaşadı ve bu yüzden Kahire, İslami reformunun

⁴⁹ Nasiriddin, ss. 323-346.

doğuş yeri olarak adlandırıldı. Hikmet gazetesi 1892’de Mirza Mehdi Han Tebrizi’nin müdürlüğüyle, Süreyya gazetesi 1898’de Mirza Muhammed Han Kaşani’nin müdürlüğü ve Perveriş gazeteleri de bu şehirde yayımlanmıştır. Hikmet ve Süreyya gazetelerinin müdürü İstanbul’da çıkan Ahter gazetesi müdürünün meslektaşlarındandırlar. Bu dönemde Kahire’de yaşayan İranlılar Vifak adlı bir topluluk kurarlar ve bu topluluk, İstanbul’da olan Saadet topluluğuyla ilişki halindeydi.

İran yenileşme sürecinde önemli olan diğer şehirlerden ise Kolkata’dır. Kolkata 19.Yy’ın yarısından itibaren aydınların toplanma merkezlerindendir. Hindistan’da basım evi diğer yerlerden daha önce kurulmasından dolayı burada Farsça kitaplar basılıyordu. Hebl-ül Metin gazetesi ve Sefer nameye İbrahim Beyg ilk kez diğer değerli kitaplar gibi Kolkata’da yayımlanmıştır. Adı geçen şehirlerde yaşayan veya iletişimde olan aydınlar birbiriyle de iletişim halindeydiler.

İkinci dönem: Osmanlı devletinin İranlılara baskısı, Ahter gazetesinin kapanması ve Mirza Ağa Han Kirmanî ve Şeyh Ahmet Ruhi’nin İran’a teslim edilmesine sebep olmuştur. Bu olaylardan sonra 10 seneye kadar İstanbul’da önemli etkinlikler olmamıştır.

1908’den sonra İstanbul’da yaşayan İranlılar tekrar etkinliklere başlayıp İstanbul tekrar siyasi ve kültürel faaliyetlerin merkezi olmuştur.

19.Yy’ın yarısında Tanzimat düşünceleri İran aydınlarını etkilediği gibi, 20.Yy’ın başlarında da, teceddüt isteyenlerin düşünceleri İran’da etkili olmuştur. İstanbul’da yaşayan İranlılar Encümene Saadet adlı bir topluluk kurup bazı siyasi ve mülteci tüccarları etraflarına toplamışlardır. Bu topluluk, İstanbul’da olan “İttihat ve Terakki” ve Berlin’de olan komiteye Milyuniye İrani topluluğuyla irtibat halindeydi. Encümene Saadet topluluğunun mitingleri genelde Han Valide mahallesinde oluyordu⁵⁰. Ayrıca bu dönemde “Encümene Nesvan” topluluğu da aktifdir. Bu topluluk İstanbul’da yaşayan İranlı kadınlar tarafından oluşturulmuştur. Bu çalışmalar sırasında 1909’da Suruş gazetesi, Dihhuda editörlüğüyle çıkmaya başlamıştır. Bu gazete haftada bir kere 8 sayfa olarak yayımlanmıştır. Diğer ülkelerde yaşayan liberal İranlılar özellikle de İngiltere’de olanlar Suruş gazetesine ilişki halindeydiler. Suruş gazetesiyle iletişimde olan İranlılar genelde Tims ve Morning gazetelerinde yayımlanan makaleleri çevirip, Suruş’ta

⁵⁰ Nasiriddin, ss. 323-346.

yayınlanmak için gönderiyorlardı. Encümene Saadet topluluğuna gönderilen telgraflarda bu gazetede yayımlanıyordu.

1908'de Şems gazetesi haftalık olarak yayımlanır. Şems gazetesinde yayımlanan makaleleri 3 kategoriye ayırabiliriz, birincisi, İran devrimi ve İran- Osmanlı ilişkileriyle ilgili olanlar, ikincisi, demokrasi, liberalizm ve Meşrutiyetle ilgili olan ideolojik ve felsefi düşünceler ve üçüncüsü ise İstanbul'a göçen İranlıların Encümene Saadet topluluğu hakkında yazdığı makalelerdir. Şems gazetesi Genç Türkleri de dikkate alarak onların liberal faaliyetleri hakkında da makaleler yayımlamıştır.

Ahter, Şems ve Suruş gazeteleri ve onlarda yayınlanan edebi yazılar farklı bir farsça nesrin yayınlanmasına sebep olup bu nesir komşu ülkelerde Han Valide Farsçası olarak tanınmasını sağlamıştır.

Ayrıca Farmasonluk da, liberal düşüncelerin, Osmanlı'dan İran'a geçmesine önemlidir. Farmasonluk 19.Yy'ın yarısından sonra bazı İran diplomatları ve tüccarlarının ilgisini çekmiştir. 20.Yy'ın başlarında farmasonluk locaları çoğalıp bazı ünlü kişilerden de onlara katılanlar olmuştur. İlk başta farmasonlu İran diplomatlarını, Osmanlı reformistleriyle tanışmalarına yol açtı ve bu yoldan yeni düşünceleri İranlılar arasında yaygın oldu ve sonra farmasonluk İran aydınlarının Genç Türklerle tanışmalarını sağlamıştır

İran tüccarlarının dış ülkelerde nüfuzlarının artmasıyla beraber burjuvazi gibi bir sınıf oluşturup düşüncelerini İstanbul ve Kahire'deki gazeteler vasıtasıyla İran'a ulaştırdılar. Şunu söylemeliyiz ki, Şems ve Ahter gazetelerinin müdürleri bu tüccarlardandılar. Encümene Saadet topluluğunda tüccarlar çoğunluktaydılar. Ayrıca bu dönemde önemli olan şu ki tüccarlar ve aydınlar arasında sürekli iletişim ve fikir birliği vardı.

İran aydınlarının İstanbul'u bir modernleşme yolu olarak görmelerinin sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

İstanbul Müslüman bir ülkeydi ve orda yaşayan aydınlar dinsizlikle suçlanamazdılar.

İstanbul'da yaşayan İranlılar Akdeniz yolu vasıtasıyla batı ile yakın iletişime geçebilirlerdi.

Azerbaycan, Kafkasya, Mısır ve Lübnan'la sürekli ilişki halindeydiler

İranlı zengin tüccarlar ve aydınlardan birçoğu İstanbul'da yaşıyordu ve bu tüccarlar İran'dan İstanbul'a göçenleri himaye ediyorlardı.

İstanbul bir vasıta olarak Berlin, Paris, Londra, Tiflis, Kahire, Kerbela ve Necef'te olan İran toplulukları arasında iletişim kuruyordu.

İranlılar Farsça dilinde çıkan gazeteleri, İstanbul yoluyla, Avrupa, Kafkasya, Hindistan, İran ve diğer komşu ülkelerde dağıta biliyorlardı.

İstanbul'da yaşayan İran aydınları İstanbul yoluyla İran'dan, Avrupa, Mısır ve Arabistan'a sefer edenleri aydınlatmak fırsatı buluyorlardı.

Ayrıca İran ve Türk aydınları, diktatörlüğe karşı ortak bir mücadele başlatıp Meşrutiyet ve teceddüt kazanmak yolunda beraber çalışıyorlardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHTER GAZETESİ

3.1. AHTER GAZETESİNİN YAYIMLANMA FİKRİ

Ahter gazetesi, (13 Ocak 1876/16 Zilhicce 1292; Yıl: 1, S: 1, s.1)’de Lacerem başlıklı yazıda, Ahter gazetesinin İstanbul’da çıkış sebebini şöyle açıklar:

“Büyük bir İslam devletinin başkenti, terakki etmiş ülkelerin gözü ve nuru, İlim ve marifet deryası olan İstanbul’da, değişik dillerde gazeteler neşir olunuyor ve insanlar onlardan yararlanıyorlar. Farsça, eski ve müstakil, güzel dillerden biri ve Doğu ülkelerinde yaşayan birçok milletin dilidir. Buna rağmen, şimdiye kadar İstanbul’da, bu dilde bir gazete çıkmamış ve birçok Farsça bilen bu büyük nimetten mahrum kalmıştır. Terakki halinde olan dünyada, ancak bilgi sayesinde ilerleme fırsatı bulabiliriz. Medeniyete ulaşmak, dünya gelişmelerinden haberdar olmak ve rahata ermek için dünyada olup bitenleri ve devrin ihtiyaçlarını bilmek gerekir. İhtiyaçlarımızı elde etmek için, o ihtiyaçlara ulaşma yollarını öğrenmeliyiz; yoksa bu imkansız bir olay olacaktır. Bu başkent, Batı devletleri ve milletlerinin politika merkezidir. Kezalik, Doğu ülkelerinin de terakki vasıtasıdır. Bu sebeple, bilgi ve önemli ihtiyaçların tahsilinin de merkezi olmuştur. Ayrıca birçok Doğu milletinin ve şehirle olan önemli bağları ve münasebetlerini de unutmamalıyız.

Böylece bu muazzam başkentte, Farsça bilenler için dünya haberleri ve gelişmelerini bildirecek bir gazete olmaması doğru olmamalıdır. Ayrıca, bugün bizim için Doğu ülkelerinin münasebetlerini bir vasıta ve araç olması fazlasıyla gereklidir. Bu durumda, bu hizmeti kendimize şeref ve saadet olarak kabul ediyoruz ve bu gazeteyi çıkmaya gayret sarf ediyoruz. Vatan kardeşlerimiz ve Farsça bilenleri tebrik ederiz⁵¹”.

⁵¹ Mehrdad İbrahimi, “Tehlile Do Şomareye Agazine Ruznameye Ahter”, *Yad Dergisi*, 86, 2007, ss. 252-275.

3.2. AHTER GAZETESİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Ahter gazetesinin ilk sayısı 13 Ocak 1876(16 Zihicce1292), son sayısı ise 8 Eylül 1896 (30 R. Evvel 1314), de İstanbul’da yayınlanmıştır. Hicri kameri takvimle 22 yıl ve Miladi takvimle 20 yıl boyunca çıkan ilk süreli Farsça gazetedir⁵².

Gazetede sırasıyla özgürlük ve vatanseverlik konularında başyazı, politik haberler, yurtdışından İstanbul’a gelen veya İstanbul’dan, İran ve başka yerlere gönderilen telgraflar, Osmanlı devletinin iç ve dış haberleri ve son olarak İran’dan Ahter idaresine gönderilen mektuplar yayımlanmıştır. Ahter gazetesine gönderilen mektuplar genelde kanun ve toplumsal adalet konularındaydı. Ahter gazetesinin başlığında şu cümle yazılıyordu:

“Bu gazete çeşitli olayların; siyaset, politika, ticaret, ilim, edep ve umuma ait olan diğer umumi menfaatlerden söz edecektir⁵³”. Bu ifade uzun yıllarca Ahter’in başlığı altında yer almıştır.

Ahter gazetesi ilk senenin 59. sayısına kadar Pazar ve Cuma günleri hariç, her gün, dört büyük sayfa olarak yayınlanmıştır, ikinci senenin 1.sayısından 48. sayısına kadar haftada iki gün Çarşamba ve Cumartesi yayımlanmıştır, ikinci senenin 48. sayısından sonra ise haftada bir gün Çarşamba günleri ve 4. ve 5. Yıllarda da haftada bir sayı olarak çıkmıştır.

Daha sonra 1893’den 1896’ya kadar Cumartesi ve Çarşamba günleri, haftada bir veya iki sayı, eskisinden daha küçük boyutta ve sekiz sayfa olarak yayımlanmıştır. Ahter gazetesi Fars matbuatının ilk süreli ve kurşun basma tekniğiyle basılan gazetesidir. Gazete Nestalik hattıyla yayımlanıyordu. Başlığı “اختر” altında ilk yayım yılı “1292” bulunmaktadır. Gazetenin sağda yayın adresi Valide Han Mahallesi ve tarih, solunda ise fiyatı yazılmıştır. Gazetenin başlığı 16.yılın 18. Sayısından sonra değişir ve simetri şekilde olan iki “اختر” Ahter yazısıdır.

Ahter gazetesinin ilk idarehanesi İstanbul’da Valide Han Mahallesidir. Ancak yayım süresince iki kez yer değişmiştir. Değiştirdiği adresler de “Babıali’nin aşağısında, Ebüssuud caddesinde, No: 62” ve “Vükela caddesi, No: 25” den ibarettir.

⁵² İbrahimi, ss. 252-275.

⁵³ Nevayi, Ebd-ül Hüseyin, “Tesis ve Tehevvatı Ruznameye Ahter”, *Yad Dergisi*, 85, 2007, ss. 80-92.

Ahter gazetesi, ilk 60 sayıda 34x47 cm, bu tarihten sonra 28.5x 41,5 cm ve 18. yıldan sonra ise 20x 28 cm boyutlarında basılmıştır. Gazetenin ilk yılında yıllık fiyatı 8, altı aylık fiyatı 4 Mecidiye ve tek satış fiyatı ise 30 paradır yazısı vardır. Posta ücreti dahil 3 ve dışarıda 6 Mecidiye olarak yazılmıştır.

3.3. AHTER GAZETESİNİN KADROSU

a) Muhammed Tahir Tebrizi Karacadağı : Ahter gazetesinin müdürü ve Horşid matbaasının sahibi, Muhammed Tahir Tebrizi, Ticaret amacıyla gittiği İstanbul’da İran’ın büyükelçisi Muhsin Han Moin-ol Molk’un teşvik ve himayesiyle Ahter’in müdürlüğünü kabul etmiştir. Matbaa tarihçilerinin çoğu Muhammed Tahir’i gazetenin müdürlüğünden başka görevinin olmadığını savunmuşlardır. Ama Paris Kütüphanesi’nde yapılmış olan araştırmalara göre Mirza Tahir’in, Molkum Hana yazdığı mektuplardan onun Müdürlük görevi dışında yazılar yazdığı da anlaşılmaktadır⁵⁴. Gazetenin her sayısının dördüncü sayfasın aşağısında “Tahir” imzası görülmektedir. Mirza Tahir’in valilere ve gazetelere gönderdiği mektuplar altındaki imzası, onun, sadece bir müdür olup, yazı işlerinden uzak olduğunu kanısını reddeder. Muhammed Tahir ticaretle meşgul olmasına rağmen, İran ve Osmanlı devletinin baskılarına karşı çıkıp gazeteyi 20 sene boyunca çıkarmayı başarmıştır.

Muhammed Tahir Tebrizi, Ahter gazetesi kapatıldıktan sonra Ahter matbaasını idare etmiştir. İstanbul’da uzun matbuat hayatı içerisinde *Amuzegar-i Parsi* ve *Destavi-i Farsihanan* adlı iki farsça kitap yazmıştır.

b) Mirza Necef Ali Han Tebrizi: Mirza Hasan Ali’nin oğlu ve Daniş takma adını kullanan Mirza Necef Ali Han, 1856’da Tebriz’den İstanbul’a gelip bir süre İran’ın Osmanlı Sefirliğinde Türkçe tercüman olarak çalışmıştır. 1879-1883 yıllar arası İran’ın Başkonsolosu, 1883-1888 yıllar arası sefir yardımcısı ve 1. Tercüman olarak çalışıp bu tarihten sonra İran’ın Mısır Başkonsolosu olmuştur. 1892’de Necef Ali Han Mısır sefirliğinden alınır ve Tahran’da Dış İşleri Bakanlığında yüksek memur olarak görev yapmıştır. Necef Ali Han 1893’de Tahrande vefat etmiştir.

⁵⁴ Doulatabadi, Farzaneh, Ahter Gazetesi Çerçevesinde İran- Türkiye Fikri ve Edebi ilişkileri, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı, İzmir 2005.

Necef Ali Han İstanbul'da yaşadığı sürece dostu, Muhammed Ali Senglah Habuşani'nın şiirlerini toplayarak 1859'da *Mecme-ül- Evsaf* adıyla yayımlar daha sonra 1871'de İstanbul'da *Mizan-ül Mevazin Fi Emri Din* adlı eserini yayımlar. Bu eser Matbaa-i Amir'de basılmıştır. Necef Ali Han'ın diğer eseri de *Mişkat-ül Hayat Fi Tefsirilayat'tır*. Türkçe olarak yazdığı eseri ise *Mişkat-ül Hayat Fi Tafsir-ül Ayat* risalesidir.

Necef Ali Han'ın eserleri hakkında yazılmış olan ilanlar Ahter gazetesinin ikinci sayısından itibaren görülmektedir. Necef Ali Han, Muhammed Tahir'le birlikte Ahter gazetesini tesis etmişlerdir. Ahter'in ilk iki yılındaki önemli yazıların birçoğu Necef Ali Han'a aittir. 1. Yılın 60. Sayısında, Rusya aleyhinde yazdığı bir yazıdan dolayı bir süre sefaretteki görevinden uzaklaştırılır ve bu yazıdan dolayı Ahter gazetesi de bir müddet kapatılır. Ahter'in İlk iki yılında yazılan makalelere bakıldığında Necef Ali Han'ın siyasi ve sosyal konulardaki geniş bilgisi anlaşılmaktadır. Bu yazılardan özellikle, Vatan, Millet, Devlet, Hürriyet, Eğitim vs. gibi konular dikkat çekmektedir.

c) Mirza Mehdi Tebrizi: Mirza Mehdi, 1839'da Tebriz'de doğup 24 yaşında İstanbul'a göç etmiştir. Kahire'de *Hikmet* dergisinin müdürü ve İstanbul'da Horşid matbaasını tesis eden Mirza Mehdi, Ahter'in yayına başlamasında, Muhammed Tahir'e ve Necef Ali'ye de yardımda bulunmuştur. Mirza Mehdi Ahter gazetesinde yazdığı yazılardan dolayı "Ahter" takma adını almıştır. Mirza Mehdi 1907'de İstanbul'da Kadıköy'de vefat etmiştir. Mirza Mehdi Tebrizi, Ahter'in yayımlandığı sürece Muhammed Tahir'in yanında bulunmuş ve Ahter gazetesinin başmuharriri olarak çalışmıştır. Ahter gazetesinde yazılan yazılar Mirza Mehdi'nin bilgisi ve özgürlükçü düşüncesinin göstergesidir.

ç) Mirza Yusuf Han Müsteşar-ül Devle: Mirza Yusuf Han 1822'de Tebriz'de doğar. Tebriz'de Arapça ve dini ilim eğitimi alan Mirza Yusuf, ilk önce İngiltere Konsoloslukunda çalışır. Fakat kısa süre sonra işinden istifa edip Dışişleri bakanlığında memur olarak çalışmıştır.

Mirza Yusuf Han, 1853-1862 yıllar arasında Hacı Tarhan'da İran Konsolosu olur. 1862'de İran'ın Petersburg konsolosu ve sonra Tiflis konsolosu olur. 1866'da İran'ın Paris sefiri olarak İstanbul yoluyla Fransa'ya gidip üç yıla kadar orada hizmet eder.

Yusuf Han, Paris'te olduğu sürece dört defa Londra'ya seyahat etmiştir ve bu süre içerisinde *Yek Kelime* adlı eserini yazmıştır. 1869'da yeniden İran'a dönen Mirza Yusuf Han fazla kalmadan yeniden İran'ın Paris Konsolosu olarak Paris'e döner. Fransa'dan döndükten sonra 1874'te Horasana sürülür ve Horasan'da, Rusya'da gördüklerini *Kitapçe-i Benefş* veya *Risale-i Rah-Ahan* adlı kitapta yansıtır.

1882'de Yahya Han Kazvini Müşir-ül Devle, Adliye bakanı olduğunda, Mirza Yusuf Han'ı da kendi yardımcısı olarak tayin eder. Mirza Yusuf'un Adalet Bakanı yardımcısı olarak tayin olunmasını, Ahter gazetesi (9Ut Agust. 1881 sayı 38) tarihinde ilan vermiştir.

Mirza Yusuf Han adalet bakanlığında rüşvet almak bir alışkanlık olduğuna için bunu kabul edemeyip işten çıkar. Adliyeden çıkar çıkmaz oranın kötü durumu hakkında makaleler yazıp Ahter'de yayımlar. Yazdığı makaleler genelde imzasızdır, ama devlet adamları bu yazıları yazan tanıdıklarından Nasreddin Şah tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldı. O dönemde, Ahter'de yayımlanan, İran bakanlıkları hakkındaki eleştiriler, özellikle adalet konusundaki yazıların çoğu, Mirza Yusuf Han'a aittir⁵⁵. Bu yüzden, Mirza Yusuf da Adalet Bakanlığı görevinden alınır ve bu olay onun Tebriz'e dönmesine sebep olur.

Mirza Yusuf, Tebriz'de Azerbaycan Vilayeti Dışışleri Görevinde çalışmaya başlar ve 1888'de yine veliaht Muzaffereddin Mirza'ya yazdığı bir mektupta İran'ın siyaset ve kanununu eleştirir. Mirza Yusuf'un yazdığı bu mektup ve *Yek Kelime* adlı eseri Nasreddin Şah'ın eline geçer geçmez, 1891'de Mirza Molkum Han'la birlikte, İran Şahı aleyhinde faaliyet yaptığı suçlamasıyla görevden alınıp Kazvin'de hapse atılır. Uzun süre Kazvin'de hapiste kalan Mirza Yusuf, Tahran'a döner ama orda da fazla kalamaz ve Kazvin'de yaşamayı tercih eder. Mirza Yusuf 1895'de vefat etmiştir.

Mirza Yusuf'un birçok eseri vardır. *Remz-i Yusuf*, *Kitab-ı Talim-i Etfal*, *Kitab-i Hesab*, *Genecine-i Daniş*, *Tabakat-ül Arz* ve *Risale-i Islah-ı Hatt-ı İslam* onun eserlerindendir.

Mirza Yusuf Han'ın eserlerine dikkat edilirse, Kanun ve Eşitlik konularının yanında İran'ın ilerlemesi için eğitim konusunda da eserler yazdığını görürüz.

⁵⁵ Doulatabadi, Farzaneh, Ahter Gazetesi Çerçevesinde İran- Türkiye Fikri ve Edebi ilişkileri, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı, İzmir 2005.

Mirza Yusuf'un, Alfabe ıslahı hakkındaki düşünceleri, Meşhed Şehrinin müctehidinden alınan fetvayla birlikte Ahter gazetesinde yayımlanmıştır.

Ayrıca Yusuf Han, Tiflis'te Feth Ali Ahundzade ile tanışıp mektuplaşma yoluyla pekişen bu arkadaşlık, Ahundzade'nin vefatına kadar devam etmiştir.

Mirza Yusuf Han, *Ahundzade'ye Kemal-ül Devle Mektupların'ı* Azerbaycan Türkçesinden Farsça 'ya çevirmesinde de yardımcı olmuştur. Mirza Yusuf ve Ahundzade bu Tercüme için, 1866'da bir şartname imzalamışlardır.

d) Mirza Ağa (Rıza) Han Kirmanı: Mirza Ağa (Rıza) Han Kirmanı Kaçar döneminde özgürlük için çalışan ünlü şair, özgürlükçü ve eleştirel yazarlarından olan Mirza Abdürrahim Müşizi'nin oğludur. Mirza ağa Han adıyla tanınan ve “Behar-i Kirmanı” takma adını alan, Mirza Abdül Hüseyin Kirmanı 1854'de Kirman'da doğar. Mirza Ağa tahsilini Kirman'da Hesap, Hikmet, Mantık ve İrfan üzerine yapıp ayrıca İngilizce ve Fransızca dillerini de öğrenmiştir. 1886'da Kirman hakiminin baskılarından dolayı Şeyh Ahmet Ruhi ile birlikte Kirman'dan çıkıp bir süre Tahran, Yezd ve Reşt şehirlerinde kaldıktan sonra 1887'de İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul'da İran'ın Osmanlı'daki eski sefirlerinden olan Mirza Hasan Han Habir-ül Mülk ile tanışan Mirza Ağa ve Şeyh Ahmet, Cemalettin Afgani'nin taraftarlarından olurlar. Bu sıralarda, Cemalettin Afgan'ı, Sultan Abdülhamit'in davetiyle İstanbul'da bulunuyordu. Mirza Hasan Habir-ül Mülk, Mirza Ağa Han Kirmanı ve Şeyh Ahmet Ruhi İttihad-ı İslam fikrini yaymak için birçok yere mektuplar yazmışlardı. Mirza Ağa Han İstanbul'a geldikten iki ay sonra Şeyh Ahmet Ruhi ile birlikte Babı mezhebinin lideri olan Yahya Nuri (1830-1912) ile görüşüp onun kızlarıyla evlenirler. Bu iki arkadaş 10 yıla kadar İstanbul'da kalmışlardır. 1895-1896 yıllarında Ermeni olayları sırasında, Sultan Abdülhamit'in onlardan şüphelenince her üçü, Mirza Ağa Han, Şeyh Ahmet ve Mirza Muhsin Han Habir-ül Mülk, Trabzon'a sürgün edilirler. 1898'de Nasreddin Şah öldürülünce İran devletinin isteği üzere bu üç kişi İran devletine teslim edilir ve Tabriz'de öldürülürler.

Mirza Ağa Han İstanbul'a gelir gelmez ilk iş olarak Ahter gazetesinin yazarlar gurubuna dahil olmasıdır. Mirza Ağa Han, Ahter gazetesinin 11.Yılından(1887) bir yıla kadar yazılar yazar. Daha sonra maaşı ödenmediği için Ahter gurubundan ayrılıp Londra'da çıkan Kanun gazetesine uzaktan yazılar gönderir.

Bazı araştırmacılara göre ve Mirza Rıza Han'ın, Molkum Han'a yazdığı mektuplardan yola çıkarak, Muhammed Tahir Tebrizi, dönemin İran veziri olan Mirza Ali Asker Han'dan gazeteye maddi yardım istemiş ve Mirza Ali Asker Han da bu isteğe sıcak karşıladığı için, Mirza Ağa Han, Ahter'den ayrılmaya karar vermiştir.

Mirza Ağa Han'ın Molkum Han'a yazdığı mektuplardan şöyle anlaşılmaktadır ki bu yazar İstanbul'da *Cihan* adlı bir gazeteyi çıkarmak istemiş ama amelde bu iş olmamıştır.

Rızvan, Reyhan-i İskenderi, Name-i Suhanveran, Tekvin ve Teşri, Se Mektup ve Sad Hitabe, Mirza Ağa Han'ın eserlerindendir. Ayrıca *Ayin-i Suhanvari*, adlı makaleleri de Ahter gazetesinde yayımlanmıştır. Mirza Ağa Han'ın *Se Mektup* adlı eseri, Fethali Ahundzade'nin tesirinde olup Kemal-ül Devle Mektuplarından etkilenererek yazdığını gösterir.

e) Şeyh Ahmed Ruhi: Ruhi takma adını alan Ahmed Kirmani, 1855'de Kirmanda doğar. Ahmed Ruhi doğduğu şehir olan Kirman'da eğitimini tamamladıktan sonra kader arkadaşı olan Mirza Ağa Han kirmanlı ile birlikte önce Isfahan, Tahran ve daha sonra İstanbul'a göç eder.

Ahmed Ruhi, Farsça ve Arapçayı İran'da, Türkçe, Fransızca ve İngilizceyi de İstanbul'da öğrenir.

Ahmet Ruhi, 1877'de Ahter gazetesinde yazılar yazar. En önemli eserlerinden olan *Heşt Behişt*, Ezelilerin Babiye tarikatından ayrıldığı noktalarını açıklayan bir kitaptır.

Ahter gazetesinin son yıllarında Mirza Mehdi Ahter'den başka yazarlardan hiçbir ad kalmadı. Gazetenin son senesinde Hüseyin Beyk, Muhammet Tahir'in oğlu, gazeteyle çalışıyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN MEŞRUTİYETİ

4.1. MEŞRUTİYET KAVRAMI

Meşrutiyet kelimesi şart, gereklilik, anlaşma, karar anlamına gelen Arapça kökenli Şereta kelimesinden türetilmiş olan meşrut kelimesinin dişil çekimidir. Bununla beraber bazılarına göre Fransızca anayasa anlamına gelen La Charte sözünden alındığı kanaatini de taşımaktadır⁵⁶.

İslam dünyasında Meşrutiyet kelimesi ilk defa Osmanlı'da kanuna dayalı hükümet anlamında kullanılmış ve Mithat Paşa bu terimi dönemin geçici Meşrutiyeti sırasında 1876'da kabul etmiştir, daha sonraları diğer İslam ülkeleri bu kelimeyi kanuna dayalı belli kural etrafında hükümet tarzı olarak ıslahatçı düşünceleri kapsayan kavram olarak kullanılmıştır. Bu kelime dönemin diğer önemli kelimeleri gibi Genç Türkler hareketinden kaynaklanıyordu⁵⁷.

Osmanlı İmparatorluğunda reformların ilerlemesi sırasında, orada yaşayan İranlı aydınların büyük bir kısmı Osmanlı reformcuları ile temas yoluyla reformla ilgili birçok kelime ve kavrama aşına oldular. Büyük bir ihtimalle Meşrutiyet kavramı da bu yoldan İran'a girmiştir.

İran'a Meşrutiyet kelimesi bu tanıma yakın anlamıyla ilk defa İran elçisi olarak görev yapan Mirza Hüseyin Han Sipehsalar tarafından kaleme alınan raporlarla girmiştir. Onun raporlarda kullandığı Meşrutiyet kavramı aslında halkın da devlet yönetimine katılması ve yönetimde etkisinin olması anlamındadır. Bu da padişahın mutlak gücünün sınırlanması anlamına gelir. Ayrıca Kaçar hanedanı döneminde bazı devlet adamları veya dönemin meşhur çehreleri Meşrutiyet kelimesi yerine İngilizce karşılığı olan Constiution kelimesini kullanıyorlardı. Örneğin Emir kebir yazılarında Meşrutiyet hükümeti yerine Constitution hükümeti deyimini kullanmıştır. Ayrıca Hicri1272'de yayınlanan Vakayi'i İttifakiyye gazetesi de Meşrutiyet hükümeti yerine

⁵⁶ Kaan, s.

⁵⁷ Kaan, s. ; Rencber, Megsud, "İnkılabı Meşrute Der İran ve Nekşe Empereturiye Osmani", *Tarihi İslam Dergisi*, 21, 2008, ss. 7-42.

Constitution hükümeti kavramını kullanmıştır⁵⁸. Meşrutiyet kelimesinin İngilizce kullanılması sadece bunlarda sınırlı değil. Örneğin Hicri1324’de yayınlanan Muhammed Ali Şah fermanında da her iki şekliyle de Meşrutiyet ve Constitution hükümeti olarak kullandığı görülmektedir⁵⁹.

4.2. OSMANLI DEVLETİNİN İRAN MEŞRUTİYETİNE ETKİSİ

Meşrutiyet devrimi İran’ın muasır tarihini geçmişinden ayıran ve yeni siyasal ve toplumsal bir hayat yaşamasına sebep olan önemli olaylardan biridir.

İran’da Meşrutiyeti sağlayan düzenlemeler içinde Osmanlı İmparatorluğu da farklı şekillerde etkili olup Avrupa devletleri gibi İranlıların Meşrutiyetle tanışmalarına sebep olmuştur.

İran ıslahatçılarının düşüncelerini incelediğimiz zaman bu reformcuların Osmanlı reformcularıyla düşünceleri ve isteklerinin ne kadar yakın olduğu görülmektedir. Meşrutiyet fikrinin çerçevesi Avrupa’da cereyan eden olaylardan etkilenerek oluşturuluyordu ve Osmanlı imparatorluğu da bu düşüncelerin İran’a transfer olmasında vasıta rolünde idi.

İran Meşrutiyet devrimi, 1905’de Rusya devrimi ve Japonya yenileşme ve modernizasyon gelişmelerinden de etkilenmiştir. Ama Osmanlı imparatorluğunun bu bağlamda farklı bir yeri vardır. Osmanlı, modernizasyon akışına katılmakta İran’dan daha ileride olduğu için Meşrutiyetin temel kavramları Osmanlıdan İran’a girer ve İran’da hükümetin yönetimde bazı değişiklikler yapması gerektiği fikrine sebep olur. Ülkeyi dönemin kötü durumundan kurtarmak bu değişikliklerin ana amacıydı. 19.Yy’da İran’da olan değişimler tüm dünyada ve hatta Osmanlıda olan değişimlerden etkileniyordu. Ayrıca Osmanlı devletinde de böyle bir durum vardır ve bu devlette, batılı ülkelerin etkisi altındaydı. Osmanlıdaki reform süreci Tanzimat döneminin başlangıcından Hicri1255’de Gülhane Hattıyla, Hicri1293’de Mithat Paşanın anayasasına kadar batılı ülkelerinin olumlu baskıları etkisi altındaydı. Hatta bazen Batı, Osmanlıda ıslahat yapmak için tehdit bile kullanmıştır.

⁵⁸ Kaan, s.

⁵⁹ Rencber Magsud, “İnkılabı Meşrute Der İran ve Nekşe Empereturiye Osmani”, *Tarihi İslam Dergisi*, 21, 2008, ss. 7-42.

Bazı araştırmacılara göre Osmanlının hayatını ıslahatın devamı sağlamıştır ama Osmanlının ıslahatta batıdan etkilenmesi yabancıların Osmanlıda ıslahat yapması anlamına gelmez, çünkü reformlar Osmanlının iç durumundan etkileniyordu⁶⁰. İran'daki özgürlükçülerin güçlenmesine sebep olan şey genelde Osmanlıdaki gelişmeleridir, Osmanlı Meşrutiyetçilerin geçici zaferleri İran özgürlükçülerinin gelişmesi ve Muhammed Ali Şah'ın gevşekliğine sebep olmuştur. Çünkü Muhammed Ali Şah böyle düşünüyordu ki Osmanlı sultanı nasıl olursa özgürlükçüleri ortadan kaldırıp bu durum ise İran'daki özgürlükçülerin bastırılmasına yol açacaktır.

Osmanlıdaki gelişimler İran Meşrutiyetini nasıl etkilediğini iyice anlamamız için konuyu farklı yönlerden ele alıp incelememiz gerekiyor.

Osmanlı imparatorluğu İran Meşrutiyet devrimini nasıl etkilediği farklı yönlerden ele alınabilir, ama burada teze uygun olan sadece 4 yönü açıklamaktayız.

Birincisi Kaçar dönemindeki siyasi ve dini devlet adamlarıdır ki Osmanlı imparatorluğunun iç olaylarından etkilenerek İran'ın siyasi-idari yapısında ıslahat ve gelişmelerden yanaydılar. İkincisi ise Osmanlıda yaşayan İran aydınları ve tüccarlarıydı, onlar Osmanlıda olan gelişmelerden, İran'da değişim yaratmak için ilham alıyorlardı. Üçüncüsü İran Meşrutiyet devriminde, Osmanlı imparatorluğunun doğrudan olan etkisi ve dördüncü yön ise İstanbul'da çalışan İran gazetelerinin çalışmalarına ilişkindir.

4.2.1. Devlet Adamları ve Siyasi Elitler

Devlet adamları ve siyasi elitler, İran'ın Meşrutiyetten önceki yıllarında Osmanlıdaki gelişmelerle yakından tanış olup bu gelişmelerin ne kadar yararlı olduğunu anlamışlardı. Bu devlet adamlarının yönetimde elleri güçlü olduğu için sistemi korumak amacıyla reformları kolaylıkla yürütebiliyorlardı.

Ancak İran'da Meşrutiyet devrimine sebep olan başlıca alanların hazırlanmasına Nasreddin Şah dönemdeki devlet adamları sebep olmuştur. Emir Kebir Osmanlıda ıslahatı görüp İran'da ıslahat fikrine düşen ilk kişilerdendir.

Emir Kebir 4 sene boyunca İran heyeti reisi olarak Erzurum'da yaşamış ve reform gelişmelerini yakından görmüştür. O dönemlerde Osmanlı imparatorluğunda

⁶⁰ Magsud, ss. 7-42.

Avrupa'dan geride olmasına rağmen özel bir durum hakimdir ve reformcular reform için bu durumdan heyecan duymuşlardır.

Emir Kebir İran ordusunda özel sekreterdi, daha sonra Osmanlı imparatorluğuna, İran elçisi olarak gönderildi ve böylece Osmanlı'da Tanzimat hareketinin yaptığı reformları yakından görüp beğenir. Bu nedenle denilebilir ki İran'daki Islahat Osmanlıda olan Tanzimat'tan etkilenip Emir Kebir sadrazamlığı döneminde başlamıştır. Emir Kebir Darülfünunu tesisinde, kitap tercüme ve telifinde Osmanlıdan etkilenmiş hatta İran'da Meşrutiyetin kurulması fikrinde olmuştur.

Osmanlı ıslahatından etkilenen diğer devlet adamlarından ise Sipehsalar'dır. Mirza Hüseyin Han Sipehsalar, Osmanlıdan etkilenme açısından ve Nasreddin Şah döneminde İran'daki gelişmelerde etkin rol olan tanınmış kişilerdendir. Sipehsalar eğitim hayatını Fransa'da bitirir ve 14 sene İran elçisi olarak İstanbul'da yaşar. İran'a döndükten sonra Adalet Bakanı olarak görev yapar, bu sırada Adalet Bakanlığı sisteminde reformlar yaratır. Hicri1288'de Sadrazam olduktan sonra reform çalışmalarını geniş bir şekilde başlatır. İran'daki Islahat gerçek anlamında Sipehsalar'ın Adalet Bakanlığı ve Sadrazamlık dönemindeki çalışmalarıyla başlar. Sipehsalar'ın görev süresi, Mithat Paşa'nın Osmanlı'daki Tanzimat'ı doruk noktasına ulaştırdığı zamana ve İto'nun Japonyada yaptığı modernizasyona denk gelir. Sipehsalar uzun süre Osmanlıda yaşadığı için Emir Kebir'den daha fazla Türk reformcuların düşüncesi etkisinde kalıp onlarla yakın ilişki içerisindeydi. Sipehsalar'ın İran'a gönderdiği raporlarda sürekli Türkler'in ilerleme ve reform halinde olduğu çabalarını İran hakimlerine övmeyle İran hakimlerini de reforma teşvik etmiştir.

Sipehsalar raporlarında, Nasyonalizm, Kanun hükümeti, batının fikri ve maddi gelişmeleri, Avrupa medeniyeti ve sosyal haklarını elde etmek gerekliliğinden bahsediyordu. Kaçar döneminde, Millet ve Vatanın yeni anlamlarının resmi yazılara girmesine Sipehsalar sebep olmuştur. Sipehsalar, Musteşaroddevle'nin yardımıyla ilk kez fayda türü, kamu yararı, kamuoyu ve milletin oyları kavramlarından yazılarında bahsetmiştir. Türkiye'de çalıştığı sürede Avrupa yazarlarının Türkçeye çevrilmiş olan yasalar ve politikle ilgili olan kitaplarını Nasreddin Şah'a gönderiyordu. Raporlarında işaret ettiği diğer önemli konulardan ise Osmanlıda düşünce özgürlüğü hakkında

yapılan çalışmalardandır ve yazılarında en çok vurguladığı kurumlar ise, Parlamento, matbuat ve partiler özgürlüğüdür.

Sipehsalar'ın İran'da ıslahat yapılsın diye sürekli raporlarında Osmanlı gelişmelerinden bahsetmesi, bazıları tarafından onun Osmanlı taklitçisi olarak adlandırılmasına sebep oldu ve saraylılar Rus desteğiyle onun Sadrazamlıktan atılmasını hazırladılar.

Kaçar döneminde Osmanlı reformları etkisinde olan diğer devlet adamlarından biri ise Mirza Yusuf Han Müsteşaroddevle Tebrizi dir. Mirza Yusuf Han Paris'te İran elçisi olduğu zaman Osmanlı reformunu İran devlet adamlarına anlatarak İranlıların da Osmanlıdaki düşünce uyanışlarından ders alıp modernite ve gelişme yollarında adım atmalarını istemiştir. Bu konuda çalışan diğer devlet adamlarından biri ise Mirza Molkhom Han'dır. Molkhom Han'ın uzun süre İstanbul'da ikamet ettiği dönem Osmanlı'daki Meşrutiyet hareketinin ikinci aşamasına denk gelir. Molkom Han Osmanlı aydınları ve devlet adamlarıyla tanışması, Tanzimat döneminde reformları yakından görmesine sebep olup bu gördüklerini doğrudan ya da dolaylı olarak düşünce ve ya yazılarında yansıtmıştır.

Molkom Han'ın yazılarında görünen Osmanlıdaki siyasi kavramları onun Tanzimat dönemimdeki siyasi kültürden etkilendiğini anlatmaktadır. Molkom Han gazetecilikte de Osmanlıdan etkilenmiştir ve çıkardığı Kanun gazetesini İstanbul yoluyla İran'a gönderiyordu. Ayrıca Molkom Han, Şah'ın dikkatini çekerek saraya bir defter düzenler, bu defter Osmanlı Tanzimat hareketinden ilham almıştır. Bu defter 19.Yy'da ıslahatın yapılması için ilk düzenli projelerdendir⁶¹. Sonraları Molkom Han bu defterin başyazarı olarak Osmanlıya sürgün olup orada Mirza Hüseyin Han'la arkadaş olmuştur. Ayrıca Abbas Mirza Melek de Osmanlıya kaçır ve Tanzimat dönemindeki reformlardan etkilenir. Abbas Mirza Melek Nasreddin Şah'ın oğludur. Bu konuda ünlü diğer kişilerden biri ise Habir-ül Mülk İstanbul'da olan İran Başkonsolosu'dur ve Seyit Cemalettin'le arkadaşlığı vardır. Osmanlı reformuyla tanışan diğer devlet adamlarından biri de Mecd-ol Molk'dur. Mecdolmolk Hicri1275'de diplomatik görüşmeler için Osmanlıya gittiğinde Osmanlı ıslahatıyla yakından tanış olmuştur.

⁶¹ Magsud, ss. 7-42.

4.2.2. Yazarlar, Aydınlar ve Tüccarlar

Osmanlı imparatorluğu, Meşrutiyet döneminin ilk başlarında farklı nedenlerden dolayı İranlıların toplanma merkezi olmuştur. Bazı İranlılar Osmanlıdaki siyasi alanı daha özgür görünce orda ikamet etmişlerdir. Kimileri ise iş ve ticaret için orada yaşıyorlardır. İşte farklı nedenlerle Osmanlıda yaşayan bu insanlar genel bağlamda İranlıların Meşrutiyet, demokrasi ve kanun hükümetiyle tanışmalarına sebep oldular. Diyebiliriz ki yeni siyasi düşüncelerin İran'a girmesinde vasıta olmuşlardır. Seyit Cemalettin Esed Abadi İran Meşrutiyetinin ilk oluşumunda önemli etkisi olan yazar ve aydınlardandır. Seyit 1860'da Afganistan'dan İstanbul'a gider, orada Tanzimat döneminin aydınlarıyla tanışır ve 1870'de eğitim kuruluşuna seçilir. Seyit Cemalettin, Osmanlı liderliğinde olan İttihadi İslami destekleyen ilk kişilerdendir. Bu ünlü ve etkili yazar tüm İslam dünyasını reforma davet ediyordu⁶².

İstanbul'da ikamet eden diğer aydınlardan ise Mirza Ağa Han Kirmani'dir. Mirza Ağa Han 30 yaşında Kirman Valisiyle bir sorun yaşar ve mecburen yaşadığı şehri terk edip İstanbul'da yaşamına devam eder. Ağa Han İstanbul'da yaşadığı sürece yeni düşünceler, devlet adamları ve Osmanlıda olan siyasi çevrelerle tanışıp Türk Modernçiler çevresinde tanınır.

Şunu söylemeliyiz ki bahsettiğimiz dönemde İstanbul, İran yazarları ve aydınlarının toplanma merkezi olduğu için İran'ın edebi, sanat, tarih ve sosyal alanlarındaki yazılarının çoğu İstanbul'da yayımlanıyordu.

İstanbul'da yaşayan tüm İranlıların ortak özellikleri Osmanlı imparatorluğu yoluyla Batıyla tanışmaları ve batının siyasi hayatta kullandığı yöntemleri öğrenip İran milleti ve devletine tavsiye ve ya transfer etmeleriydi. İşte bazı genç aydınlar Kafkasya ve Osmanlı bölgelerinin kültürel eğilimi etkisinde kalarak Farsça dilinde olan *Gence Fonun* gazetesini yayımlarlar. Seyit Hasan Tegizade ve Mirza Muhammed Han Terbiyet bu gurubun iki önemli üyelerindendir ve Meşrutiyette önemli rolleri olmuştur. Bu gençler daha sonralar Tebriz'de *Merkeze Geybi*'ni kurarlar. Bu merkezin çalışması Meşrutiyet hareketi konusunda planlanmıştır⁶³.

⁶² Muhammed Teyyebi, "Tekapuhaye Seyit Cemalettin Esed Abadi Der Paytehti Osmani", *İnkılabı İslami Dergisi*, 14, 2008, ss. 77-100.

⁶³ Teyyebi, ss. 77-100.

Ayrıca Osmanlı imparatorluğun etkisinde olan bazı tüccarlardan da bahsetmemiz gerekiyor. Osmanlıda yaşayan tüccarlar Avrupa reformları ve gelişmelerinden bilgileri vardır. Ayrıca Kahire, Bombeyi, Kolkata ve İstanbul gibi yerlerde ofisler açarak ticaret dünyasının kanunlarından bilgi edinip bu kanunlar sayesinde ticaret yapıyorlardı. Bu dönemde Osmanlıda, Rusya'nın güneyinde, Bakü ve Tiflis'te yaşayan İranlı aydınlar ile tüccarlar arasında sıkı bir iletişim vardır. Bu kişiler daha sonraları Meşrutiyet ve ondan sonraki dönemlerde ise Meşrutiyetin siyasi edebiyatını oluştururlar. Bu konuda *Siyahet Nameye Ebrahim Beyk Zeyn-ül Abedine Meragei'n* kitabını örnek verebiliriz.

İran'ın ünlü tacirlerinden olan Zeyn-ül Abedine Meragei, kitabında İran'ın kötü siyasi ve sosyal durumunu anlatmaktadır. Yazar kitabında İran'ın mevcut durumunu Avrupa ve Osmanlı ülkelerinde olan durumla karşılaştırır ve İran'da olan kötü durumun sebebini devleti yönetenlerin beceriksizliğinden kaynaklandığını söyler. Ayrıca tüccarlar İran dışında ikamet eden reformcu aydınlara mali yardımda bulunuyorlardı.

İran dışındaki tüccarların aydınlarla iş birliği yapıp Meşrutiyette yardımda bulunmaları tacirlerin yaşadıkları ülkedeki güvencenin artması, ekonominin ilerlemesi ve onların iktisadi faaliyetlerindeki gelişmelerden kaynaklanıyordu. Aslında tüccarlar aynı durumun İran'da da olmasını isterlerdi.

4.2.3. Matbuat

Nasreddin Şah döneminde yeni bir kamuoyunun oluşmasında en önemli faktörlerden biri İran ve İran dışındaki yayımlanan basındır. Yeni siyasi yazılar özellikle gazeteler, risaleler ve kitapçıklar genel halk arasında günbegün popülerlik kazanıyordu bunlara örnek olarak farklı ideolojik temellerine ve farklı görünüşe sahip olan çeşitli dergi ve gazetelerden *Hebl-ül Metin*, *Nesime Şomal* ve *Sure Esrafil* İran'da ve *Ahter* gazetesi ise İstanbul'da yayınlanıyordu⁶⁴. Meşrutiyet devriminin ilk başlarında çeşitli dergiler İran özgürlükçüleri tarafından, İstanbul, Bombay, Kolkata, Mısır ve Londra'da yayımlanıp büyük bir sıkıntıyla gizlice İran'da dağıtılıyordu. Bu gazeteler veya dergileri, tüccarlar, turistler ve ziyaretten dönenler gizlice İran'a getiriyorlardı. Aydınlar bu yoldan yeni düşüncelerin İran'da yayılması ve insanların kanun hükümetine ilgi göstermelerine çalışıyorlardı.

⁶⁴ Muhammed Rençber, "İnkılabı Meşrute Der İran ve Nekşe Empereturiye Osmani", *Tarihi İslam Dergisi*, 21, 2008, ss. 7-42.

Göçmen özgürlükçülerin ilk gazetesi 1876'da İstanbul'da yayınlanan Ahter gazetesi idi.

Ahter gazetesi 22 sene yayın süresince İran'ın siyasi ve sosyal olgunlaşmasına yardımcı olmuştur. Buna verilebilecek önemli bir örnek İran devleti tarafından yabancılara verilen Reji ve Tütün imtiyazları hakkında Ahter gazetesinin yayınladığı makalelerdir. İran devleti bu imtiyazları yabancılara verildiği zaman İran halkının imtiyazlarla ilgili pek bilgileri yokudur bu nedenle Ahter gazetesi halkı bilgilendirmek için İran devleti ve yabancılar arasında olan müzakereler ve sözleşmeleri devlet ilan etmeden önce gazetede yayınlardı. Ahter gazetesi bu konu üzere iki makale yazmıştır ayrıca bu imtiyazı Osmanlıda olan benzer durumla karşılaştırıp bu durumla ilgili kendi endişesini anlatıp bu sözleşmelerin ülke için ne kadar zararlı olduğunu açıklamıştır. Makalenin sonunda özgürlükçüler ve dini liderleri bu imtiyaza karşı çıkmaya teşvik etmiştir.

Ahter gazetesinin diğer önemli çalışmalarından biri ise 1877'de Mithat Paşa'nın 119 maddelik anayasasını tam metin olarak yayınlamasıdır. Bu anayasanın yayınlanması, Meşrutiyet düşüncelerinin İran'da yayılmasında etkili olmuştur. Bahsedilenlere göre anlaşılmaktadır ki Ahter gazetesi Meşrutiyetten önce, 22 sene boyunca Meşrutiyet yönetim hakkında lazım olan fikri bilgileri vermiştir.

4.2.4. Osmanlı İmparatorluğu

İran'daki Meşrutiyet devrimi çeşitli faktörlerden etkilenmiştir ki bu faktörlerin bir kısmı Osmanlı imparatorluğundan kaynaklanıyordu. Bu arada Osmanlıdaki gelişmelerin İran Meşrutiyetinde belirtici rolü vardır. Osmanlı imparatorluğu, İran'la Batı dünyası arasındaki ilişkilere ve fikri bağlantılara vasıta olmuştur. İstanbul, İranlıların bu yoldan kendi geriliklerini anlamalarında Tiflis, Bombay ve Kahire'den daha etkili idi. Osmanlı devleti, İran Meşrutiyetinden önce Meşrutiyet fikrinin ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır, ama Meşrutiyet dönemi ve bu dönemden sonra ortaya çıkan güvensizlikte ve İran'ın yeni kurumları sağlamlaştırmak için güven ve huzura ihtiyacı olduğu zaman Osmanlı devleti İran'a saldırır ve bu yüzden güvensizlikler daha da artar. Bu saldırılar İran Meşrutiyetine ölümcül darbeler vurdu, bu durumlardan sonra devlet ve meclis Meşrutiyeti eski haline döndüremediler. Ancak Osmanlı'nın bu eyleminde, uluslararası

gelişmeler ve yeni Almanya'nın dış politikası rolünü göz ardı edemeyiz. Şüphesiz, uluslararası sistemin durumu, Kaçar döneminin ortalarından itibaren gelişimi üzerine doğrudan ve ya dolayı etkisi oluyordu. İngiltere ise Meşrutiyetten ettiği isteksiz himayesini, uluslararası sisteminde yeni güçlerin bulunma zamanına kadar devam ettirdi. Bu durum açık bir şekilde bunu göstermektedir ki İran'daki Meşrutiyet her şeyden daha fazla uluslararası alanında olan gelişmeler kurbanıdır. Küresel gelişmeler ve küresel blokların oluşumundan sonra, birinci dünya savaşının başlanma şartları hazır olduğu zaman Britanya ve Rusya İran'da entegre bir siyaset benimsemişlerdi. Böylece üçüncü bir gücün İran'da yer almasını engelliyorlardı. Bu arada Osmanlı devleti, Almanya'nın, İran'a girme telaşını görünce oda İran'a saldırmak ister ama sonunda Osmanlı imparatorluğu dağılır ve Almanya neredeyse savaşta yıkılır. İran Meşrutiyeti ise bu değişikliklerin zararından muaf olamadı. Aslında Meşrutiyetten sonra İran her taraftan yabancı güçler müdahalesine maruz kalmıştı. Birinci dünya savaşının başlanması Osmanlı devletini de bu ülkelere ekledi. Böyle bir durumda milli kurtuluş hareketini geliştirmek için çalışmak faydasız olacaktı. Eğer İran devleti gerçekten de milli bir devlet olsaydı bile reform planlarını uygulayamazdı. Aslında Muhammed Ali Şah'ın düşmesinden Hicri1299'a darbesine kadar 20 kabine İran'da görev yaptı ama kamu memnuniyetini kazanmakta başarısız oldular. Bu durum Meşrutiyetin imhasına yol açtı, ama bu verimsizliğin büyük kısmı birinci dünya savaşından sonrasında oldu. Öyle görünüyor ki İran hep arzu etmeden küresel jeopolitiğin ayrılmayan bir parçası olmuştur.

4.4. İRAN MEŞRUTİYET DEVRİMİNİN HADEFLERİ VE NEDENLERİ

İran Meşrutiyet devriminin nedenlerini farklı boyutlarda araştırabiliriz. Bazı araştırmacılara göre İran Meşrutiyet devrimi farklı düzeylerde karmaşık sosyal faktörlerden kaynaklanmıştır. Bazı araştırmalar ise fikri nedenleri ortaya koymuşlar ve Meşrutiyet devrimini, İranlıların, ıslahatçı yazarların özellikle de Mirza Molkom Han, Ahundzade, Kirmani ve Talbof gibilerin yazılarını okumaları ve yargılamasının sonucu biliyorlar⁶⁵. Bazılarına göre ise Meşrutiyet, ekonomik faydaları kapsamında olan çatışma ve çelişkiler sonucunda ciddi olmuştur. Bu görüşü savunanlara göre Kaçar devletinin toplum ve özellikle de tüccar ve dini elitlerle zayıf bağlantısını devrime sebep

⁶⁵ Rencber, ss. 7-42.

görüyorlar. Bu konuda sınıf analizini sunuyorlar ve bazı görüşlere göre ise devlet ve millet arasındaki sosyal, siyasi ve ideolojik konulardaki sorunlar Meşrutiyetin ana sebeplerindendir.

İran Meşrutiyet devrimi, hakimlerin mahkumlar üzerindeki yüzyıllarca şiddeti sonucunda ortaya çıkmıştır. Genelde İran şahları insanları düşünmeden, sadece kendi hedefleri ve istekleri peşinde olmuşlardır. İnsanlar ise bunu kabullenmişlerdi ki tüm ülkede her ne varsa Şah ve saraylılara aittir. Şah ve yakınlarının zulmü karşısında çok az kişi cesaret bulup da itiraza kalkmıştır. Çok nettir ki böyle bir toplumda devlet kendi düşüncesini de topluma musallat eder. İşte yüzyıllarca krallar tarafından yapılan bu baskılar, insanları bilgilendirmek amacıyla bazı aydınlar ve din adamlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Meşrutiyetten önce bazı diğer olaylar da İranlılar arasında bir uyanışın oluşumuna sebep olmuştur. İranlıların uyanışına sebep olan ve Meşrutiyete yol açan bazı faktörler aşağıda sıralanmaktadır.

1- Meşrutiyetten önce İranlıların ilk uyanışlarına sebep olan şey askeri mağlubiyetlerdir. İran iki savaş sırasında topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. İran'ın ilk savaş Rusya'yla oldu ve bu savaşta tüm kuzey topraklarını kaybetmiştir. İran İngiltere'yle yaptığı savaşta ise Harat topraklarını kaybetti. Bu savaşlar sırasında İranlılar ilk kez yeni askeri araçlar ve taktikler hakkında bilgilendiler.

2- Eski sömürge sistemi, toprağı doğrudan işgal etme olarak anlaşılıyordu, ama yabancıların ülkeyi dolaylı sömürge altına almaları yeni ve çağdaş bir olgudur, örneğin Rusya İran'ın en iyi topraklarını almasına rağmen, İran'dan tazminat alması ve kapitülasyon hakkına sahip olması buna sebep olur ki bir yabancı ülke bir ülkeye ait olan en önemli unsur yani siyasi hakimiyetini kendine borçlu etsin. İşte bu yeni sömürge sistemi İranlıların memnuniyetsizliği ve farkındalığında önemli rolü olmuştur.

3- İşgal ve sömürgeciliğe rağmen ayrıca o dönemde gazetelerin yayınlanması da İranlıların aydınlanmasında önemli yeri vardır. İran halkı gazeteler vasıtasıyla haberleri duyunca Avrupa'da ve komşu ülkelerde özellikle Osmanlı, Rusya ve Hindistan'da olan gelişmelerden haberdar olup kendi geriliklerinin farkına varıyorlardı. Kağıze Ahbar ve Vakayi ittifagiye Kaçar döneminde halkı bilgilendiren ilk gazetelerindendir⁶⁶.

⁶⁶ Rencber, ss. 7-42.

4- İran sınırlarının yabancı mallar pazarına kapılarının açılmasıyla birlikte aydınlar batı uygarlığı simgeleriyle tanışılar.

5- Diğer önemli gelişmelerden biri ise yeni okulların yapılmasıdır. Yeni stilde kurulan okullardan en önemlisi Dar-ül Fonun okuluydu. Bu okulu Emir Kebir Hicri1230'da açtı. Bu tarihten Meşrutiyetin kazanmasına kadar birçok okul kurulmuştur. *Medreseye Neggaşiye meccani*, *Medreseye Meşiriye*, *Medreseye ulumu siyasi* ve *Medreseye Felahet*, Kaçar dönemi İran'da kurulan yeni okullardandır. Ayrıca İran halkı tarafından yapılan ilk okul Hicri1266'da Mirza Hassen Rüştîye yardımıyla Tebriz'de idi. Bu Okulların yapılmasında dini misyonerlerin büyük katkısı vardır. Ayrıca Dar-ül Fonun okulunun Meşrutiyet hareketine olan etkisi aydınlar ve modern eğitim sisteminin etkisinden az değildir.

6- Diğer faktörlerden biri ise, çeviri eserlerdir. Batı uygarlığını tanımak için reformcu devlet adamları arasında oluşan coşku, batı ülkelerine öğrenci göndermek, seyahatlerin çoğalması ve gazetelerin yayınlanmasına sebep olur. Bu tür çalışmalardan biri, Abbas Mirza tarafından kurulan tercüme (darü'ttercüme) ve basım evleriydi.

7- İran'ın, Rusya'ya yenilgisinden sonra İranlılar ilk seyahatnameler aracılığıyla batı modernliğiyle tanıştılar. Bu seyahatnameler tarafsız ve hiç eleştirisiz batı hakkında gerçek bilgiler veriyordu. Seyahatnamelerin gerçeklik açıklamaları İranlıların düşünceleri üzerinde harika etkisi oldu. Bu tür seyahatnamelerden, *Sefernameye İngilistan*, *Heyret name*, *Sefernameye Acudan Başı* ve *Sefernameye Hendustan*'ı örnek olarak verebiliriz.

8- Siyasi ve sosyal risaleler de İranlıların aydınlanmasında önemli katkısı olmuştur. Bu risaleler genelde, kişisel yaşam düzenlemesi, aile ve sosyal işler, ahlak, din eğitimi ve hükümet yönetimi konularındadır.

9- Diğer etkin faktörlerden biri ise uluslararası gelişmelerdir. Bu gelişmelerden en önemlisi 1905 yılındaki devrimdir. Modern dönemde Rusya, 1905 ve 1917 yıllarında iki önemli devrim gördü. Birinci devrim, İran Meşrutiyet devriminden bir sene önce oldu ve diğer devrim ise İran'da olan Hicri1394 yılındaki devrimi etkiledi.

10- Meşrutiyeti etkileyen diğer konulardan biri ise Çarlık Rusya'nın, Japonya'dan yenilgi almasıdır. Bu olay, Rusya'nın İran'a olan emperyalist siyaseti ve Japonya'nın

bir Asya ülkesi olduğu için İranlıların mutlu olmasına sebep olup onları kendi hükümetlerine karşı hareketlerini güçlendirmiştir.

Yukarıda sayısı geçen konulara ek olarak ekonomik, siyasi ve ya ideolojik nedenler de halkın devlete itaat etmemelerine sebep oluyordu. Halk aydınlandıkça hükümetin yaptığı zulümler açığa çıkıyordu. Protestocular isteklerinden geri çekilmiyorlardı. Artık tüccarlar, dini liderler, aydınlar ve tüm halk ayaklanmış özgürlük ve hakları karşısında susmuyorlardı. Sonunda senelerce itiraz hakkından mahrum kalan insanların çabaları sırasında Meşrutiyet Fermanı verildi ve devrimciler kazandı.

İran modernleşmesi sürecinde önemli yeri olan Meşrutiyet Hareketi 19.Yy'da İran'ın en bariz Batılılaşma hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Meşrutiyeti gerçekleştirenler öncelikle aydınlardı, bunlar Meşrutiyetin ideoloji tasarımcıları sayılırlar, dini liderler ve tüccarlar ise ikincil önemi vardır. Bunlar devrimi desteklemek için halkın seferberliğinde önemli rolleri olmuştur. Meşrutiyetin ana hedeflerinden biri ise sınırlanmış bir saltanat ve kanun hükümeti kurulmasıydı. Meşrutiyet devrimi medeni toplum sembolleri, örneğin; konuşma ve yazma özgürlüğü, basın özgürlüğü, sivil örgütler, partiler v.s'i nizamname halinde ilan etti. Meşrutiyet, kanunun kurulması ve ülkenin yasal standartlara uygun idare olunmasını istiyordu. Devrimciler kanunun tedvini için, halkın inançlarına saygı gösteren, Şah ve saraylıların güçlerini kısıtlayıp kanunla ülkeyi idare etmek için meclis istiyorlardı. Onlar yıllarca ezilmiş kişilerin haklarını kanun çerçevesinde istiyorlardı, özgürlük istiyorlardı ama meşru özgürlük. Batı ülkeleri gibi yazma ve konuşma özgürlüğü, gazetelerin sayısının artmasını ve hiç korkmadan makaleler yazmak istiyorlardı. Ayrıca, kamu ve özel dernekler kurmak da amaçlarındandı. Devrimciler, siyasi ve medeni kurumlar oluşturma fikrindeydiler, aslında onlar bu kurumlar yoluyla toplumdaki istikrarsızlıktan kurtulmak için kanun çıkarılmasını istiyorlardı. Onlara göre yönetim, devlet kendi fikrinde değil de toplum fikrinde olsun ve halka karşı yaptıkları zulme son versin istiyorlardı.

Yukarıda kısaca anlatılanlar yanında, yazma ve konuşma özgürlüğü, parti ve topluluklar meşrutiyetçilerin en önemli hedeflerinden sayılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AHTER GAZETESİNE GÖRE KANUN, ÖZGÜRLÜK, İKTİSAT VE YOLLAR

5.1. AHTER GAZETESİNE GÖRE KANUN

5.1.1. Kanun ve Kanun Gerekliliği

Her ne kadar da kanun ve kanuna dayalı hükümet gerekliliği düşüncesi, Ahter gazetesinin yayınlanmasından önce farklı kişiler tarafından önerilmiş olsa da, Ahter gazetesinin, toplumsal guruplar ve farklı sınıflar içinde, kanun, gelişme ve anayasacılık gibi düşüncelerin yayınlatma etkisini, göz ardı edemeyiz. Genel olarak diye biliriz ki, çağdaş dönemde bu gibi düşünceler ilk kez batıda Fransa devrimi ve İngiltere deki sanayi devrimiyle başladı. Daha sonra farklı araçlarla doğu toplumları ve İran'da geliştirilmiş ve yaygınlaşmıştır. Rusya ve İngiltere'nin, İran üzerindeki zaferleri, bazı guruplar arasında bir araştırma düşüncesi yaratmıştır. Bunlar bu iki devletin nasıl zafer kazandıkları ve İran'ın neden ve nasıl yenildiğini araştırıyorlardı. Bu araştırmalar, İran'dan Avrupa'ya öğrenci gurupları göndermelerine ve Avrupalıların farklı nedenlerden dolayı, İran'a gelmelerine yol açtı ve bu durum ise İran'da yeni okulların kurulmasına sebep oldu. Batı kültürü ve uygarlığı İran'da yaygınlaştıkça, İranlıların, batı aydınları ve Dekart, Laypnits, Biken, Kant, Roso ve Monteneskiu gibi filozofların düşünceleriyle tanışmasına alan hazırladı.

İran'da, Mirza Feth Ali Ahundzade, Mirza Molkom Han, Mirza Ağa Han Kirmani, Mirza Ebddürrehim Talbof, Mirza Yusuf Han Müsteşaroddevle Sipehsalar gibi kişiler, İslam kanunundan esinlenerek, toplumda kanun gerekliliği düşüncesini ortaya koymakla 19.yy anayasacılık düşüncesinin gelişimi ve yayınlaşmasında lider ve etkin rol oynamışlardır⁶⁷. Aynı zamanda düşünce hareketleriyle beraber Nasrettin Şah dönemindeki toplumsal gelişmeler de ona ek olarak, İran toplumunda modernist fikirlerin yayınlanmasına sebep olmuştur. Gizli toplulukların oluşması, modern okulların tesisi, telgrafın gelişmesi, gazetelerin çoğalması, idari sisteminde değişimler ve gelişmeler vs. o dönemin modernist düşüncelerine önemli örneklerdendir.

⁶⁷ Nesr, Abbas, "Azadi, Kanun ve Meclis Der Nigahe Ahter", *Yad Dergisi*, 86, 2007, ss. 100-157.

Bahsettiğimiz düşünceler arasında, özgürlük, eşitlik, kanun ve demokrasiye yol açan anayasacılık düşüncesi hepsinden daha yaygındır.

Bu bölümde Meşrutiyetçilerin önemli isteklerinden kanun konusunu Ahter gazetesi açısından incelemekteyiz.

Ahter gazetesine göre kanun insanlara zorunluluktur, Ahter gazetesi kanunun önemini açıklamak için konuyu insanın medeni yaratış olduğundan başlar. Ahter’e göre“ insan zaten medenidir, insandaki iyi huylar doğaldır. İyi huylar ve medeni olmak insanların zatındadır ve insandan ayrılmaz⁶⁸”.

“insan yaşadığı hayatta nelere ve ne kadar yardıma ihtiyacı var, biz insanlar ne kadar birbirimize bağlıyız ve hangi konularda birbirimize muhtacız. Görüyoruz ki işler, sanayi ve insanlar arasındaki ilişkiler arttıkça, toplumdaki sağlık, mutluluk, huzur ve şerefte artıyor, ayrıca insanların hayatında ilişkileri kontrol etmek için her dönemde yaşayan bilim adamları ve maneviyattan çok bilenler o dönem ve o zamana uygun olan, şeriatlar, kanunlar, ahlak ve yasalar getirmişler ve bu kanunları ve ahlakı kabileler ve topluluklara hakim etmişler ve şunu söylemişler ki; bu kanunlar sizin toplu yaşamınıza hakimdir ve sizin iftihar ve şerefınız bu kanunlara itaat etmektedir⁶⁹”.

Kanunun fazla yararlarını anlamak için şu noktayı anlatmalıyız ki “saadetinizi kefalet eden yazılan kanunlardır ve şeriatlar ise her kötülüğü sizden uzaklaştıracaktır⁷⁰”. Her toplumda yazılan kanunlar bir sistem tarafından korunması lazımdır böylece hem kanun ve şeriatı insanların saldırılarından muhafaza olunur hem de icra olmalarına nezaret edilebilir. Bu yüzden her topluma mutlaka bir hakimiyet gerekiyor ve “bu hakimiyet medeniyet dünyasında, adilane kanun ve şeriatın başka bir şey olamaz⁷¹” ayrıca adilane kanunların vaz olması medeni siyasetin esasıdır, “her bilgili insan biliyor ki medeni siyasetin esası mümkün değil meğer adilane kanunun vaz olmasıyla ve bu kanun ise her durumda, ülkeyi muhafaza etmesi gerekiyor⁷²”.

Şimdi bu soru oluşuyor ki, insanların saadetini tazmin eden bu kanunlar hangi esasla tedvin olması gerekiyor. Ahter gazetesi yazdığı makalelerin birisinde kanunun

⁶⁸ Ahter Gazetesi, “Kanunlar ve Şeriatlar”, Yıl: 14, Sayı: 9, 1876, s. 1-2; Ahter Gazetesi, “Kanunlar ve Şeriatlar”, Yıl: 2, Sayı: 17, 1876, s. 1-2.

⁶⁹ Ahter Gazetesi, “Kanunlar ve Şeriatlar”, Yıl: 2, Sayı: 17, 1876, s. 1-2.

⁷⁰ Ahter Gazetesi, “Kanunlar ve Şeriatlar”, Yıl: 2, Sayı: 17, 1876, s. 1-2.

⁷¹ Ahter Gazetesi, “Kanun- Şeriat”, Yıl: 9, Sayı: 15, 1883, s. 1-2.

⁷² Ahter Gazetesi, “İlmi Siyaseti Meden”, Yıl: 2, Sayı: 58, 1876, s. 1-2.

esasını açıklamasından ilave, Müsteşaroddevle Tebrizi'nin Yek Kelime Adlı risalesinde kanunla ilgili yazdığı 19 aslı tanımlayıp ve açıkladıktan sonra şöyle yazıyor ki, “kanunun esası, İslam'da olan ayetlerden istinat olunur, aslında bahsettiğimiz kanunlar İslam kanunu dışında değil. Sonuçta şu ki inancımızın talepleriyle, ahlak ve adabımıza uygun olan bir şekilde bu kanunları iştirake koyup beraber yürütmeliyiz⁷³”.

Ahter gazetesine göre kanunların başka bir temeli de vardır ve o adalettir, “kanunların temeli adalettir, adaletin devamı ise kanunlara bağlıdır. İstikamet ve dürüstlüğe kullanılan kanun haktır ve hak ise şeriat ahkamı sayesindedir⁷⁴”. Şeriat kanunları sapma ve kötüye kullanmasını önlemek için gereklidir. Ayrıca Kanuna doğru icra olması için bazı ahkamlar lazımdır çünkü “kanun ve şeriatı iyi şekilde kullanmak tüm işlerde düzeni sağlar, nasıl ki adalet kanunla olur, kanunlar ve şeriatlar da adalet ve doğruluğun terazisidir⁷⁵”.

Ahter gazetesine göre kanun hakkında diğer önemli konulardan biri ise, kanunların nasıl korunması ve kontrol edilmesidir. Ahter'de yazılan makalelerden şunu çıkarabiliyoruz ki kanunu kontrol etmek ve korumak vazifesi halk ve devlet üzerindedir. Ayrıca devlet ve hükümetin koruması dışında halkında koruması gerekiyor, çünkü “kanunlar ve ahkamlar halka aittir bu yüzden, insanlar, kanunun icrasında çalışan memurlardan kendi çıkarları ve ya kanuna karşı çalışmalarını görünce yetkili makamlara haber vermeleri gerekiyor⁷⁶”.

Ahter'e göre kanunların başka bir izleme araçlarından biri ise matbuattır. Matbuat özgürlüğü yoluyla toplumsal guruplar insanların iyi ya da kötü işlerini inceleyip araştırarak bu iş ola bilir. “gazeteler edebe karşı olmayınca ve insanların özel hayatlarına girmeyinceye kadar, kanunlar ve sistemleri kontrol edebilirler. Gazeteler toplumda halkın dili olabilirler, iyiliklerden iyi yazıp kötülükleri eleştirebilirler ve böylece şeriat ve kanunlara itaat etmek gerçekleşir⁷⁷”.

⁷³ Ahter Gazetesi, “İlmi Siyaseti Meden”, 1876, Yıl: 2, Sayı: 58, 1876, s. 1-2.

⁷⁴ Ahter Gazetesi, “Hukuk- Şeriatlar”, Yıl: 2, Sayı: 33, 1876, s. 1.

⁷⁵ Ahter Gazetesi, “Rasti ve Azadi”, Yıl: 9, Sayı: 16, 1883, s. 1.

⁷⁶ Ahter Gazetesi, “Rasti ve Azadi”, Yıl: 9, Sayı: 16, 1883, s. 1.

⁷⁷ Ahter Gazetesi, “Rasti ve Azadi”, Yıl: 9, Sayı: 16, 1883, s. 1.

Ahter'e göre kanunun diğer önemli özelliklerinden biri mukaddes olmasıdır. Çünkü kanun toplumda düzen ve güveni sağlar. Ahter gazetesinin tabirine göre “kanun güvenliğin üç yönünü yani insanların can, mal ve namuslarını muhafaza ede bilir”⁷⁸.

Ahter gazetesi kanunun mukaddes olduğunu belirledikten sonra, şu konuyu dikkate almıştır ki, kanun tedvin ve vaz olduktan sonra hangi araçlar vasıtasıyla icra olunur ve bu araçlardan hangisi daha önemlidir. Ahter gazetesindeki kanunla ilgili olan makaleler özellikle de güvenlik ve güvenliğin kanunla olan ilişkisi hakkında yazılmış olan makaleleri incelirken bu çıkarılır ki, kontrol araçları içinde şeriat hepsinden daha önemlidir, “doğrudur ki ahkam, memurlar, adalet hanalar, mahkemeler ve nizamiyeler hepsi şeriat ve kanunun icraatı için vardılar, ama gerçek hakim ve insanın mal, can ve namusunu koruyan şey şeriat ve kanunlardır, hepsi bu”⁷⁹. Bu nedenle gereklidir ki insanlar, şeriat ve kanunun tedvininin yararlarını anladıktan sonra toplumda kanun eksikliği sonucu hakkında da bilgileri olsun. Kanun hakkında bilgi verme işi ise hem halk hem de devlet ve hükümetin vazifelerindendir. devlet kanunu vaz, muhafaza ve toplumda icra etmelidir, çünkü kanun mukaddestir ve icrasında ihmal olunmamalıdır. halk ise eğitim alarak ve bilgilerini yükselterek kanunun gerekliliğini ve yararlarını anlamalıdır.

Ahter gazetesine göre kanunu riayet etmemek, ülke ve halk için kötü sonuçları olup ülkenin gelişimini engelleyebilir. Kanunları riayet etmek ise ülke ve halk için yararlı olup ülkenin ilerleme ve gelişimini sağlar. Ahter gazetesi farklı makalelerinde kanunun yararları hakkında bahsetmektedir, Ahter gazetesinde açıklanan kanunlar tabii ki adalet üzerine kurulan kanunlardır, çünkü “medeni siyasetin temeli adilane kanunların tedvinine bağlıdır”⁸⁰ ve bu kanunlar herkesin hakkında eşit bir şekilde icra olması gerekiyor. Halk ise kanunları muhafaza etmelidirler. Ayrıca özgürlükle tedvin olan kanunlar özgürlükle de icra olunmalıdır⁸¹.

Ahter gazetesi sürekli kanunun yararlarından bahsetmektedir. Ahter'e göre Kanunun yararlarından biri, insanlar arasında faziletin gelişimine sebep olmasıdır. “Eğer tüm işlerde kanun uygulanırsa, faziletli insanlara çalışma alanları açık olur ve iyi

⁷⁸ Ahter Gazetesi, “Emno Eman”, Yıl: 2, Sayı: 44, 1876, s. 1.

⁷⁹ Ahter Gazetesi, “Emno Eman”, Yıl: 2, Sayı: 44, 1876, s. 1.

⁸⁰ Ahter Gazetesi, “Emno Eman”, Yıl: 2, Sayı: 58, 1876, s. 1.

⁸¹ Ahter Gazetesi, “Azadi ve Hürriyet”, Yıl: 9, Sayı: 10, 1883, s. 2.

hizmet edenlere büyük ödül verilir böylece tüm işler düzene girip gelişir ve bu durum ise millet ve devletin devamını sağlar⁸²”.

Kanunun icra olması ve kanuna saygı göstermenin diğer sonuçlarından biri ise, mutluluk, huzur ve güvenlidir. “İnsanın bekası, saadetinin devamı, mutluluk, güvenlik, huzuru ve tüm işlerindeki düzen kanuna uyum sağlamasıyla ve kanunu muhafaza edenlere saygı göstermesiyle olur⁸³.” Ayrıca “insanların mutlulukları ve saadetleri, adilane kanunlar ayarlamak ve bu kanunların herkes hakkında eşit icra olması ve insanların o kanunu muhafaza etmek için birleşmelerine bağlıdır⁸⁴”.

Kanunun toplumda tedvin ve icra olmasının diğer yararlarından biri ise güvenlik, düzen ve insanların, can, mal ve namuslarını muhafaza etmesidir. Eğer kanun olmazsa insanların, can, mal ve namusları riske girer ve bunlar riske girerse o zaman hayatın temeli de riske girmiş olur⁸⁵. Bu nedenle bir toplumda kanunun olması insanların saadet ve selameti için gereklidir⁸⁶.

Hicri1284’de devlet memurlarından birkaç kişi, Efkarı Selase adlı bir kitapçık çıkarırlar. Nasrettin Şah’a hitaben bu yazının konusu İran devletinin gelişme yollarıdır. Ayrıca bu kitapta kanunun önemli yararları hakkında yazılar yazılmaktadır. Bu kitaptaki yazılara göre kanunun önemli sonuçlarından bazısı, mal ve can güvenliğidir. Bu kitaba göre mal ve can güvenliği ülkenin müreffeh olması ve devlet hazinesinin ümrana sebep olur. Kanunun olması komşu ülkelerin İran’a gelmelerini sağlar ve böylece ülkenin refahı artar. Ayrıca İran devleti ve milletinin diğer ülkeler arasında yüce olması ve Kaçar saltanatının devamı kanunla mümkün olur. Kanunun olması yeni yolların yapılmasına ve ticaretin yaygınlaşmasına yol açar. Büyük fabrikalar almakla ülkenin ekonomisi canlanır, kanunla demir ve kömür madenlerini çalıştırmak olur. Fars körfezinde deniz yoluyla ticaret gelişebilir. Ayrıca, vergi almak, işkenceyi yasak etmek, İran’ın ekonomi ve siyasi hayatını yeniden başlatmak hepsi kanunun toplumda olan yararlarındandır. İşte tüm bu nedenlerden dolayı eğer kanun olursa ülke ilerler.

⁸² *Ahter Gazetesi*, “Padaş ve Ümit”, Yıl: 2, Sayı: 56, 1876, s. 2.

⁸³ *Ahter Gazetesi*, “Kanunlar ve Şeriatlar”, Yıl: 2, Sayı: 17, 1876, s. 1-2.

⁸⁴ *Ahter Gazetesi*, “İlmi Siyaseti Meden”, Yıl: 2, Sayı: 58, 1876, s. 1-2.

⁸⁵ *Ahter Gazetesi*, “Emno Eman”, Yıl: 2, Sayı: 44, 1876, s. 1.

⁸⁶ *Ahter Gazetesi*, “Emno Eman”, Yıl: 2, Sayı: 44, 1876, s. 1.

5.1.2. Kanun ve Şeriat

Kanunda en önemli konulardan biri, şeriat ve kanunun farklı yönlerini incelemektir. Arapça 'da şeriatın kelime olarak anlamı; doğru ve açık yol demektir. Ayrıca nehirler ve sular olan bir yer anlamındadır. Özel ıstılahta ise emir ve yasakları olan ahkama derler ve ya düzenlenmiş olan ahkama uygun sünnet ve adete denilir.

Şeriat ve kanunun anlamını incelemekle, aralarındaki ilişki belli olur. Ahter gazetesinde nereden kanundan yazılmışsa hemen kanunun menşei yani şeriata işaret olunmuştur. Ahter gazetesindeki farklı makaleleri incelediğimizde yazılarda kanun ve şeriat arasında hiçbir fark olmadığını anlıyoruz. “İslam’ı anlamak gerek, İslam’ın temiz kanunlarını anlamak gerek, kanunların farklılıklarını ve zamana uygun olmak için kanunda oluşan bazı değişiklikleri anlamak gerek. Buradan şunu anlarız ki kanunun şeriat ve İslam’la uyumsuzluğu yoktur. Tüm yazılarda bunu söylüyoruz ki kanun şeriatla uyumsuz değil, adilane kanun şeriattandır⁸⁷”.

Ahter gazetesinde yazılmış olan diğer bir konuya göre, insanların medeni olmalarının, şeriat ve kanunların icadında önemli rolü vardır. Ahter’e göre her dönemde medeniyetin gelişmesi için bilim adamları, şeriata dayanarak bazı kanunlar tedvin etmişler ve bu kanunları muhafaza etmek için devletler ve hükümetler kurulmuşlardır. Bu arada İslam şeriatı diğer şeriatlara göre olağanüstü geçerlilik ve itibara sahiptir. Nerede kanun tedvini gerekliliği konusu açılırsa hemen İslam şeriatı, kanun tedvini için dikkate alınır, çünkü “İslam şeriatının özelliklerinden biri mukaddes olmasıdır⁸⁸” . Ahter gazetesine göre “İslamiyet’in ilk başlarında kanunlar ve şeriatlar fazla açıklanmamıştır, sadece ilke ve genellemeler söylenmiş ve peygamber efendimizin varisleri döneminde de bu durum devam etmiştir. O önemler kanunlar açıklanmadığı için bir şey yapılamadı, ama eğer ilk baştan kanunlar ayrıntılı tedvin olsaydı, günümüzde diğer ülkelerin kanunlarına başvurmayla ihtiyacımız kalmazdı⁸⁹”.

İslam şeriatında diğer önemli konularından biri, kanunları dikkate almaktır. İslam kanununu açıklamadan önce şu söylenebilir ki Müslümanlığın esası dürüstlük, iyilik ve kötülükten uzak durmaktır. Böylece şu sonuca varılabilir “Müslümanlığın esası adalet,

⁸⁷ Ahter Gazetesi, “Kanun- Şeriat”, Yıl: 2, Sayı: 18, 1876, s. 1.

⁸⁸ Ahter Gazetesi, “Kanun ve Şeriatlar”, 1883, Yıl: 9, Sayı: 14, s. 1-2; Ahter Gazetesi, “Kanunlar ve Şeriatlar”, 1876, Yıl: 2, Sayı: 17.

⁸⁹ Ahter Gazetesi, “Kanuni Pakı İslam”, Yıl: 2, Sayı: 34, 1876, s. 1.

insaniyet ve genel olarak şükrandır⁹⁰.” Başka bir deyimle, İslam şeriatının esasları adaletle kurulmuştur. Bu yüzden anayasanın adil kanunları ve İslam(dayanaklılık ve iyi kullanmak şartıyla) arasında hiçbir çelişki yoktur. Ayrıca kanun ve anayasanın esasları hürriyet ve özgürlüğe dayanır. Böylece önemli sonuçları olabilir. “Adalet ve hürriyet iyilik ve hayırlara sebep olur, memlekette düzen yaratır. İnsanların, mal, can ve namuslarını muhafaza eder⁹¹”. Başka bir yerde ise şöyle anlatılıyor ki; adalet ve hürriyet birbirine bağımlıdır ve biri olmadan diğeri gerçekleşmez. Çünkü adalet, hürriyet olmazsa eksiktir. Hürriyet ise adaletle dayalı olmazsa kanunsuzluğa sebep olur. Adalet hürriyeti, hürriyet ise adaleti tekmil eder. Herkesin hakkı adaletle sınırlanır ve belli olur. Hürriyet ise adaletin alanını belirtir. İşte bu durumu korumak vatanseverliğin ilk şartlarındandır. Buradan şu sonuç çıkarılır ki, kanun, adalet ve hürriyete dayalıdır. Bu ikisi ise İslam şeriatının önemli usullerindendir. Bu yüzden adalet ve hürriyete dayalı olan kanun, İslam şeriatıyla çatışma halinde değildir⁹².

5.1.3. İslam Kanunu İle Diğer Kanunların Kıyaslaması

Ahter gazetesinde, diğer ülkelerin kanunlarını incelemek, kanununla ilgili yazılan makalelerdeki önemli başlıklarından birisidir. Özellikle de Amerika, Avrupa ve Osmanlı ülkelerindeki kanunlar bu makalelerde incelenmiştir. Ahter gazetesinin bu makaleleri yayınlamaktaki amacı, İran halkını anayasa konusunda bilinçlendirme ve aydınlatmaktır. Ahter gazetesine göre İran halkı bu makaleleri okuyarak, kanunla ve kanunun çeşitli yönleriyle tanışıp kanunun gerekliliğini anlayabilirler

Ahter gazetesine göre Avrupa’da insanlar ilk başta kanunla henüz tanışmamışlardı ve kanundan uzak duruyorlardı. Zaman geçtikçe ve kanunun avantajlarını anladıkça, kanun öğrenmeye, öğretmeye ve bu vasıta ile saygıdeğerlik kazanmaya başlamışlardır.

Ahter gazetesinin yukarıdaki konulara işaret etmesinin sebebi şudur ki, Ahter gazetesinin yayımlandığı dönemde İran aydınlarına göre İran halkının kanun ahkamları hakkında bilgisiz olmaları kanunun icrasını farklı sorunlarla karşılaştırıyordu ama Ahter gazetesine göre büyük işlerin başlaması ilk başta zordur ama bir işin zor olması onun icrasının mahall olması anlamına gelemeyiz.

⁹⁰ Ahter Gazetesi, “Esası Müslümanı- Kanunu Esası”, Yıl: 3, Sayı: 14, 1877, s. 1.

⁹¹ Ahter Gazetesi, “Esası Müslümanı- Kanunu Esası”, Yıl: 3, Sayı: 14, 1877, s. 1.

⁹² Ahter Gazetesi, “Şerayi Ve Kevanin”, yy1887, Yıl: 13, Sayı: 42, s. 4.

Ahter gazetesi, makalelerinin birçoğunda, Avrupa ülkelerindeki kanunun olumlu yönlerini anlatmaktadır. Ne zaman İslam kanunlarıyla Avrupa kanunlarını karşılaştırma konusu açılırsa Ahter gazetesi, İslam kanununun Avrupa ülkelerindeki kanunlara göre daha üstün olduğunu söyler. Ahter gazetesi, Avrupa ülkelerindeki ilerleme ve gelişmelere rağmen kanunlarındaki bazı eksikliklerden yola çıkarak İslam şeriatı en iyi kanundur der. “Avrupa kanunları ne kadar ilerlese de, dikkat edildiği zaman eksiklikleri görülür. Ne kadar bu eksiklikleri gidermeye çalışsalar da yine başka yönlerden kusurları ortaya çıkar. Avrupalılar hep insaniyet ve medeniyetten konuşuyorlar. Ayrıca İslam şeriatını da beğeniyorlar. Eğer dikkat edip insafla hüküm verilirse İslam kanunu en iyi kanundur ve insaniyet için yetkilidir⁹³.”

Anlatılanlara göre, Ahter gazetesinin diğer ülkelerin kanunlarını incelemekteki amacı, İran halkını, kanun, kanunun olumlu sonucu ve kanunun gerekliliği hakkında bilgilendirmektir.

Ahter gazetesi bazı makalelerinde ise eski uygarlığa sahip olan Yunanlılardan bahsetmektedir. Farklı makalelerde Yunanistan halkının olumlu özelliklerini inceleyerek şunu söylemektedir ki: “Yunanistan kanunu Avrupa kanunundan alınmasına rağmen halkı kendi dini inançlarına hasar vermemişlerdir ve eskisinden daha da fazla dini kurallarına riayet etmişlerdir işte Yunanlıların adilane kanunları sayesinde ki ülkelerinde binlerce gelişme görüyoruz⁹⁴.”

Ahter gazetesine göre Yunanistan’daki kanunların önemli özelliklerinden birisi dini kurallar ve kanunlar arasında olan uyumdur. Bu uyumun olumlu sonucu olarak Yunanistan’ın çeşitli sosyal ve siyasi alanlarındaki gelişmeleri örnek verilebilir. Bu gelişmelere en önemli örnek “matbuat ve gazete özgürlüğüdür. Aslında matbuat her ülkedeki eksiklikleri gidermek için en iyi araçtır. Ayrıca Yunanistan kanunu yerli ve yabancılara ayırım göstermeyip herkes hakkında eşit davranıyor. Yunanlılar gerekli olduğunda yabancıların ülke için çalışmalarını faydalı görünce onlara önemli görevler veriyorlardı ve bilgili insanlara saygı gösteriyorlardı. Yunanistan’da hukuku riayet

⁹³ *Ahter Gazetesi*, “Kevanini Avrupa”, yy1879, Yıl: 5, Sayı: 31, s. 4.

⁹⁴ *Ahter Gazetesi*, “Yunan”, yy1888, Yıl: 15, Sayı: 11, s. 6-7.

etmek herkese vaciptir ama devlet adamları ve zenginler herkesten daha fazla bu konuda çaba gösteriyorlar vs⁹⁵”.

Ahter gazetesinde hukuk konusunda tartışılan diğer ülkelerden biri ise Almanya’dır.

Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde sosyalizm mektepleri yaygın olduğu için çeşitli kanunlar vaz ve tedvin olunur ve bu kanunların en önemlisi Almanya’da tedvin olanlardır. Bu ülkede tedvin olan kanunlardan amaç, sosyalizm mektebinin sosyal ve siyasal etkinliklerinin gelişimini kısıtlamaktır. Bahsettiğimiz kanunun 22 maddesinin çevirisi Ahter gazetesinde yayınlanır, Ahter gazetesine göre bu kanunun tedvininden amaç sosyalist taifesi şerrinden kurtarmaktır. Ahter gazetesine göre bu kanunun ilginç noktası devletin polis işinde ve polisin devlet işine müdahale etmemesidir

Ahter gazetesindeki makalelerde tartışılan diğer önemli konulardan biri de kanunun herkes hakkında eşit olmasıdır. Ahtere göre kanunun tedvin ve icrasındaki en önemli esas herkes hakkında eşit icra olmasıdır. Ahter’ de yayınlanan makalelerinin biri bu konuya örnek olarak Rusya’yı anlatıyor.

Bu yazıda Rusya imparatoru, Almanya’nın büyükelçisine şöyle yazıyor “her ülkede, kanunlar herkes hakkında eşit icra olması için tedvin oluyor. Bu yüzden herkes kanunlara itaat etmeye mecburdur, hatta ben(Rusya imparatoru) ve benim ailem de bu durumdan müstesna değiliz.”⁹⁶

Avrupa kanunlarına ilave olarak Amerika kanunları da Ahter gazetesinin bazı makalelerinin konusu olmuştur. Yukarıda söylediğimiz gibi bu makalelerin yayınlamasındaki asıl amaç; Şark ülkeleri, özellikle de İran halkına diğer ülkelerdeki kanunlar ve kanunların o ülkelerde olan yararları hakkında bilgi vermektir.

Ahter gazetesine göre Amerika’daki kanunun en önemli icraatından Cumhurbaşkanı seçimidir. Amerika Birleşik Devletleri kanununa göre her 4 senede çoğunluğun oyuyla Cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı seçiminde kanun olarak yürütülen en önemli şey, insanların oy ve fikirlerine önem vermektir. Buna ilave olarak, kanunun cumhurbaşkanının performansından memnun olmasıdır. “Amerika’nın

⁹⁵ Ahter Gazetesi, “Yunan”, yy1888, Yıl: 15, Sayı: 11, s. 7.

⁹⁶ Ahter Gazetesi, “Meratibi Riayeti İmparatori Rusya Be Kevanini Memleket”, Yıl: 15, Sayı: 3, 1888, s. 6.

eyaletlerinde insanlar cumhurbaşkanının performansı hakkında araştırma yapıyorlarmış ve eğer çalışmalarından memnun olursalar tekrar 4 sene cumhurbaşkanı kalabilir yoksa diğerini seçerler⁹⁷”.

Amerika’da diğer önemli kanunlardan biri ise Monroee kanunudur. Monroee kanununa göre : “Hiçbir devletin Mohite Kebir denizinden Amerika’ya gelip Amerika’nın iç işlerine müdahale etmek hakkı yoktur⁹⁸”. Bu kanun Amerika halkının himayesiyle tedvin oldu. Artık bu kanundan sonra Avrupalılar sürekli farklı bahanelerle Amerika’nın iç işlerine müdahale edemezlerdi. Bu yüzden bu konu Amerika’nın dünyada olan gücünün gelişmesini sağlar.

Ahter gazetesine göre, eğer bir ülkenin kanunu o ülkenin iç ve dış ihtiyaçlarına uygun olursa ve halkının da desteğini kazanırsa o zaman o ülke gelişir. Yabancılar ise o ülkenin iç ve dış işlerine müdahale edemezler.

Ahter gazetesinde kanun konusunda adı geçen diğer ülkelerden biri de Japonya’dır. Japonya hem Asya ülkesi olduğu için hem de İran’la aynı zamanda ıslahat dönemini yaşadığından dolayı İran halkı için iyi bir örnek olabilir. Ayrıca Ahter gazetesi “Veze Nezamate Hetteye Kore⁹⁹” adlı makalesinde iki önemli konuya işaret ediyor. Birincisi şu ki, Japonya’nın gelişmesi için kanunu icra etmeleri gereklidir. İkinci konu ise, Kore Japonya’yla komşu olduğu için Kore’de de kanunun tedvin ve icra olması gerekir. Çünkü “komşu oldukları için, Kore’de, düzenin olmaması ve kanunsuzluktan gelen hasardan Japonya da güvende değildir. İşte bu yüzden Japonya kendi güveni için ve ülkenin ticaretini korumak için komşu ülkenin de kötü durumunu düzeltmesi gereklidir. Yoksa orada ki bu kötü durum Japonya’ya da bulaşır¹⁰⁰.” Japonyalılar, Kore’ye musallat olduklarından sonra, ilk adımda, siyasi ilişkiler, ceza, hukuki ve medeni işler konusunda 15 maddelik kanun tedvin ettiler.

Adı geçen ülkelere ilave olarak Ahter gazetesi Osmanlı’daki kanunun tedvin ve gelişmelerini de incelemiştir çünkü Osmanlı devleti hem İran’la komşudur hem de iki halk arasında mezhepsel ve kültürel özellikler vardır. Bu yüzden Osmanlı, kanun anlayışının İran’a girmesinde etkin olmuştur. İki devlet arasında göçmenlerin artması ve

⁹⁷ Ahter Gazetesi, “Amerika”, Yıl: 15, Sayı: 14, 1888, s. 6-7.

⁹⁸ Ahter Gazetesi, “Kanunu Moneroe”, Yıl: 22, Sayı: 28, 1896, s. 13.

⁹⁹ Ahter Gazetesi, “Vezi Nizamat Der Hetteye Kore”, Yıl: 21, Sayı: 14, 1894, s. 14.

¹⁰⁰ Ahter Gazetesi, “Vezi Nizamat Der Hetteye Kore”, Yıl: 21, Sayı: 14, 1894, s. 14.

Osmanlıdaki Islahat hareketleri İran halkı arasında kanunun gerekliliği hakkında önemli etkisi olmuştur. Ayrıca Ahter gazetesi ise Osmanlı Islahat dönemiyle alakalı yazdığı makalelerde, özellikle Osmanlı'da ıslahat hareketlerinin, anayasanın tedvininin nedeni olduğunu izah ediyor. Anayasanın yararları, Osmanlının kanunları, kanun risalesi, Osmanlı ticaret kanunu vs. konularındaki yazılarla İran halkının kanunun gerekliliğini anlamasına ve aydınlatılmasına sebep olur.

Ahter gazetesi Osmanlı anayasasıyla ilgili yayınladığı makalelerde, anayasada olan şükran ve insaf özelliklerine işaret ediyor. Anayasanın amacını, insaf, şükran; ülkenin ve milletin gelişmesi olarak anlatıyor. Makale şöyle devam ediyor: “Osmanlı kanunu tüm Şark ülkelerin mutluluğunun esasıdır. Halkın ise birlik ve beraberliğine sebeptir. Dünya tarihine onur kazandırır, ayrılmış milletleri birleştirir, ülke ve milletin gelişmesine sebep olur, adalet ve dürüstlük ona binadır, genel refah ve güvenliği temin eder. Din ve devletin geleceği bu kanunla sağlam olur.¹⁰¹”

Ahter gazetesine göre Osmanlı anayasasının diğer önemli özelliklerinden biri ise herkes hakkında eşit olmasıdır. Osmanlı anayasasının 7. Maddesine göre “Osmanlı da yaşayan herkes, mezhep hariç hukuk ve vazifelerde eşittir¹⁰².”

Ahter gazetesi Osmanlı anayasasının tercüme ve açıklamasına ilave olarak, siyasi ve adalet kanunlarını öğretmek için hukuk mekteplerinin oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Çeşitli komisyonların oluşumuyla yeni yasaların oluşturulmasını, kanun risalelerinin yayınlanması gerektiği gibi konular hakkında da bahsetmiştir.

Tekrar söylenebilir ki Ahter gazetesinin bu makaleleri yayınlamaktaki amacı, İran halkına kanun gerekliliği hakkında bilgi vermektir. Bu konuda da başarılı olmuştur.

5.1.4. İran'da Kanun

Ahter gazetesine göre İran'da kanunla ilgili önemli konulardan biri kanunun icrasındaki sorunlardır. Ahter'e göre kanunun İran'da icra olmasını engelleyen sorunlardan halkın kanun konusunda bilgisizliğidir.

Ahter gazetesinin İran kanunu hakkında incelediği diğer önemli konulardan İran kanununun hazırlama ve tedvininin kaynağını incelemektir. Genel olarak Ahter

¹⁰¹ Ahter Gazetesi, Yıl: 3, Sayı: 4, 1877, s. 2.

¹⁰² Ahter Gazetesi, Yıl: 3, Sayı: 3, 1877, s. 2.

gazetesine göre, İranlılar Müslüman bir millettir. İşte bu yüzden İran'daki kanunların kaynağının İslam şeriatı olması gerekir. Bu konuyu açıklamak için, Müsteşaroddevleye tebrizi'nin "Yek Kelime" adlı risalesine işaret ediyor. İran toplumuna lazım olan tüm kanunların esası İslam şeriatındadır ve böylece diğer ülkelerin kanununa gerek yoktur

Ahter gazetesi, İran tarihinde, Nasreddin Şah dönemini, bazı nedenlerden dolayı Özellikle de bazı devlet adamları ve ya aydınlar tarafından kanun çalışmalarının yapılması açısından önemli sayıyor. Ayrıca bu dönemde Nasrettin Şah'ın Avrupa ülkelerine seyahate çıkması, Şah'ın kanun konusuna dikkat etmesinde etkin rolü olmuştur.

Nasrettin Şah döneminde ülkenin iç durumu ve dışarıdaki etkin olaylar toplumda kanunun yaygınlaşması ve kanunla ilgili bazı düzenlemelerin yapılmasına sebep olmuştur. Hatta denilebilir ki bu düzenlemeler 20. yy ilk on senesinde meşrutiyet devriminin alanlarını hazırlamıştır.

5.2. AHTER GAZETESİNE GÖRE ÖZGÜRLÜK

Ahter gazetesi farklı edebiyatıyla ardışık, özgürlük, kanun ve meclis konuları hakkında bahsetmekle parlamento düşüncesinin oluşumunda önemli katkı sağlamıştır. Ahter gazetesi ilk yayına başladığı zamandan beri makul ve basiretli bir süreç içerisinde insanın hayat felsefesinden başlayarak adım adım insan özgürlüğü hakkında yazılar yazmıştır. Daha sonra insan özgürlüğü konusunu şeriat ve kanun konularına dahil edip meclisin gerekliliği ve önemini anlatmıştır. Ahter gazetesi sadece teori konuşmalarla yetinmez. Ayrıca yazılan teoriler yanında farklı ülkelerdeki çeşitli senato, parlamento, belediye meclisi vs. gibi meclislerden bahsedip örnek verir. Ahter gazetesi yazılarının çoğunda küresel durumu anlamaya yönelik ve batıdaki gelişmeleri dikkate alan yazılar yazmıştır. Fakat bu durumu her zaman itidal ve mantıkla anlatmıştır. Özgürlük konusunu ise siyasi felsefeye dayalı olarak açıklamaktadır.

Ahter gazetesi makalelerini insan ve insanın yaratılış amacı konusuyla başlamıştır. Aslında yazar bu makalede okuyucuya öz bilinç vermeyi amaçlamıştır. Konunun devamında ise insanın medeni olduğundan bahsetmiştir. Bu yazı aslında İran'ın geçmişindeki kültüründe yanlış olan tasavvuf düşüncelerine karşıdır. Devamında insanın hata yapma ihtimallerini anlatıyor. Böylece bu hataları toplumda kontrol

etmek için o topluma uygun olan şariat ve kanunlar lazımdır diye anlatmak ister. Diğer bir başlıkta ise insanların insaniyet karşısında olan vazifelerinden bahsediyor. Ahter gazetesi bu konuda insanı hayvandan ayıran iki özelliğini anlatıyor. Birincisi hikmet, ikincisi ise nezahettir. Ahter'e göre bu özellikler insanlığın esasıdır ve bunları koruyacak olan kanunlar ve şeriattır. Aslında bu makalelerde yazar insanın varlığının ilkesinden bahsetmiştir ve siyasi, sosyal ve dini çizgilerden daha üstün, merhametle insanlardan toplumun mevcut durumunu inceleyip yaratılışlarında olan amacı anlamalarını istiyor. Bu yazılardan sonra ise konuşmanın değeri hakkında da bilgi vermektedir ve konuyu şöyle sonuçlandırıyor ki “ dünya ve hayatın gelişimi, ihtiyaçlarımızı gidermek ve zararlardan uzaklaşmak bunların hepsi konuşmayla mümkündür. Demek ki tüm kabileler ve milletlerin mutluluğunun sebebi konuşmaktır. Hatta tüm ülkelerin bağımsızlığının sebebi konuşma ve yazmaktır¹⁰³”.

Ahter gazetesi makalelerinin konusunu insan ve yaratılıştan başlatmış ve sonra da konuşmanın değerinden bahsetmiştir. Böylece diğer makalelerde konuşma özgürlüğünden bahsetmek için alan hazırlamıştır ve sonunda bu gazete 12 numaranın ilk sayfasında “Azadiye Eflar” düşünce özgürlüğü başlıklı bir makale yazmıştır. Bu makalede şunu anlatmaktadır ki: “Bilgi, insanı içinde olduğu en büyük esaret yani cehaletten kurtarır, çünkü insan cehalet esiri olduğu sürece keramet ve şerefini unuttur. Bu yüzden özgür olmak gerekir. Ama insanı adaletten uzaklaştıran özgürlük yok¹⁰⁴”.

Ahter gazetesi adı geçen makaleden sonra sürekli bazı sayılarında buna benzer başlık ya da farklı başlıklar altında düşünce özgürlüğü hakkında makaleler yazmaktadır.

Ahter gazetesinin 13. Sayısında ise özgürlükle ilgili olan “Azadi ve Hürriyet” başlığı altında bir makale yayınlanmıştır. Ahter gazetesi bu makalede şükran ve başkalarının haklarına saygı göstermeyi özgürlük olarak görüyor. Esaret ve dizginsizi ise özgürlüğe karşı olarak anlatmıştır. Bu makaleye göre özgürlüğün sonucu toplumsal sorunların çözülmesi ve mutluluktur. Düşünce özgürlüğü ise istikamet ve itidal sayesinde. Sonuçta zamanın şartlarına uygun olan kanun gerekliliğinden bahsetmiştir. Aslında bu kanunu özgürlük ve itidali muhafaza etmek için lazım görmüştür.

¹⁰³ Ahter Gazetesi, Yıl: 1, Sayı: 3, 1876, s. 1.

¹⁰⁴ Ahter Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 12, 1876, s.1.

Bu makaleden sonra diğer sayılarda, zulüm, adalet, ilim ve diğer konulardan bahsetmiştir. Aslında bu makalelerde direk özgürlük kelimesini kullanmadan bu konularla bağlantısını anlatmaya çalışmıştır.

İkinci senenin 19. Sayısında “Rasti ve Azadi¹⁰⁵” başlıklı bir makalede özgürlüğün adaletle olan bağlantısı hakkında bahsetmiştir. Bu makaleye göre, özgürlük, adalet ve kanun arasında hiç kopmayan bir bağlantı vardır. Ayrıca makaleyi incelediğimizde yazıları şöyle sonuçlandırabiliriz;

- Adalet kanunun koruyucusudur.
- Adaleti anlamak tanrı anlayışıyla aynı seviyededir.
- Her türlü kanun ve şeriatın ruhu adalettir.
- Adalet eşitliğe, eşitlik ise özgürlüğe sebeptir.
- Adaletin devamı kanuna bağlıdır. Adalet kanunlara hakim olduğu gibi kanunlar ve sorumluluklar da adaletin ölçüsüdür.
- İnsan onuru onun rezalette yaşamasına izin vermez. Adalet bayrağı altında özgür yaşamalıyız. Ayrıca hak konusunda herkesi eşit görüp diğer insanların haklarına saygı göstermeliyiz. Böylece diğer insanlar bizim de hukukumuza saygı gösterirler.

Ahter gazetesi genelde makalelerinde hatta ahlak konusunda olan Gayret ve istikamet gibi makalelerde bile adalet ve özgürlük konusundan bahsetmiş ve insan özgürlüğünün gerçekleşmesi için bu ikisinin olmasını gerekli anlatmıştır. Örnek olarak vatan konusunda olan “şenahtı vatan ve vazayıfı an” adlı makalesinde şöyle yazıyor, “özgürlük ve hukuka saygı göstermek ve kanunu gözlemek vatanseverliği gösterir ve bu konularda itidalin olması da vatani tanımak şartlarındandır¹⁰⁶”.

Ahter gazetesi tekrar “Hod Ra Gul Nezenim” adlı makalesinde insanın medeni olduğundan yola çıkarak toplu bir çabada ülkeyi yeniden yapma gerekliliğinden bahseder. Sonuçta şöyle yazıyor ki “ ülkeyi geliştirmek ve abat etmek vatan evlatları ve tüm toplumun vazifesidir. Hiç kimse bu kanundan hariç değildir. Ayrıca herkes,

¹⁰⁵ Ahter Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 19, 1876, s. 1.

¹⁰⁶ Ahter Gazetesi, Yıl: 2. Sayı: 22, 1876, s. 1-2.

vatanseverlik ve düşünce özgürlüğü sayesinde yapabileceği kadar vazifesini ifa etmesi gerekiyor. Böylece günümüzün ve hatta yarının zilletinden kurtulabiliriz¹⁰⁷,”

Tekrar birkaç sayı sonra 2.senenin 37.sayısında “Azadiye efkar¹⁰⁸” başlıklı makaleyle karşılaşırız. Bu makalede seçim özgürlüğü çevresinde dünyanın mevcut durumundan bahsetmiş ve sonuçta bu konuyu matbuat özgürlüğüyle bitirmiştir. Yazılan bu makaleyi şöyle sonuçlandırabiliriz.

- Gelişmiş ülkelerde meclis kanunları, halkın korkusuz konuşması ve oy vermesine çalışır.

- Buna rağmen özgürlük farklı ülkelerde farklı olarak anlaşılır.

- Özgürlük azim ve itidal şartıyla tüm işlerin iyi olması ve ülkedeki tüm işlerin düzene girmesine sebep olur.

- Uygar ülkelerde düşünce özgürlüğü o kadar gelişmiştir ki eğer aşağı sınıfta çalışan birine zulüm edilirse direk devlete şikayet edebilir. Çünkü aşağı sınıfta çalışanlar yukarı sınıfta çalışanların kölesi değildirler. Yukarı sınıfta olanlar onlara istedikleri gibi davranamazlar.

- Ayrıca matbuat özgürlüğüne de riayet etmek gerekir.

- Genelde kamuoyunu rahatsız etmek bahanesiyle matbuat sansür uygulanıyor.

- Amaçları bir kenara bırakıp ve sadakatle konuşmak gerekir.

- Düşünce özgürlüğü çoğaldıkça gelişmeler de çoğalır.

- Hindistan’da matbuata memurların hatasını eleştirmeye ve yayımlamaya izin verilmiştir, matbuat ise açık bir şekilde tüm hataları eleştiriyordu. Matbuat hata yapan insanların hatasını öne çıkarması gerekir.

- İnsanın şerefi özgürlüğe bağlıdır. Bu yüzden özgürlüğünü koruması gerekir.

- Hiçbir halk ve ya ülkeni mutluluğu devam etmez meğer düşünce ve seçim özgürlüğünün devamıyla.

İkinci senenin 45. sayısında ise “Riyaseti Ruhani ve Hükumeti cismani” adlı bir makalede matbuat özgürlüğü konusunda şöyle yazıyor: “Bir toplumda yaşayan insanlar

¹⁰⁷ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 27, 1876, s. 1-2.

¹⁰⁸ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 2, Sayı: 37, 1876, s. 1.

farklı meslek, düşünce ve isteklere sahiptirler. İşte bu farklılıkları kontrol etmek için sadece mahkemeler tesis etmek ve kanun yazmak yeterli değildir. Kanun tek başına insanların ahlakı ve adabını ıslah edemez. Ama hükümet bir yandan aydınlar ve dini liderleri işe almakla öte yandan matbuat özgürlüğüyle bu önemi yapabilir. Çünkü matbuat ülkeyi idare etmek için tüm halkın ve hatta milletin birleşmesine sebep olur. Ayrıca kötülükleri ortaya koyarak toplumdan uzaklaştırır¹⁰⁹,”

Bu makale devamında insan köleliği hakkında bahsetmiş ve mevcut dönemin durumunu kölelik ve zilletle eşit olarak anlatmıştır. İnsanlar ise cehaletleri yüzünden onu seçmişlerdir. Yazar bu konuyu anlatmak için ilk başta insan haysiyetinden bahseder. Yaratılıştaki hiçbir fark yoktur. İnsanlar aynıdır ve eğer aralarında farklılıklar varsa bu farkla yetiştirme farklılıklarından dolayıdır. Devamında şöyle yazıyor ki “insanların yaratılışında bir fark olmadan, bu kadar onur ve yeteneğe sahip olmalarına rağmen, binde biri insanlık mevkiinde ki vazifesini bilmeyip yeteneğine değer vermiyordur. İçinde olan ruhsal mükemmellikleri zahir edemiyorlar. Böylece insanlık haklarını bilmeyip şükran edemiyorlar.

Sonuç şu ki insanın genel olarak insanlar arasındaki onur ve özgürlük haklarını koruması gerekiyor. İnsan özgürdür, insan onuru özgürlük ve yaratış haklarını bilmesine bağlıdır. İnsana başka insanların esiri ve kölesi olmak yetkili değildir. Dönemimizde yaygın olan bu durumun sebebi bilgisizlik ve cehalettir. Bilgisizlik yüzünden yeteneklerimizden habersiziz ve gaflet ve tembellikte yaşıyoruz¹¹⁰.

Ahter gazetesi 2.senenin 51. Sayısında “Agahiye millet ez muamelat-ı memurin” başlıklı makalenin altında hükümet bilgilerinin açıklanma özgürlüğü hakkında bahsetmiştir ki halkın devletin yaptıklarından bilgisi olması gerekiyor. Yazara göre “devlet birkaç parçadan oluşan bir mecmuadır ve bu parçaların en çoğu o ülkenin halkıdır. Halka ait olan ve ülkede yapılan her şey açıkça icra olması gerekiyor¹¹¹. Ayrıca yazar bu sayıda hükümet bilgilerinin açıklanması devamında matbuat konumundan da bahsetmiştir. Yazar şöyle bir teklifte bulunuyor, matbuat hukukuna riayet etmek için gazetecilerin temsilcileri huzurunda matbuat kanunu tanzim olunsun ve bu kanun esasında şikayetlere yetişilsin.

¹⁰⁹ Ahter Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 45, 1876, s. 1.

¹¹⁰ Ahter Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 45, 1876, s. 1.

¹¹¹ Ahter Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 51, 1876, s. 1.

Bu yazıda yazar batı ülkelerindeki matbuat kanunu anlatır. Bu kanunun o ülkelerdeki iyi sonuçlarından bahsediyor. Yazara göre eğer İran’da da matbuat kanunu tanzim olunup gazetecilere özgürlük verilirse o zaman gazeteciler ülkenin idaresiyle ilgili iyi niyetlerini açıklayabilir ve hükümet karşısında vazifelerini ifa edebilirler. Halk ise şikayet ve davalarını gazeteler vasıtasıyla direk ve kolaylıkla hükumete iletebilirler. Bu durumun halk ve devlet için yararları olabilir. Aslında gazetelerin varlığının esas amacı da budur.

5.3. AHTER GAZETESİNE GÖRE İKTİSAT

Ahter gazetesinin iktisadi görüşleri, Avrupa’nın ekonomik liberalizminden etkilenmiştir. Bu nedenle iktisat konusunda İran devletine iki teklif önermektedir. İlk başta özel yatırımlar için hükumetten güvenlik sağlamasını ister. İkincisi ise devletin iktisadi etkinliklere karışmamasıdır. Çünkü Ahter gazetesine göre iktisadi etkinlikler sadece halkın vazifesi alanındadır. Sürekli yazılarında özel sektörlerden vazifelerine amel etmelerini istemiştir. Sermaye sahiplerine bu konuda teklif ettiği çözüm ise şirket kurmaktır. Ahter gazetesini özel sektörler tarafından kurulan şirketlerin iktisadi gelişmelerde etkin rolü olacağına inanıyordu. Bu yüzden makalelerinin çoğunda şirketlerden bahsetmiştir. Bu konu makalelerden yola çıkılarak anlatılmaktadır.

Ahter gazetesinin iktisadi konulardaki görüşü en çok “Mebadiye servet” adlı bölüm başlığı altında yazılan makalelerde öne çıkmıştır. Ahter gazetesini 14.senenin 15.sayısında “Mebadiye servet” bölüm başlığı altında yazılan “Emniyeti Umumi ve Medheliyeti an der tezyidi servet” adlı makalesine şöyle yazmaktadır: “Halk tarafından devlete verilen vergi aslında o halkın güvenliği içindir¹¹²”. Yazara göre güvenlik konusu o kadar önemlidir ki makalenin devamında hükümetin kuruluşunun ana amacını “güvenlik” olarak belirtmektedir. Ahter gazetesine göre bu konuda başarısız olan hükümet sadece halka değil belki kendine bile zulüm etmiştir. Çünkü güvenliksiz bir toplumda zenginler sermayelerini çalıştırmaktan çıkarıp saklarlar. Bu durumun sonucunda ticaret ve sanayi işten düşer. Hükümet ise fazla vergi kazanamaz ve tüm toplum zarara uğrar.

¹¹² Ahter Gazetesi, Yıl: 14, Sayı: 15, 1887, s. 7.

Ahter iktisatla ilgili olan bu makalede ilk başta güvenlik konusundan bahsetmiştir. Çünkü Ahter gazetesinde söz konusu olan toplumda farklı kurallar yönetiliyordu. Söz konusu olan toplumda yukarı sınıfta çalışanlar hep kendilerinden aşağı sınıfta olanların kazançlarını çalmaya çalışıyorlardı. Bu durum en baş sınıflara kadar böylece devam ediyordu. Bunların en başında ise Şah vardır. Şah istediği zaman astlarının can ve mallarını tasarruf edebiliyordu. Böyle bir toplumda zenginler paralarını saklıyorlardı hatta yurt dışında olan zenginler bile devlet adamlarının hırsızlıklarından güvende değillerdir.

Ahter gazetesi çoğu makalelerinde “devletin gücü ve ülkenin abat olması birbirine bağlıdır ve her devletin gücü o devletin nüfusu ve zenginliği kadardır ” diyerek devlete iktisat konusunu anlatmaya çalışmaktadır. Böylece Ahter gazetesi kanun, eşitlik ve onların icra olunmasından bahsediyor. Bu ikisinin sonucu adalettir. Güvenlik ise adaletten ortaya çıkar. Ahter gazetesine göre güvenlik konusu o kadar önemlidir ki büyük gelişmelere sebep olabilir. Hatta bu konuda İstanbul’da yaşayan İranlı bir tacir adına şöyle yazıyor ki “eğer o tacir ve arkadaşlarına güvenlik verilirse Tahran- Meşhet arasında olan mesafede demir yolu yapabilirler. Eğer güvenlik olursa saklanmış paralar ortaya çıkar¹¹³”

Yukarıdaki anlatılanlara göre Ahter gazetesinin devlete teklif ettiği ikinci konu, devletin iktisadi konulara müdahale etmemesidir. Ahter gazetesi Adam Smit’in görüşlerinden yola çıkarak şunu söylemektedir ki: “Gelişmiş ülkelerde devlet sadece kamu menfaatini korumakta müdahale eder. Eğer bu konu dışında olan alanlara müdahale ederse fesat oluşur. Bu durum ise iktisadın gelişmesini engeller ve sanayi sahiplerini umutsuzlukta bırakır¹¹⁴”

Ahter gazetesine göre özel fabrikaların ürünleri devlet fabrikalarında üretilen ürünlere göre daha iyi ve daha uygundur. Özel fabrikalarda herkes kendi cebine çalıştığı için daha iyi çalışıyorlar

Ahter gazetesi bu görüşüne rağmen İran devletini suçlamaz hatta okuyucular adına devlete teşekkür eder. Ahter gazetesine göre devlet her zamankinden daha fazla yardımda bulunuyor. Hatta devleti savunmak için toplumun zenginleri ve sermaye

¹¹³ Ahter Gazetesi, Yıl: 13, Sayı: 29, 1887, s. 3-4.

¹¹⁴ Ahter Gazetesi, Yıl: 14, Sayı: 15, 1887, s. 7.

sahiplerine hitaben yazar ki “ne zaman bir araya toplanıp yararlı işler için şirket kurmak istemişler ama devlet izin vermemiştir?”¹¹⁵”

Ahter gazetesi diğer bir makalede ise okuyucularından sormaktadır ki “devletin bin türlü vazifesi varken neden biz her işin yapılmasını devletten istiyoruz.”¹¹⁶”

Ahter gazetesinin görüşüne göre iktisadi konularda devletin fazla rolü yoktur. Bu halk işidir ama İran’da yayınlanan diğer gazetelerin çoğu Ahter gazetesinin aksine iktisat konusu devlet vazifelerine dahildir diye anlatmaktaydılar. İç gazetelerinin bu görüşlerinin nedeni onların Ahter gazetesi aksine ekonomik liberalizminden etkilenmemeleri olabilir. Aslında tam bu nedenden dolayı Kelkete’de yayınlanan Hebl-ül Metin gazetesi demir yolu konusunda Ahter gazetesiyle aynı görüşte ve şöyle yazıyor ki “hangi ülkenin demir yolunu Padişah yapmış ve ya hangi halkın ticari ürünlerini devlet taşımıştır.” Aslında adı geçen gazetelerin böyle bir görüşleri olmasaydı bile Nasrettin Şah devleti kamu menfaati için para harç etmezdi. Çünkü dönemin tiranlık hükümeti toplumu piramit gibi görüyordu. Ve devlet bu piramitte tek yönlü bir akışta servetin tabandan zirveye hareket etmesini istiyordu.

Ahter gazetesi ise devletin böyle işlerde katkısı olmadığını farkındaydı. Bu yüzden halk ve özel sektöre odaklanıyordu. O dönemki toplumda güvenlik olamadığı için az miktarda para cereyandaydı. Hatta eğer yeterince para olsaydı bile büyük ve önemli işlerin yapılması sadece bir kişiyle mümkün olamazdı. Bu nedenle Ahter gazetesi şirketlerin oluşturmasını teklif eder. Çünkü Ahter’e göre “insanların büyük işler yapmaları için toplanmaları servet kazanma yollarındandır”¹¹⁷. Böyle bir durumda şirketin her bir üyesi büyük bir ailenin üyesi gibi işin bir ucundan başlar ve bitirmeye çalışır. Hatta Avrupa’da böyle şirketlerin kuruluşuyla “büyük işler başlayıp bitirmiştir”¹¹⁸”

Ahter gazetesi ülkede büyük işlerin yapılması için şirketlerin kurulmasından ve halkın birleşmesinden bahseder. Hatta “birleşme” kavramını iyi anlatmak için bu kavramı mezhebi örneklerle açıklar. “Hasıl ki namaz ve hac gibi işlerde birleşmeye davet olunmuşsak büyük işlerde de birleşmemiz gerekiyor.” Ahter gazetesi şirketlerin

¹¹⁵ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 15, Sayı: 34, 1889, s. 6-7.

¹¹⁶ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 12, Sayı: 28, 1886, s. 2.

¹¹⁷ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 14, Sayı: 30, 1888, s. 8.

¹¹⁸ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 21, Sayı: 35, 1895, s. 8.

oluşmasını “ülkenin gelişmesine ve toplumda yoksulluğun sona ermesine büyük neden olarak görüyor.”¹¹⁹,

Ahter gazetesinin çalışmaları sırasında, İran’da şirketler oluşur ve Ahter gazetesi mutlulukla bu haberleri yayınlar. Hatta bu yeni oluşan şirketlerin nizamnamelerini bile yayımlamıştır.

Ahter gazetesinin çalışmalarına rağmen İran’da şirket kurmak kolay bir iş değildir. Çünkü İran halkı, ülkenin gelişmesi için kendi üzerlerine hiçbir sorumluluk his etmiyorlardı. Bunun nedeni yaşadıkları toplumdaki durumdan kaynaklanıyordu. Onların yaşadıkları toplumda tüm haklar devlet inhisarındaydı. Halka göre hukuklar devletinse eğer o zaman vazifelerde kesin devletindir. Bunlardan daha önemlisi şu ki mevcut devlet ne zaman irade etseydi toplumda gelişmeler için çalıştırılan sermayeleri alabilirdi. Bu konu sermayelerin toplanmasına büyük neden olmuştur. Aslında tüccarların şirket kurmama ve çalışmamalarının nedeni devlete karşı olan güvensizlikleriydi¹²⁰.

Bahsettiğimiz hükümet sorunu dışında İran’da şirketin oluşması ve devam etmesi konusunda diğer sorunlar da vardır. Bu sorunları incelemeye, İran’da yayınlanan gazeteler daha çok ağırlık vermişlerdir. Belki bu durum iç gazetelerinin İran’daki şirket konusundaki sorunlardan daha fazla bilgileri olmasından kaynaklanıyordu. Bahsettiğimiz sorunlardan biri kanunun olmamasıdır. Kaçar döneminde İran’da önemli işlerin yapılması için defalarca şirket kurulmuştur, ama bu şirketler bir kanun üzerinde oluşamadıkları için devam edemiyorlardı. Şirketler konusunda diğer sorunlardan ise halkın birbirine güvensizliği konusudur. Gerçek şudur ki o dönemlerde farklı nedenler özellikle, hükümetin yolsuzluk etmesi ve ekonomik baskılar toplumun kamu ahlakını bozmuştur. Genelde Kanunun olmamasını ve boşluğunu karşılıklı güven doldurur ama kanun gibi güvende olmazsa birleşmek mümkün olamaz¹²¹.

İran’da şirketlerin kuruluşunu engelleyen tüm sorunlara rağmen, İranlılar şirketin yararlarını anlayınca, 14.yy ilk başlarında ilk şirketler oluşmaya başlarlar. Ahter gazetesi ise mutlulukla bu haberleri yansıtır.

¹¹⁹ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 21, Sayı: 35, 1895, s. 8.

¹²⁰ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 18, Sayı: 22, 1892, s. 6.

¹²¹ *Ahter Gazetesi*, Yıl: 22, Sayı: 38, 1896, s. 9-11.

İran’da bahsettiğimiz dönemde kurulan şirketler genelde sermayelerini ticaret alanlarında çalıştırıyorlardı. Şirket kuranlar ticaret alanında hem fazla kar ediyorlardı ve hem toplumda güvenliğin olmaması sermayeleri bu alana itiyordu, aslında ticarete sermayenin dönüşü daha hızlı olur ve karı ise daha fazladır. Ayrıca bu alanda sermaye daha hızlı paraya dönüşüyordu. Öyle güvensiz bir toplumda parayı saklamak fabrika veya tarımsal mülkiyetten daha kolaydı. Bu durum asla Ahter’i memnun etmedi. Ahter’e göre “eğer şirket kurmaktan amaç İran parasını diğer ülkelere taşımak ve yabancı mallar almaksa o zaman şirkete gerek yoktur. Herkes bu işi bireysel olarak yapabilir.”

Ahter gazetesinin şirketten kast ettiği anlam, bazılarının toplanması ve yardımıyla büyük bir işin yapılması, ülkenin ihtiyaçlarından bir kısmını gidermektir.

Ahter gazetesine göre inşaat işleri devletin vazifesi alanlarında değil de halkın vazifesidir. Maalesef sermaye sahipleri bu işlerle asla ilgilenmiyorlardı. İşte bu alan boş kalınca yabancı işverenlerin dikkatini çeker. 19.yy yarılarında Avrupa’da olan sermaye sahipleri ürün ihracı gibi sermaye ihracını da düşünürler. Aslında Avrupalılar doğu ülkelerin ucuz iş güçleriyle sermayelerini artırmaya çalışıyorlardı. Aynı zamanda İran devlet adamları da hiçbir şey planlamadan ve hiç para harç etmeden Avrupalıların başarılarından faydalanmak isterler ve böylece Avrupa şirketlerinin İran’a ayağı açılır. Avrupalıların, İran’da olmaları yararlar kazanmalarına ek olarak aynı anda da İran’daki etki ve yetkilerini de artırdı. Bu yüzden Avrupalılar tarafından alınan yeni imtiyazlar, İran’ı, İngiltere ve Rusya için rekabet alanına dönüştürdü. Bu rekabetlere kurban olan ilk imtiyaz Ruyter imtiyazıydı. İran halkı ise bu duruma karşıydı, çünkü yabancılara verilen bu imtiyazlar, çoğu insanların çalışma ve yaşam alanlarını özellikle de balıkçılık ve tütün ticareti fırsatını onlardan alıyordu. En önemlisi kültürel olarak, İranlılar yabancıların İran ülkesine ayak açmalarını istemiyorlardı. İşte bu hoşnutsuzluklar bir süre sonra Tütün hareketi olarak ortaya çıkar.

Ahter gazetesi bazı sayılarında İran’ın, yabancılara verdiği imtiyazlarla ilgili makaleler yazıp konuyu incelemektedir. Ayrıca Ahter’in yayınlandığı ülkede seneler önceden böyle bir duruma dahildir. Bu yüzden Ahter gazetesi bu eğilimin sonuçlarını iyice biliyordu. Bu yüzden bu konuyu açıklayıp tartışmaktadır. Hatta bazı makalelerde Osmanlı ve İran devletinde yabancılara verilen imtiyazları karşılaştırmıştır. Örneğin,

İran'daki tütün imtiyazı gibi Osmanlıda da yabancılara tütün imtiyazı verilmiştir. Ahter gazetesi bu iki devletteki imtiyazı karşılaştırıp Osmanlıdaki imtiyazın daha üstün olduğunu anlatmaktadır.

Ahter gazetesine göre, Osmanlı devleti imtiyaz konusunda daha dikkatlidir. Ahter'e göre eğer İran imtiyaz konusunda dikkatli olmazsa devlet ve halkın aldanma imkanı vardır. Ayrıca ahter gazetesi imtiyaz ve şirketler konusunda diğer ülkelerde mevcut olan kanun kitapçığından bahseder. Ahtere göre bu kitapçığın İran'da çevrilip ve kullanılması zor değildir.

Yukarıda anlatılanlara rağmen Ahter gazetesinin şirketler konusunda diğer önemli bir görüşü daha vardır. Ahter gazetesi bazı işlerin yapılmasını yabancı şirketlere verilmesini kabul etmektedir ama Ahter'e göre bu ülkeler genelde, Almanya, Amerika ve Avustralya olmalıdır¹²². Ahter gazetesi başka bir makalesinde ise adı geçen devletleri (tarafsız devletler) olarak adlandırıyor, çünkü İran ve bu devletlerarasında sorun çıktığı zaman İran için fazla zararları olamazdır.

5.4. AHTER GAZETESİNE GÖRE YOLLARIN GELİŞMEYE KATKISI

İran 20.yy yarısına kadar yararlı ve uygun yollara sahip olamadı, bu yüzden İran'ın ilerleme ve gelişmeye doğru olan hareketlerine büyük darbeler vuruldu. İktisadın gelişimi her ülkenin ilerlemesine sebep olur ve yol ise iktisadın altyapısıdır. Yolun olup olmaması iktisadın tüm alanlarında önemli etkisi vardır. Şark dünyasının ekonomisinde en önemli alanlardan biri ticarettir ve yolun ticaretteki rolü her şeyden daha fazladır.

14.yy başlangıcından itibaren bazı siyasi ve ticari nedenlerden dolayı Ruslar İran'ın kuzeyinde, İngiltereliler ise İran'ın güneyinde yol yapmak için yatırım yaptılar. Böylece kara yolu taşıması İran'da az gelişti, ama artık o dönem demir yolu dönemiye ve uluslararası standart nakliye, demir yolu nakliyesiydi. Demir yolu, Kafkasya, orta Asya, Osmanlı, Hindistan ve hatta Afrika'nın en meçhul ülkelerine kadar yaygınlaşmıştır. Ama İran ise temeddünün böyle bir fenomeninden mahrum kalmıştır ve 20.yy yarısına kadar yararlı demir yolu yapamadı.

¹²² Ahter Gazetesi, Yıl: 13, Sayı: 36, 1887, s. 7.

Ayrıca Ahter gazetesinin yayınlandığı ülkede devlet adamları yolların ne kadar yararlı olduklarını iyice anlamış ve iyi yollar yapmak için bayağı masraf etmişlerdi. Hatta Ahter gazetesi yayınının 14. Senesinde Avrupa'dan Osmanlıya yapılan demir yolu haberini yayınlamıştır. Ahter'e göre "eğer yollar olmazsa gerçek anlamda medeniyet olamaz ve hangi ülkenin nakliye aracı fazlaysa o ülke daha zengin ve daha gelişmiştir." Bu nedenle Ahter gazetesi farklı açılardan bu konunun önemli olduğunu anlatmaktadır. Ahter gazetesi bu konuyu Ziraat açısından da incelemektedir, Ahter'e göre eğer iyi yollar yapılırsa çiftçiler ürünlerini uygun fiyatla uzaklara taşıyıp satabilirler. Şimdiki durumda ise çiftçilerin ürünlerin satışından kazandıkları paranın yarısı nakliye ücreti için sarf olunuyor. Bu nedenle uzak şehirlerde tahıllar depolarda çürüyor.

Ahter gazetesi, dış ticareti konusunda da yolların olmasını önemli derece biliyor. Özellikle de ihracat konusunda. Ahter'e göre her ülkeye ait olan ürünler fazla üretim için, değersizdir, ama eğer yollar iyi olursa bu ürünleri kolaylıkla diğer ülkelere ihraç etmek olur. Bu ihracat yoluyla ürün karşısında, altın, gümüş ve ya ihtiyaçları olan ürünleri alabilirler. Bu konuyu açıklamak için, Ahter gazetesi, İran'ın kurutulmuş meyve ihracatını örnek veriyor. Bu ürün iyi yolların olmaması nedeniyle Rusya pazarlarına ihraç olduğunda kalitesiz oluyordu. O kadar ki müşteriler almaktan çekiniyorlardı ve satıcılar ise ürünlerini müşterilere göstermekten utanıyorlardı. Genel olarak Ahter gazetesi ticaretten bahsettiği zaman, ziraat ürünleri ihracatını kastetmektedir. Bu yüzden, ticaret, ziraat ve yolların yapılmasını birbirine bağlı olan konular olarak anlatıyor.

Ahter gazetesi, sanayi konusunda da yolun olması özellikle de demir yolunu etkili biliyor, çünkü demir yolu araçlığıyla cihazlar ve fabrikaları ülkeye taşımak olur. Ayrıca ülkenin içinde yapılan yollar başkentin ilçeler üzerinde olan kontrolünü artırır ve böylece ülkeni muhafaza etme fırsatı daha yükselir çünkü iyi yollar sayesinde sınırlara daha hızlı asker ve güç gönderilebilir. Ayrıca Kaçar döneminde en büyük sorunlardan biri bölgesel kıtlıklardır, Ahter'e göre bu sorunun çözümü ise yollarıdır.

Yukarıdaki yazılarda Ahter gazetesine göre yolun ne kadar önemli olduğundan ve gelişmede ne kadar etkin olabileceğinden kısaca bahsedildi. Şimdi şöyle bir soru oluşuyor ki Kaçar zamanında İran'da yol yapma konusunda hangi faktörler ve bariyerler etkinidir ve Ahter gazetesi bu konuda devletin rolünü nasıl değerlendiriyor.

Temel olarak yol yapma zor bir iştir ve onu korumak fazla masraflar talep eder ve devlet dışında çok az kişinin bu fırsatı olabilir. Kaçar döneminin ilk başlarında yol yapmada diğer kamu yararına olan işler gibi yardım sever insanlar tarafından yapılıyordu, ama 1289 hicri kameri yılında “Fevayidi Amme”(bayındırlık) bakanlığı tesis olundu, yol, cadde ve köprü yapmak bu bakanlığın vazifelerindendir, ama bu bakanlıkta dönemin diğer bakanlıkları gibi sadece bir adıdır. Bu bakanlıkta vazifesini yapamaz ve sonunda devlet yol yapma konusunda iç sermaye sahipleri ve yabancı şirketlere göz diker. İranlı sermaye sahipleri bazı İran içindeki yolları kendi sermayeleriyle yaparlar ve yabancı şirketler ise rakipleriyle rekabet etmek ve kendi ticari nüfuzlarını İran’da artırmak için yol yapmalara başlarlar. İran’da yol yapma konusunda birçok bariyerler vardır ve bu sorun en çok tren demir alanında öne çıkıyordu. Ahter’in bu konuyla ilgili olan görüşlerini iki farklı iç ve dış problemleri alanında dikkate alabiliriz. Yurt içinde olan ilk sorun güvenliğin olmamasıydı, ama eğer devlet bu konuda az ilgi gösterseydi İran’da bu işi yapmak için yeterli sermaye vardır, sermaye sahiplerinin tek korkusu iç savaşlar, hakimlerin değişilmesi ve ya siyasi gelişmelerde sermayelerinin ellerinden çıkma tehlikesiydi. Devlet ise bu durumu yarattığı için hem sermaye sahiplerini böyle bir işlerde yardıma bulunmasına engel oluyordu ve hem kendisi ilgisizliğinden dolayı toplumun yararı için bu tür işleri yapmıyordu.

Ahter gazetesi ise ilk başta yol konusunda devletin rolüne umut bağlar ve “bilgili ve terakki sever padişahın azmine” tekit eder. Bir sene sonra demir yolunun bütçesini toplamak için tüm İranlılardan para toplanmasını konusunu ortaya koyar, ama bu konuda da hayal kırıklığına uğrar, çünkü gazeteye gönderilen mektuplara göre şöyle anlaşılıyordu ki halk bu tür işleri devletten bekliyor.

Ahter gazetesi bir süre sonra sayılarının birinde İran’ın iki ili arasında halk tarafından yapılan demir yolu haberini mutlulukla yayınlar ve bu konuyu diğer vatandaşlara örnek olsun diye açıklar ayrıca demir yollarının yapılması için sermaye sahiplerine şirketler kurmayı teklif eder.

Böylece Ahter gazetesinin düşünce sisteminde devletin rolü en aza iner ayrıca İran’da yayınlanan gazetelerde Ahter’le beraber bu sonuca varırlar. Ahter gazetesi bu işlerin yabancı şirketlere bırakılmasını da doğru bilmiyor. Tahran’ın demir yolunun

yapılma imtiyazını bir yabancıya verilmesini duyarken İran’da demir yolu yapıldığı için mutlu olduğunu belirtir ama mutlu olduğu kadarda bu imtiyazın yabancılara verilmesinden üzgün olduğunu söyler, hatta böyle bir yolların yapılmamasını yapılmasından daha iyidir der.

Yol yapma konusunda iç sorularında diğeri ise, Avrupa’daki gelişmelere karşı olan sınıfların olmasıydı. Çünkü onlara göre Avrupa’nın İran’daki etkisi onların gücünün azalmasına sebep olurdu. Ahter gazetesi bu sınıfı mezhebi olarak belirtir ve şöyle söyler ki “eğer din açısından bakarsak yolların yapılmasının çok yararı var, bazıları neden bu işlere karşılar ve neden kendileri bu işlerde etkin olmuyorlar ”. Ahter gazetesi bu konuda sözüne güçlü neden olarak kuranı kerimde yazılan “yer üzerinde seyahat edin” ayetine işaret eder.

İran’da demir yolunun yapılmasına engel olan dış sorunlardan ise Rusya ve İngiltere devletleriydi. İran kuzeyden Rusya ve güneyden ise İngiltere ile komşuydu, ve yaptığı her yolda onları dikkate almalıydı. demir yolu her iki devletin etkisi alanından geçtiği için adı geçen devletler buna karşıydılar çünkü her ülke diğer ülkenin bu yoldan faydalanmasını istemiyorlardı. Ahter gazetesine göre “kendilerini medeniyet hamisi adlandıran iki devletin rekabetleri İran’ı temeddün ve gelişmeden geri koymuştur ”. Ama bu rekabetler her zaman caydırıcı değildi ve sonunda her iki devlet anladılar ki ülkelerinin salahlı, etkileri olduğu alanlarda yolların çoğalmasına bağlıdır.

Yol konusunda diğeri sorunlardan ise İran devletinin Rusya ve İngiltere’nin saldırılarından korkma düşüncesi idi. Devlet adamlarına göre eğer yollar yapılırsa saldırı zamanı düşmanın merkeze ulaşması kolay olacak bu nedenle İran devleti yolların yapılmasına ilgi göstermiyordu.

Ticari açıdan ise yolların yapılması Avrupa ürünlerinin İran’da çoğalmasına sebep olacaktır ve İran devleti ise bu konuya karşıydı.

Anlatılanlara göre yolun ne kadar önemli olduğu ve bir ülkenin gelişiminde ne kadar etkin olabileceği anlaşılmaktadır. Önceki bölümlerde anlatılanlara göre Ahter gazetesi tüm yayın süresinde İran halkına batı dünyasındaki gelişmeler hakkında bilgi vermektir bu bilgi vermelerden amaç İran’da aydınlaşma ve gelişmeye sebep olmaktadır ve yollar ise bir ülkenin gelişiminde etkindir. Bu nedenle Ahter gazetesi farklı makalelerinde sürekli yollardan ve yolların yapılmasının yararından bahsetmektedir.

Ahter gazetesi yabancılara verilen imtiyazlara karşı olduğu için bu işin yapılmasını da ilk başta devlet ve sonra halktan bekler. Ahter gazetesinin bu konuda yayınladığı makaleler ve haberler kesin sermaye sahiplerinin birleşip ve şirketler yoluyla bazı kentler arasındaki yolların yapılmasında etkin olmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

AHTER GAZETESİ MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI

2.1. AHTER GAZETESİNDE YAYIMLANAN SEÇİLMİŞ MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI

Yayın Yılı	Sene	Sayı	Sayfa No	Yazı Başlığı	Yazı Başlığının Farsçası	Konu veya Öz
1876	1	2	1	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsan medenidir ve ihtiyaçlarını gidermek için toplumda ve diğer insanlarla iletişim halinde olarak yaşaması gerekiyor.
1876	1	3	1	Sohen az Sohen	Konuşmaktan Konuşmak	İnsanların toplumsal yaşam için birbirleriyle iletişim halinde olmaları gerekiyor, bu makalede de iletişimin önemli araçlarından konuşmanın değerinden bahsedilmektedir.
1876	1	3	1	Rebti sohen be Daniş ve Hikmet	Konuşmanın ilim ve Bilgiyle Olan Bağlantısı	Konuşma, ilim ve bilgi arasında olan ilişkiyi açıklamaktadır. İnsanlar konuştukları konu hakkında bilgili olmalıdır, böylece bahsettikleri konu daha güçlü ve daha etkin olabilir.
1876	1	4	1	Sohen az Terbiyete Ferzendan	Çocukların Eğitimi Hakkında	Eğitim her ülkenin birinci derece de önem vermesi gereken konulardandır. Ama bu sadece devlet eliyle başarılamaz. Yeni okulların kurulması ve çocukların eğitimi için halkın da yardımı gereklidir.
1876	1	4	3	Vesaete Negliyye	Nakliye Araçları	Günümüzde her ülkenin gelişimi özellikle de ticaret alanında gelişiminde nakliye araçların önemli rolü vardır.
1876	1	5	1	Münasibate dahiliye ve Hariciyeye İnsanha	İnsanların iç ve Dış İlişkileri	Doğu ülkeleri, kendi din ve inançlarına zarar vermeden batılı ülkelerden gelişme ve uygarlık konusunda faydalanabilirler. Yani diğer ülkelerden yenilikleri öğrenmemiz kendi inanç ve kurallarımızı unutma ve kenara bırakma anlamına gelemmez.
1876	1	6	1	İtidal ve İstikamet	İtidal ve İstikamet	Adalet ve dürüstlük kavramları üzerine bir değerlendirme.
1876	1	6	3	Kimyayı Ziraat	Tarım Kimyası	Bu makalede yazar, Ahter gazetesinin yayım amaçlarından birini, ilim ve fen olarak belirtmektedir. Yazara göre insanlara lazım olan en önemli ilimlerden birisi de ziraattır.
1876	1	7	1	Rastkari ve Nikbahti	Dürüstlük ve Mutluluk	Avrupa'daki gelişmelerden bahsedilerek İran halkının tüm alanlardaki gelişmeleri sadece devletten beklentilerinin gelişmeyi engellediğine dikkat çekiliyor. Yazara göre, her ülkenin ilerleme ve gelişmesi için halkın birlik içinde olması ve bu konularda gayret göstermesi gerekiyor.

1876	1	7	2	Tehzibi Ahlak	Ahlakın yetiştirilmesi	Ahlak kavramı üzerine bir değerlendirme.
1876	1	8	1	Can ve Revabiti Rastkariha	Can ve Dürüstlük İlişkileri	Bu makaleye göre, bir ülkede yaşayan insanlar vatanlarını seviyorlarsa o ülkenin gelişme ve zengin olması için birleşmeleri gerekiyor. İnsanlar birleştikleri zaman ülkeye yeniden başka bir can verirler.
1876	1	8	3	Azadiye Matbuat	Matbuat Özgürlüğü	Bu yazı basın özgürlüğü konusundadır. Yazar bu makalede basın özgürlüğü ile ilgili Avrupa ülkelerinden örnekler vererek basın özgürlüğünün öneminden bahsetmektedir.
1876	1	9	1	İttifak der Karha be Ferahore Ehemmiyet	İşlerin Önemine Uygun Birleşmek	Her ülkede farklı dinler ve milletler yaşaya bilirler ama vatan konusu olunca birleşmeleri gerekiyor. Ayrıca mezhep konusu vatan konusundan ayrıdır.
1876	1	10	1	Danış ve Agahi	İlim ve Bilgi	Yazar bu makalede İran'ın batılı ülkelerden geri kalma sebeplerini anlatmaya çalışmaktadır. Bu makaleye göre insan her zaman ihtiyaçları hakkında bilgili olmalıdır. İnsanın ihtiyaçları sınırsızdır işte bu sınırsız ihtiyaçlara sınırsız bilgi gerekiyor. Yani insanın her zaman öğrenmeye ihtiyacı vardır.
1876	1	10	1	Sulh ve Sulhu Umumi	Barış ve Huzur	Toplum için güvenlik ve emniyet çok önemlidir. Eğer bir ülkede emniyet ve güven tam olarak tesis edilebilirse o ülkede halk huzurlu yaşarlar.
1876	1	11	1	Bonyadi Saadet ve Niknami	Refah ve Saadetin esası	Yazının başında bilimden ve bilimin yaralarından bahsedilmekte devamında ise genel olarak eğitimden ve çocukların eğitim hakkına değinilmektedir.
1876	1	11	3	Gayret ve Sebat	Gayret ve İstikamet	Gayret kavramı açıklanmaktadır. Eğer insanda gayret olursa o insan can, mal ve namusunu koruyabilir ayrıca tüm kötülüklerden uzak ve diğer insanlara yardımcı olabilir.
1876	2	12	1	Azadeye Efkar	Düşünce Özgürlüğü	Saadetin esası bilimdir. Bilim insanı özgürlüğe davet eder, insan bilimle kendisini cehlin esaretinden kurtarıp zatında olan şerefe ve insaniyete kavuşur.
1876	2	13	1	Azadı ve Hürriyet	Özgürlük ve Hürriyet	Özgürlük demek hukuku anlamaktır ve özgürlüğün tefrit ve ifrat yönü kötülükler sebebiyle olur. Yazının devamında kanun ve özgürlükten bahsedilir. Yazara göre özgürlükle vaz olan kanun özgürlükle de icra olması gerekir.
1876	2	14	1	Asası Vazifeye İnsaniyet	İnsaniyetin Vazifesinin Esası	Bu makaleye göre, insanın yaratılış gayelerinden biri de mevcut yeteneklerini keşfetmek ve bu yetenekleri kendisi ve halkının gelişmesi için kullanmaktır. Mesela Avrupa'da bu yeteneklerin keşfine müsait zemin hazırlanmış böylece birçok icat ve keşif yapılmıştır. Yazara göre onlar ilk önce ilim vasıtasıyla var olan yeteneklerini keşfetmişler ondan sonra halkın ihtiyaçlarını dikkate alarak işe yarayan icatlar yapmışlardır.

1876	2	15	1	Nifak-Bedbahtı	Nifak- Sefahat	Nifak kavramını anlatmaktadır. Eğer tarihe dikkat edersek tüm güçlü uygarlıkları dağıtan tek sorun nifaktır.
1876	2	16	1	Zulüm ve Sitemkârı	Zulüm ve Sitem etmek	Zulüm, adalet ve hikmetin karşısındadır. Ayrıca zulüm haksızlık demektir. Haksızlık ise sadece birinin diğeri hakkında yaptığı bir şeyden ibaret değildir. Eğer insan kendi haklarını bilmezse o zaman kendisine haksızlık yapmış olur. İnsanın kendi haklarını bilmesi ve koruması için de ilim lazımdır.
1876	2	17	1	Kanunha ve Şeriatha	Kanunlar ve Şeriatlar	İnsan zaten medeni olarak yaratılmıştır ve toplum içinde yaşaması gerekir. Nasıl ki insanda iyi huylar varsa aksine kötü huylar da vardır. Toplumda yaşamak için insanda olan kötü huyları kontrol etmek lazımdır ve bu yüzden insanın hayatına kanun ve şeriat lazımdır. Ayrıca kanun ve şeriatların icra olunması için devlet, meşruti hükümetler ve mahkemeler olması gerekiyor.
1876	2	18	1	Kanun-Şeriat	Kanun- Şeriat	Kanun ve şeriat kavramlarını açıklamaktadır. Ahter gazetesine göre şeriat demek İslam kanunu demektir.
1876	2	19	1	Rastı ve Azadı	Dürüstlük ve Özgürlük	Adalet ve dürüstlük kavramını açıklamaktadır. Ayrıca bu makaleye göre kanunun esası adalettir ve adaletin devamı ise kanuna bağlıdır.
1876	2	20	1-2	Gayret-İstikamet	Gayret ve İstikamet	Gayret kavramını açıklamaktadır. Eğer insanda gayret olursa o insan can, mal ve namusunu koruyabilir, tüm kötülüklerden uzak durabilir ve diğer insanlara yardım edebilir.
1876	2	21	1-2	Hobbe Vatan	Vatanseverlik	Vatanseverlik konusundadır.
1876	2	22	1-2	Şinahtanı Vatan ve Vazayıfı an	Ülkeyi bilmek ve Ülkeye Olan Vazifelerimizi Anlamak	Halkın vatana karşı vazifeleri anlatılmaktadır.
1876	2	23	1	Baz ez Vatan Guyim	Tekrar Vatandan Konuşalım	Vatan dediğimiz aynı insan gibidir ve vatanda yaşayan halk ise vatanın aklı ve organları gibidirler, vatanın yaşamı ve devamı ise bunun nasıl çalıştığına bağlıdır.
1876	2	24	1-2	Vazayıfı Ferzendanı Vatan	Ülke Evlatlarının Vazifeleri	Halkın vatana karşı vazifeleri anlatılmakta devamında ise vatanseverlik ve özgürlük ile elde edilecek kazanımlar anlatılmaktadır.

1876	2	25	1	Nuhustin Teklife Vatandari	Vatanseverliğin İlk Görevi	Yazar önceki makalelerinde vatan ve kısaca vatana karşı vazifelerden bahsetmişti. Burada da sadece vazifeleri bilmenin yeterli olmadığı, halkın saadetinin vatanın saadetine bağlı olduğu ifade edilmektedir. Bilim ve kültür vatanın abası olmasının ilk şartıdır. Bilgi kazanmak için mektepler lazımdır ama eğer devlet mektepler yapamazsa halkın birlik içinde hareket ederek himmet etmesi lazımdır.
1876	2	26	1	Agebet Endişisi	İhtiyat	Her işi başladığımızda o işin sonucunu düşünüp sonra hareket etmemiz gerekiyor. Ayrıca bu makaleye göre Halkın saadeti, şerefi, selameti ve gelişimi ilim ve ilimin yararlı sonuçlarına bağlıdır.
1876	2	27	1-2	Nebayed Hodra Gul zed	Kendimizi Kandırmamalıyız	Bu makalede ilk başta insanın medeni olarak yaratıldığından bahsedilmekte devamında ise yazar İran halkından, kendi ülkelerini batılı ülkelerle karşılaştırmasını ister, yazara göre bu karşılaştırma, İran halkının İran'da olan geriliği anlamalarını sağlar. Makalenin sonunda ise yazar, İran'ın gelişmesi için İran halkına birleşmeyi tavsiye eder.
1876	2	28	1	İştiraki Hukuk	Hukuk Eşitliği	İnsan medenidir ve ihtiyaçlarını gidermek için toplumda yaşaması gerekiyor. İnsanın toplumda yaşaması için o topluma uygun olan kanunlar ve hukuk lazım, ayrıca bu hukukun herkes için eşit olması gerekir.
1876	2	29	1	İlim-Edep	İlim- Edep	Önceki sayıda yazılan makalenin devamında tekrar hukukun herkes hakkında eşit olması ve insanların birbirinin hukukuna saygı göstermeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Makalenin devamında ise ilim ve ilimin yararlarından bahsedilmektedir. Yazılan bu makaleye göre eğer insanlar ilimi kazandıktan sonra yaptıkları işlerde onu kullanmazsalar ise o zaman o ilim, medeniyet ve insaniyete zarar verir.
1876	2	30	1	Şube-haye İştirake Hukuk	Hukuk Eşitliğinin Farklı Alanları	Basın özgürlüğünden bahsetmektedir. Makaleye göre batı ülkelerinde mahkemeler herkese açıktır ve gazeteler mahkeme haberlerini kolaylıkla herkesin bilgi edinmesi için yayımlıyorlar, ayrıca halk gazeteler vasıtasıyla devletin mali işlerinden de haberleri olur. Yazar makalenin sonunda ise İran halkını İran'ın gelişme ve değişmesi için birleşmeye teşvik eder.
1876	2	31	1	Edil ve İhsan	Adalet ve Yardımseverlik	Toplumdaki tüm işlerin esası adalettir.
1876	2	32	1	Vazife-ha-Memurin	Görevler-Memurlar	Devlet memurlarının ve devlet adamlarının ülke karşısında olan vazifelerinin önemini açıklamaktadır.
1876	2	33	1	Hukuk-Şeriat-ha	Hukuk-Şeriatlar	Kanun ve şeriatın niçin olması gerektiğinden bahsediliyor. Dünyada ülkelerin birçoğu kanunla yönetiliyor. Dünyada olan tüm kanunlar hakkında bilgi edinmemiz iyidir ama bunu kabul etmeliyiz ki en iyi kanun İslam kanunudur.

1876	2	34	1	Kanuni paki İslam	İslam hukuku	İslam kanununun diğer kanunlara göre üstün olduğu anlatılmaktadır.
1876	2	35	1-2	Meşk ve sermeşk	Örnek	Çocukların eğitimi konusundadır. Eğer çocukların çevresinde iyi örnekler olur ve iyi bir eğitim veren kişiler bulunursa tabii ki iyi sonuçları olacaktır ve bu önemli iş, anne babaların vazifelerindendir.
1876	2	36	1	Terbiyete Dohteran	Kızların Eğitimi	Kızların eğitimi ve yetişmeleri çok önemlidir, çünkü onların eğitimi tüm vatan evlatlarının eğitiminin esasıdır.
1876	2	37	1	Azadeye Efkar	Düşünce Özgürlüğü	Yazı, düşünce özgürlüğü ve düşünce özgürlüğünün yararları hakkındadır. Her ülkenin saadeti ve o ülkede yaşayan halkın onuru, düşünce özgürlüğüne bağlıdır
1876	2	38	1	Rastı ve Yeganegi	Dürüstlük ve Birlik	Her ülkede dürüstlük ve birliğin gerekliliği anlatılmaktadır.
1876	2	39	1-2	Tevangeri	Zenginlik	İran'ın 19. yüzyıldaki iktisadi durumu dikkate alınarak her ülkenin zenginliğinin o ülkenin saadetine sebep olduğuna vurgu yapılmıştır.
1876	2	40	1-2	Tevangeri Be Honer Est Ne Be Mal	Zenginlik Çalışmakla Olur Parayla Yok	Zenginlik ve iktisadi olarak ilerleme için konuşmak ve yazılar yazmak yeterli değil çalışmak da gereklidir. İran'ın her tarafında ve tüm toprakları üzerinde çalışma imkanı var ayrıca halkı da çalışandır. Halk çalışmak istemese de ülkenin abat olması için onları çalıştırmak gerekir. Makalenin devamında ise demir yolu gerekliliğinden bahsedilmektedir. Yazara göre devlet bu konuda yeterince çalıştı ama bu yeterli değil ve bu konuda halkın da birleşmesi ve yardımı gereklidir.
1876	2	41	1	Rekabet Ba Millet ha	Milletlerle Rekabet	Yazıda, Avrupa'daki gelişmelerden özellikle de demir yolu, buhar gücü, sanayi ve sanatta olan gelişmelerden bahsedilmektedir. İran halkının bu konularda Avrupa'yla rekabete girebilecek potansiyele sahip olduğu ve rekabet etmesi ama bu rekabetin iyi amaçlı olması gerektiği ifade edilmektedir.
1876	2	42	1	Himmet Müşkül- Hara Asan Mikoned	Himmetle Sorunların Çözülmesi Kolaylaşır	Demir yolu, şimendifer, fabrikalar, ticaret ve yolların düzenlenmesinden bahsedilmektedir. Her ülkenin ihtiyaçlarını gidermek sadece devletin işi değil ayrıca halkın da himmet ve yardımı gereklidir. Devletin vazifesi ülkeyi idare etmektir ve ülkenin ihtiyaçlarını gidermek ise halkın himmetine bağlıdır.

1876	2	43	1	Aferineş Berayi Abadiye Cihan	Yaranış Dünyanın Abat Edilmesi İçindir	Bu makale ilk başta eğitim konusundan bahsetmektedir. Herkeste bilgi edinmek ve öğrenmek isteği yaratılmış, sadece bunu anlayıp ve kullanmak gerekiyor. Makalenin devamında ise Avrupa'nın ihracatını anlatmaktadır ve bu ki İran, ülkenin ihtiyaçlarını fazla parayla Avrupa'dan ithalat ediyor. Yazar bu konuyu şöyle sonuçlandırıyor ki eğer İran halkı himmet edip ihtiyaçlarını gidermek için fabrikalar kurarsa artık başka ülkelerden ithalata gerek kalmaz.
1876	2	44	1	Emn-o Eman	Güvenlik	İnsanların, can, mal ve namuslarını korumak kanun lazımdır.
1876	2	45	1	Riyasete Ruhaniye ve Hükümete Cismaniye	Ruh ve Cismin Hakimiyeti	Yazılan bu makale ilk başta aynı toplumda yaşayan farklı milletlerden ve farklı dinlerden bahsetmektedir. Makalenin yazarına göre aynı toplumda yaşayan farklı milletler arasında birleşme yaratmak için devlet ve dini liderlerin birleşmesi gerekiyor ve bu birleşmeye yardım eden faktör ise basın özgürlüğüdür. Matbuat halkı bilgilendirmek için farklı dillerde risaleler yayımlaya bilir ve sonuçta bu farklı milletleri vatanseverlik konusunda birleştirebilir.
1876	2	47	1	Abadiye Mülk ve Memleket	Ülkenin Abat Olması	Bu makale Avrupa'dan örnek vererek iktisattan, ihracat ve ithalattan, bahsetmektedir. Makalenin devamında ise iktisat konusunda İran halkını batı halkıyla karşılaştırıyor. Yazara göre doğu halkının da batılılar kadar yetenekleri ve bilgileri var ama bu yetenek ve bilgiyi kullanmıyorlar ve bu durum ise onların geri kalmalarına sebep oluyor.
1876	2	48	1	Çendanki Tevanim Bayed Bekuşim	Yapabileceği miz Kadar Çalışmamız Gerek	Her ülkede olan yerli üretim, ticaret, sanayi ve ziraatının gelişmesi o ülkenin zenginliğini sağlar. Makalenin devamında ise şirket ve şirketin yararlarından bahsetmektedir.
1876	2	49	1	Nigehdariye Vatan	Ülkeyi Korumak	Bu makale vatan ve vatanseverlik konusundadır. Ülkeyi korumak sadece devletle olmaz ayrıca halkında bu konuda birleşmesi gerekiyor. Makalenin devamında ise devlet tarafından alınan vergiden bilgi vermektedir. Halktan alınan vergiler ülkeyi ve halkı korumak için savaş teçhizatlarının alınmasına harcanıyor ve halk ise bu konuyu anlayıp yardımda bulunmaları gerekiyor.
1876	2	50	1	Bendegiye na-Meşru, Hariye İhtiyari	Gayri Meşru Kölelik İstekli Sefalettir	İnsan özgürlüğü haklarından bahsetmektedir. İnsan özgür olmalı ve hiç kimsenin kölesi olmamalıdır ama eğer köleliği kabul etmişse bilgisizliğindendir.

1876	2	51	1	Agahiye millet ez Muamelat-ı Memurin	Devlet Memurlarının Görevlerinden Halkı Haberdar Etmek	Her ülkede yaşayan halk o ülkedeki devletin yaptıklarından ve muamelelerinden bilgileri olmaları gerekiyor. Bu konuda bilgi verebilecek en iyi araç ise gazetelerdir.
1876	2	52	1	Terbiyete Etfal ve Rical	Çocukların ve Devlet Adamlarının Eğitimi	Nasıl ki her ülkede çocuklara eğitim lazımsa devlet adamlarına da eğitim lazımdır. Çocukların eğitiminden aileleri sorumludur ve devlet adamlarının eğitiminden ise devlet ve halk sorumludur.
1876	2	53	1	Terbiyete Millet Ber Ohteye Erkane Devlet Est	Halkın Eğitimi Devletin Vazifesidir	Bu makale ilk başta devletin halk eğitimi üzerinde olan etkisinden bahsetmektedir, makalenin devamında ise ilim, sanayi ve ülkeni korumak için savaş teçhizatının geliştirilmesinden bahsetmiştir.
1876	2	54	1	Terbiyet ez Adap ve Ahlak est	Yetiştirme Edep ve Ahlaktandır	Bu makaleye göre halkın gelişmesi eğitimin gelişmesine bağlıdır.
1876	2	55	1	Makamı Hükümet Mukaddes Est	Hakimiyet Makamı Kutsaldır	Bu makalede yazar İran'ın yönetim durumunu dikkate alarak, farklı yönetim şekillerinden bahsetmektedir, özellikle de koşulsuz devlet, meşruti devlet ve cumhuriyet.
1876	2	57	1	Beraverdeni Haceti Biraderin	İnsanların İhtiyaçlarını Gidermek İçin Yardım Etmek	İnsanlar birbirine yardımda bulunmalıdırlar ama bazı Müslümanlar yanlış düşünüp ve yardımı sadece Müslümanlar hakkında reva biliyorlar, hal bu ki eğer bir gayri Müslüman iyi niyetli bir işte yardıma ihtiyacı olursa o zaman ona yardım etmemiz gerekiyor. Aslında Ahter gazetesine önemli olan sadece insanların dini değil, insanlar farklı dinlerde olabilirler ama önemli olan İnsaniyettir.
1876	2	58	1-2	İlmi Siyaseti Medeni	Medeni Siyaset Bilimi	Medenî siyasetin esası adilane kanunlardır. Halkın saadeti ve gelişmesini sağlayan şey kanunların herkes hakkında eşit olmasıdır ve halkın vazifesi ise bu kanunları muhafaza etmektir.
1876	2	59	1-2	Kudreti Devlet ve Abadiye Memleket	Devletin Gücü ve Ülkenin Abat Olması	Devlete halka ve halk ise devlete bağlıdır. Devlet güçle ayakta durur devletin gücünü ise halkın çoğalması ve zenginliği sağlar. Halkın çoğalması ve zenginliği ise adalete bağlıdır, güvenlik olduktan sonra hem halk artır hem zenginlik olur, adale ise kanun sayesinde olur, ilk başta kanun ve bu kanunun herkes hakkında eşit olması gerekiyor eğer bunlar olursa o zaman ülke de gelişir.

1877	3	1	1-2	Hak Şinasi-İnsaf	Şükran- İnsaf	Hak ve insaf tüm iyiliklerin ve kanunun esasdır, ayrıca özgürlük ve hürriyet hak ve insafla devam eder. Nasıl ki kendi hakkımızı koruyorsak diğerlerinin hakkına da saygı göstermeliyiz, diğerleri dediğimizde sadece kişilerden bahsetmiyoruz bu hak dediğimiz konu milletler hakkı da olabilir. Ayrıca özgürlük ve hürriyette hak sayılır ve tüm insanlara lazımdır.
1877	3	3	1-2	Rastkari-İtidal	Dürüstlük-İtidal	Bu makale uluslararası ilişkilerden bahsetmektedir, Ahter'e göre bu ilişkilerin esası dürüstlük ve itidal olmalıdır.
1877	3	9	1-2	Hubbül Vatan Minel İman	Vatanseverlik İmandandır	Bu makale bir hikaye anlatarak vatanseverlikten bahsetmektedir.
1877	3	10	1-2	Baz ez Vatan Bayed Goft	Tekrar Vatandan Konuşmamız Gerek	Vatan tendir ve insanları ise vatana can, insanlar tek yaşayamazlar ve medeni yaranış oldukları için toplu yaşamaları gerekiyor, bu toplumlar vatanın canı anlamındadır ve ne kadar birleşseler o kadar vatan güçlenir.
1877	3	11	1	Dinet ez Hobbü Vatan Amad Dürüst Pes Vatan Bişnas ey Hace Nnohost	Vatanseverlik İmandandır o Yüzden İlk Başta Vatani Bilmemiz Gerek	Vatanseverlik konusunu anlatmaktadır. Herkes vatansever değilse onun inancında eksiklik var ama vatansever insanın vatanseverliği imanının sıfatındandır.
1877	3	12	1-2	İlim ve Edep- Azadı ve Nik-bahtı	İlim ve Edep- Özgürlük ve Mutluluk	İnsaniyetin ilk şartı ve her iki dünyanın saadeti ilimdir. İnsan ilim sayesinde tüm kötülüklerden uzaklaşabilir. Edep ise ilimin neticesidir ve insanların hakkına saygı göstermeye sebep olur. Yazar bu konunun devamında özgürlükten bahsetmektedir ve bu ki özgürlük edep ve ilimin sayesinde olabilir. Eğer bir insan ilim ve edep sayesinde kendi haklarını bilirse ve kendi hakkını bildiği gibi diğer insanların haklarını anlayıp ve saygı gösterse o zaman o insan özgürdür. Demek ki özgürlüğün anlamı hakları ve vazifeleri bilmektir. Yazar bundan önceki makalelerinde itidal ve istikametten bahsetmiştir bu makalede ise yazara göre özgürlük insanı itidal ve istikamete davet eder. Devamında konuyu şöyle sonuçlandırıyor ki, ilim, edep ve özgürlük insaniyetin esasdır ve bunlar ise insanın saadetine sebep olur.
1877	3	13	1-2	Kudam Cenkcuyi ez Asarı İnsaniyet est	Hangi Savaş ve Saldırı İnsaniyettendi	Savaş ve saldırılar için savaş teçhizatı toplamağa insaniyet ve medeniyet denilmez.

1877	3	14	1-2	Esası Müslüman- kanuni esası	Müslümanlığın esası- İslam kanunu	Müslümanlığın esası, insaniyet, hürriyet ve adalettir. Ayrıca İslam ve şeriat kanununun da esası adalet ve hürriyettir. Bu kanun karşısında herkes eşittir ve sadece Müslümanlara özel değil. Nasıl ki herkes eşit haklara sahipse öylece yaşadığı toplumdaki kanun ve hukuklara saygı gösterip muhafaza etmelidir.
1877	3	15	1-2	Müsavat beraberi	Eşitlik	Eşitlik kavramı genelde uygar milletler arasında yaygındır. Cumhuriyetle idare olan devletler esaslarını eşitlik olarak belirtmişler, ayrıca komünisti devletler de mutlak eşitlik üzerine kurulmuştur ama Ahter gazetesi her hangi yazısında eşitlikten bahsettiyse hukuk eşitliği anlamındadır. Makalenin devamında şu konuyu anlatmaktadır ki; insanların haklarını korumak için mahkemeler lazımdır ve mahkemelerde ise kanun olmalıdır, kanunun esası ise eşitliktir. Ayrıca kanun insanların can, mal ve namusunu korumak için gereklidir.
1877	3	16	1-2	Şerafeti Makamı İnsani	İnsan Makamının Şerefi	İnsana insaniyet özelliğini veren ve erdemler sahibi eden sadece ilimdir. İlim insana şeref verir ve gelişmelere ve ilerlemelere sebep olur.
1877	3	18	1-2	Aferinişi İnsan Piş Est Ke der Ahir Zuhur Mikonede	İnsan tüm Yararılarına Üstündür	Bu makaleye göre insan bazı özelliklerde hayvanlarla aynıdır ama insanı hayvandan ayıran özellikleri ise, ilim, uysallık, düşünce, şeref ve ibadettir. Bu 5 özellik insanı hayvandan ayırır ve insaniyete sebep olur. Eğer bu 5 özellikten biri insanda eksik olursa insaniyet gerçek anlamında olamaz. Yazar diğer sayılarda ise bu 5 konuyu açıklamaktadır.
1877	3	18	1	Nebahat- Girami Buden	Nebahat	Geçen makalede yazar insanı hayvandan ayıran 5 özellikten bahsetti ve bu makalede ise o 5 özellikten biri şerefin anlamını açıklamaktadır yazara göre şerefin esaslarından biri tevazuudur. Mütevazı insan diğer insanlara saygı gösterir ve kendi hakkını analar ve diğer insanların hakkına ise taciz etmez.
1877	3	21	1-2	Meziyete İlim ve Telim-i Ferzenden	İlim ve Çocukların Eğitiminin Yararı	Ahter'in geçen sayısında şerefin anlamını açıklamaktaydı bu makalede ise insanı hayvandan ayıran ilim özelliğinden bahsetmektedir. Yazar bu konuyu açıklamak için batılı ülkelerden örnek veriyor. Batıda herkes okuma yazma biliyor, her işte ve her sınıfta olsalar bile yine de okuma yazma biliyorlar ve bu onların gelişmelerine neden olur. Yazar makalenin devamında bu önemli konuyu açıkladıktan sonra İran tüccarları ve halkını mektep kurma teklifinde bulunmaktadır.

1877	3	45	1-3	Dikkat Der Veze Frengistan	Avrupa'nın Durumuna Dikkat Etmek	Ahter gazetesi diğer makalelerde batı ülkelerinde olan medeniyet ve gelişmelerden bahsetmektedir ve bu makalede ise yazar bunu söylemektedir ki her ne kadarda batı gelişse ve kanun ve kuralları olsa bile yine de şeriat kanunu hepsine üstündür. Yazara göre eğer İran ve diğer doğu ülkelerindeki şeriat kanunuyla kurulan mahkemeler iyi çalışmıyorlarsa bu sorun şeriatla değil belki sorun kanunu icra edenlerdedir.
1877	3	51	5-6	Etegade Medeniyet ve İnsaf der Hegge Ehle Avrupa Tegir Yaft	Avrupalılar Hakkındaki Medeniyet ve İnsaf Görüşleri Değişildi	Avrupalıların diğer ülkelerdeki haksızlıklarını görünce şunu anlıyoruz ki onların insaf ve medeniyet hakkındaki konuşmaları sadece sözdür.
1877	3	66	4-5	Nebayed Ferib ez Sohene Hakşinasi, Adalet ve Medeniyet Hord	Boşuna hak, Adalet ve Medeniyetten Konuşulan Sözlere Aldanmamak Gerekir.	Günümüzde hak ve adalet hakkında konuşmalar haksızlık ve zulümler yapmak için bir araç olmuşlardır. Bu konu için makale Avrupa'nı örnek vermektedir. Avrupa hep medeniyetten ve insanlıktan konuşmaktadır ama gün be gün savaş için hazırlanıyor, Avrupalılar insanları özgürlük ve hürriyet adına esir edip kullanıyorlar.
1878	4	30	4-5	Azadiye Matbuat	Matbuat Özgürlüğü	Doğu ülkelerinde özgürlük kavramı yanlış anlaşılmaktadır ve özgürlüğü olumsuz bağımsızlık biliyorlar. Bu düşünce yanlış bir düşüncedir. Batılı ülkelerindeki özgürlük denilen şey bazı usuller ve şartlara bağlı hukuklar demektir. Hangi ülkede kişisel özgürlük olsa yani o ülkede herkesin hakları var ve bu haktan fazlasına taciz edemez. Kişisel özgürlüğü olan ülkede matbuat özgürlüğünde olur ve böylece o ülke gelişir.
1878	4	31	6	Mogaddama tı Terakkiyat Der İran	İran İlerlemesine Ön Hazırlık	İran'da yapılan ıslahattan bahsetmektedir, özellikle de gümrük, polis, maliye ve diğer siyasi alanlarda yapılan ıslahat. Ayrıca bu makalede İran'da yapılan yeni fabrikalar hakkında da bilgi vermektedir.
1878	4	32	5-6	Terakki der Maşrık Zemin	Şark Dünyasında Gelişme	Bu makalede yazar Avrupalıların İslam dinine karşı olan düşüncelerini anlatmaktadır, Avrupalılara göre doğu ülkelerinin medeniyetten geri kalma nedeni İslam dinidir. Yazar bu konu karşısında İslam dininin ne kadar medeniyettin gelişmesinde etkin olduğunu açıklamaktadır ve İslam dünyasından istediği şey şudur ki Avrupa'da olan ilim, sanayi ve diğer gelişmeleri öğrensinler ama inançları ve dinlerine hep bağlı kalsınlar. Avrupalılar ise eğer medeniyetten bahsediyorlar sadece konuşmaktadır çünkü Şark ülkelerine saldırmaktan niyetleri İslam dinini ve Müslüman milliyetlerini yok etmektir.
1878	4	34	5-6	Ez Rah- Ahan Berevim ta Be İlim ve Agah Beresim	Demir Yolundan Gidip İlim ve Bilgiye Kavuşalım	Bu makale ilk başta Anadolu'da yapılan demir yolunun hakkında haber verir. Yazara göre bu büyük gelişmelerin başlangıcıdır. Temeddünün gerçek anlamı yollardır, eğer iyi yollar olmazsa temeddün ve gelişmeler mümkün olamaz.

1878	4	41	3-4	Rahe Nikbahtiyeye Mileli Şarkiyeye	Şark Milletlerinin Mutluluk Yolları	Bu makalede yazar ilk başta Avrupalılar ve özellikle de Fransa, Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı devletine göz dikmelerinden bahsetmektedir. Yazara göre bu konunun karşısında halk birleşip ülkeyi kurtarmak fikrinde değil. Yazara göre bu konularla ilgili gazetelerde iyi çalışmıyorlar ve halkta vatanseverlik duygusunu yaratmaya etkin değiller.
1878	4	42	5-6	Mukedematı Terakkiyat Dar İran	İran İlerlemesine Ön Hazırlık	Bundan önceki sayılarda Ahter gazetesi demir yolunun önemini anlatmaya çalışıyordu. Bu makalede ise demir yolunu yapmak için bu imtiyazı bir şirkete verilmesini anlatmaktadır. Ahter'e göre demir yolunun yapılması diğer gelişmelerin başlangıcı olabilir.
1878	5	1	4	İslah ve Terakki	İslahat ve İlerleme	Din, ilim, sanayi ve diğer gelişmelere karşı değil çünkü bunlar insanın yararındır böylece eğer insan batılılardan bunları öğrense hiç sorun değil ama insanlar dini bahane edip bu gelişmelerden uzak duruyorlar halbuki batılılardan ilim ve sanayi dışında ne varsa almaya çalışıyorlar örneğin giyim tarzı eşyalar ve hatta savaş araçları.
1879	5	10	4-6	Terakkiye Millet-e Anha, ba İkdamatı Dolat Nist	Onların İlerlemesi Sadece Devletin Çabasıyla Değil	Her ülkede gelişme ve ilerlemeler sadece devletle olamaz ayrıca bu konuda halkın birleşmesi ve adım atması gerekiyor.
1879	5	13	7	Enderz dar Terbiyeye Ferzendan	Çocukların Eğitimi Hakkında	Çocukların terbiyesi konusunda.
1879	5	35	3	Eslahat Asan Est ya Doşvar	İslahat Kolay Mı Ya Zor?	Avrupa, doğu ülkeleri hakkında hep ıslahattan konuşmaktadır ama bu konuşmalardan amacı doğu ülkelerine müdahale edip kendi yararlarını yürütmektir. Ayrıca ıslahat adalet demektir eğer adaleti korumak için birleşirsek o zaman ıslahat yapmak kolaydır. Avrupalılara baktığımızda görüyoruz ki onlar ülkelerinde adaleti korumaları için gelişmekte.
1879	5	42	4-5	Entezam	İntizam	Her ülkede olan tüm alanlar arasında düzen olması lazımdır özellikle hak konusunda ve siyasi alanlarda. Herkes kanun karşısında eşit haklara sahip olması lazımdır. Yazara göre İran'da halk hep Tanzimat'tan konuşmaktalar ama buna rağmen Tanzimat'ın anlamını bilmiyorlar. Bu makale Tanzimat konusunu açıklamaktadır.
1879	5	48	3	Menafi Tesviye Rah ha	Yol Yapanın Yararları	İran'daki yolları anlatmaktadır ve bu ki İran'da iyi yolların olmaması bu ülkenin gecikme nedenlerindendir. Hatta İran'ın iktisadi durumunun kötü olma sebebi iyi yolların olmamasıdır. Makalenin devamında yolların yararlarını anlatmaktadır.
1879	5	49	3-4	Favaydı Meseleye Rahahan	Demir Yolunun Yararları	Demir yolu ve demir yolunun yararlarını anlatmaktadır.

1879	5	50	3-5	El Molk Yebgi me el Kofr - ve la Yebgi Me ez Zolm	El Molk Yebgi Me el Kofr - ve la Yebgi Me ez Zolm	Zulüm etmek dinsizliktendir ve dinsizlik ise bu dünya ve öte dünyamızı mahvı eder. Tüm Müslümanlar adil olmaları gerekiyor çünkü adalet zulümüm karşısıdır. Avrupa'da olan kanunlar tam şeriata karşı değiller ama şariat kanunu tam bir kanundur. Makale İslam ve şeriattan bahsettikten sonra tüm Müslüman halkı birleşmeye adil olmaya ve diğerlerini ise iyi yollara davet etmekten bahsetmektedir.
1880	6	5	4-6	Şeriatı Ahlaki	Şeriat Ahlakı	Şeriat açısından ahlakı anlatmaktadır.
1880	6	6	4	Nik Bahti- Hosne Ahlak	Saadet- İyi Ahlak	Tarihçilere göre devletlerin yok olması ve milletlerin dağılmasının nedeni ahlakta olan değişmelerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca insanların ahlakı iki önemli konudan etkilenmektedir, birincisi devletin ülkeni nasıl idare etme durumundan ve diğeri ise halkın yaşam tarzından.
1882	8	48	1-2	Suhen ez Suhen	Konuşmaktan Konuşmak	İnsanlar toplumda yaşamaları için birbirleriyle iletişim halinde olmaları gerekiyor ve bu makale ise iletişimin önemli araçlarından konuşmanın değerini anlatmaktadır.
1882	8	49	1-2	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsan medenidir ve ihtiyaçlarını gidermek için toplumda ve diğer insanlarla iletişim halinde olarak yaşaması gerekiyor.
1882	8	50	1	Suhen ez Terbiyeye Ferzendan	Çocukların Eğitimi Hakkında Konuşmak	Çocukların eğitimi ve okulların kurulması her ülkede önemli konulardandır ama bu konu sadece devletle olamaz ayrıca yeni okulların kurulması ve çocukların eğitimi için halkında yardımı gereklidir.
1882	8	51	1-2	Münasebatı Dâhiliye ve Hariciyeye İnsan-ha	İnsanların iç ve Dış İlişkileri	Doğu ülkeleri kendi din ve inançlarına zarar vermeden batılı ülkelere geliş ve uygarlığı öğrene bilirler. Ayrıca diğer ülkelere yenilikleri öğrenmemiz kendi inanç ve ülkemizin kuralları unutmama ve kenara bırakma anlamına gelemez.
1882	9	1	1	Be name İzed	Allah'ın Adıyla	Hiçbir millet ve hiçbir devlet ilk baştan uygar ve gelişmiş değildi. Batıdaki gelişmeler ise hepsi ilim ve sanayi sayesinde. Dünyada yazılan hiçbir kanun ilk baştan hatasız değildi, Avrupa'da gördüğümüz kanunlar ise gazeteler sayesinde düzenleniyorlar, çünkü gazeteler vazifelerinden dolayı devlette çalışan memurların iyiliklerin ve aksine hatalarını yansıtmak zorundalar. Aslında yazar bu makalede gazetenin toplum üzerindeki etkisini anlatmaya çalışmaktadır.
1882	9	1	2	Vesaite Nakliye	Nakliye Araçları	Güzümüzde her ülkenin gelişimi için özellikle de ticaret alanında, nakliye araçlarının olması önemli rolü vardır.
1882	9	2	1	İtidal ve İstikamet	İtidal ve İstikamet	Adalet ve dürüstlük kavramlarını anlatmaktadır.
1882	9	3	1	Rastkari ve Nikbahti	Dürüstlük ve Mutluluk	Avrupa'daki gelişmelerden bahsetmektedir. Makaleye göre, İran halkı tüm alanlardaki gelişmeleri sadece devletten bekliyor, ama gerek şu ki her ülkenin ilerleme ve gelişmesi için halkında birleşmesi ve çabası gerekiyor.

1882	9	4	1-2	Tehzibi Ahlak	Ahlakın Yetiştirilmesi	Ahlak kavramını açıklamaktadır.
1882	9	5	1-2	Revabiti Rastkari ha	Dürüstlük İlişkileri	Bu makaleye göre eğer bir ülkede yaşayan insanlar vatansever insanlarsa o zaman o ülkenin gelişme ve zengin olması için birleşmeleri gerekiyor insanlar birleştikleri zaman ülkeye yeniden başka bir can verirler.
1882	9	6	1-2	İttifak dar Karha be Farakhore Ahammiyye	İşlerin Önemine Uygun Birleşmek	Her ülkede farklı dinler ve milletler yaşaya bilirler ama vatan konusu olunca birleşmeleri gerekiyor. Ayrıca mezhep konusu vatan konusundan ayrıdır.
1882	9	7	1-2	Danış ve Agâhı	İlim ve Bilgi	Yazar bu makalede İran'ın batılı ülkelerden geri kalma sebeplerini anlatmaya çalışmaktadır. Bu makaleye göre insan her zaman ihtiyaçları hakkında bilgili olmalıdır. İnsanın ihtiyaçları sınırsızdır işte bu sınırsız ihtiyaçlara sınırsız bilgi gerekiyor. Yani insanın her zaman öğrenmeye ihtiyacı vardır.
1883	9	8	1	Bonyede Saadet ve Niknami	Refah ve Saadetin Esası	Bu makale ilk başta bilim ve yaralarını anlatmaktadır ve makalenin devamında ise eğitim ve çocukların eğitimi hakkında bahsetmektedir.
1883	9	9	1	Azadeye Efkâr	Düşünce Özgürlüğü	Düşünce özgürlüğü ve düşünce özgürlüğünün yararları hakkında bahsetmektedir. Her ülkenin saadeti ve o ülkede yaşayan halkın onuru, düşünce özgürlüğüne bağlıdır.
1883	9	10	1-2	Azadî ve Hürriyet	Özgürlük ve Hürriyet	Özgürlük demek hukuku anlamaktır ve özgürlüğün tefrit ve ifrat yönü kötülöklere sebep olur. Yazar konuyu devamında ise kanun ve özgürlükten bahseder, yazara göre özgürlükle vaz olan kanun özgürlükle de icra olması gerekir.
1883	9	11	1-2	Esası Vazifeye İnsaniyet	İnsaniyetin Vazifesinin Esası	Bu makaleye göre, insanın yarıştan amacı vücudundaki yetenekleri anlamak ve bu yetenekleri kendi ve halkın gelişmesi için kullanmaktır, örneğin ilim, sanayi vs. yazar bu konuda Avrupa'daki patentlerden bahsetmektedir, yazara göre onlar ilk önce ilim vasıtasıyla vücutlarında yaranan yetenekleri ortaya çıkarmışlar ve halkın ihtiyaçlarını dikkate alarak işe yarayan icatlar yapmışlardır.
1883	9	12	1-2	Nifak-Bedbahtı	Nifak- Sefahat	Nifak kavramını anlatmaktadır. Eğer tarihe dikkat edersek tüm güçlü uygarlıkları dağıtan tek sorun, nifaktır.
1883	9	13	1	Zülüm ve Sitemkârı	Zulüm ve Sitem etmek	Zulüm adalet ve hikmete karşı noktadadır, ayrıca zulüm haksızlık demektir. Haksızlık ise sadece diğerlerin hakkında değil eğer insan kendi haklarını bilmezse o zaman kendisine haksızlık yapmış olur. İnsan kendi haklarını bilmek ve korumak için ilim lazımdır.

1883	9	14	1-2	Kanun-ha ve Şeriat-ha	Kanunlar ve Şeriatlar	İnsan zaten medeni yaratıştır ve toplumda yaşaması gerekir. Nasıl ki insanda iyi huylar varsa aksine kötü huylarda vardır. Toplumda yaşamak için insanda olan kötü huyları kontrol etmek lazımdır ve bu yüzden insanın hayatına kanun ve şeriatlar lazımdır. Ayrıca kanun ve şeriatların icra olunması için devlet, meşruti hükümetler ve mahkemeler olması gerekiyor.
1883	9	15	1-2	Kanun-Şeriat	Kanun- Şeriat	Kanun ve şeriat kavramlarını açıklamaktadır. Ahter gazetesine göre şeriat demek İslam kanunu demektir.
1883	9	16	1-2	Rastı ve Azadı	Dürüstlük ve Özgürlük	Adalet ve dürüstlük kavramını açıklamaktadır. Ayrıca bu makaleye göre kanunun esası adalettir ve adaletin devamı ise kanuna bağlıdır.
1883	9	17	1-2	Gayret-İstikamet	Gayret-İstikamet	Gayret kavramını açıklamaktadır. Eğer insanda gayret olursa o insan can, mal ve namusunu koruya bilir, tüm kötülüklerden uzak ve diğer insanlara yardım eder.
1883	9	18	1-2	Hubbü Vatan	Vatanseverlik	Vatan kavramını anlatıp vatanseverlik konusunu açıklamaktadır.
1883	9	20	1-2	Vatan ve vazayıfı an	Ülke ve ülkeye olan vazifelerimiz	Halkın vatan karşısında olan vazifelerini anlatmaktadır.
1883	9	21	1-2	Baz az Vatan Guyim	Tekrar Vatandan Konuşalım	Vatanseverlik konusunun devamı.
1883	9	22	1-2	Vazayıfı Ferzendanı Vatan	Ülke Evlatlarının Vazifeleri	Halkın vatana karşı olan vazifelerin devamında.
1883	9	23	1-2	Nohostin Teklife Vatandari	Vatanseverliğin İlk Görevi	Yazar önceki makalelerinde vatan ve kıssaca vatana olan vazifelerden bahsetmiştir, yazara göre sadece vazifeleri bilmek yeterli değil, halkın saadeti vatanın saadetine bağlıdır. Bilim ve kültür vatanın abat olmasının ilk şartıdır. Bilgi kazanmak için mektepler lazımdır ama eğer devlet mektepler yapamazsa halkın birleşme ve himmeti lazımdır.
1883	9	24	1-2	Agibet Endişisi	İhtiyat	Her işi başladığımızda o işin sonucunu düşünüp sonra hareket etmemiz gerekiyor. Ayrıca bu makaleye göre Halkın saadeti, şerefi, selameti ve gelişimi ilim ve ilimin yararlı sonuçlarına bağlıdır.
1887	13	29	3-4	Kudrete Devlet ve Abadiye Memleket	Devletin gücü ve Ülkenin Abat Olması	Devlete halka ve halk ise devlete bağlıdır. Devlet güçle ayakta durur devletin gücünü ise halkın çoğalması ve zenginliği sağlar. Halkın çoğalması ve zenginliği ise adaletle bağlıdır, güvenlik olduktan sonra hem halk artır hem zenginlik olur, adalete ise kanun sayesinde olur, ilk başta kanun ve bu kanunun herkes hakkında eşit olması gerekiyor eğer bunlar olursa o zaman ülke de gelişir.

1887	13	31	3	Hakşinası-İnsaf	Şükran- İnsaf	Hak ve insaf tüm iyiliklerin ve kanunun esasıdır, ayrıca özgürlük ve hürriyet hak ve insafla devam eder. Nasıl ki kendi hakkımızı koruyorsak diğerlerinin hakkına da saygı göstermeliyiz, diğerleri dediğimizde sadece kişilerden bahsetmiyoruz bu hak dediğimiz konu milletler hakkı da olabilir. Ayrıca özgürlük ve hürriyette hak sayılır ve tüm insanlara lazımdır.
1887	13	32	3-4	Rast kari-İtidal	Dürüstlük-İtidal	Bu makale uluslararası ilişkilerden bahsetmektedir, Ahter'e göre bu ilişkilerin esası dürüstlük ve itidal olmalıdır.
1887	13	33	4-5	Hobbül Vatan el-İman	Vatanseverlik İmandandır	Bu makaleye göre vatanseverlik imandandır, çünkü iyi sıfatlar dindendir ve vatanseverlik ise iyi sıfatlardandır.
1887	13	33	7-8	Tahsili Servet	Servet Kazanmak	İnsan yaşamak için çalışması gerekiyor. İnsan herhangi alanda çalışsa bile ilime ihtiyacı var.
1887	13	35	4-5	Vatan	Vatan	Bu makale vatan kavramını açıklayıp vatanseverlik konusunu anlatmaktadır.
1887	13	36	4-5	Baz ez Vatan Bayed Goft	Tekrar Vatandan Konuşalım	Vatanseverlik konusunun devamı
1887	13	37	4	Dinet ez Hobbü Vetan Amad Dorost Pes Vatan Bişnas ey Hace Nohost	Vatanseverlik İmandandır o Yüzden İlk Başta Vatani Bilmemiz Gerek	Bu makaleye göre, vatanseverlik imandandır, insan hangi dinden olursa olsun vatanseverlik imandandır, çünkü iyi sıfatlar dindendir ve vatanseverlik ise iyi sıfatlardandır.
1887	13	38	3-5	İlim ve Edep- Azadi ve Nikbahti	İlim ve Edep- Özgürlük ve Mmutluluk	İnsaniyetin ilk şartı ve her iki dünyanın saadeti ilimdir. İnsan ilim sayesinde tüm kötülüklerden uzaklaşabilir. Edep ise ilimin neticesidir ve insanların hakkına saygı göstermeye sebep olur. Yazar bu konunun devamında özgürlükten bahsetmektedir ve bu ki özgürlük edep ve ilimin sayesinde olabilir. Eğer bir insan ilim ve edep sayesinde kendi haklarını bilirse ve kendi hakkını bildiği gibi diğer insanların haklarını anlayıp ve saygı gösterse o zaman o insan özgürdür. Demek ki özgürlüğün anlamı hakları ve vazifeleri bilmektir. Yazar bundan önceki makalelerinde itidal ve istikametten bahsetmişti bu makalede ise yazara göre özgürlük insanı itidal ve istikamete davet eder. Devamında konuyu şöyle sonuçlandırıyor ki, ilim, edep ve özgürlük insaniyetin esasıdır ve bunlar ise insanın saadetine sebep olur.
1887	13	41	3-4	Esası Müslümanı	Müslümanlığın Esası	Bu makaleye göre Müslümanlığın esası, adalet, özgürlük, şükran ve insaniyettir.
1887	13	42	4	Şerayi ve Kavanin	Şeriat ve Kanunlar	Bu makalede ise kanun ve şeriat kavramlarını açıklamaktadır ayrıca Ahter gazetesinde şeriat ve İslam kanunu eşit anlamdalar.

1887	13	43	4-5	Derçe Zamanım ve çe Mikonim	Hangi Dönemdeyiz ve ne Yapıyoruz	Yazar bu makalede batı ülkelerindeki gelişmelerden bahsedip ayrıca ciddi bir şekilde İranlılardan bu gelişmeleri anlamak ve kendi geri kalmalarının farkına varmayı istemektedir. Yazara göre İran halkı tembellik yüzünden sadece günlük hayatlarını yaşıyorlar. Ayrıca yazar İran'da olan iş imkanlarından bahsetmektedir madenlerden topraklardan. Yazara göre İranlılar bunun farkında değiller ve her şeyi devletten bekliyorlar, makalenin devamında şunu anlatmaktadır ki, devlet fazlasıyla ıslahat yapmış okullar ve mektepler kurmuş ama yine de tüm halk hatta zengin olanlar bile devlet hazinesine göz dikmişlerdir.
1887	13	45	3-4	Müsavat- Beraberi	Eşitlik	Eşitlik kavramı genelde uygar milletler arasında yaygındır. Cumhuriyetle idare olan devletler esaslarını eşitlik olarak belirtmişler, ayrıca komünisti devletler de mutlak eşitlik üzerine kurulmuştur ama Ahter gazetesi her hangi yazısında eşitlikten bahsettiyse hukuk eşitliği anlamındadır. Makalenin devamında şu konuyu anlatmaktadır ki; insanların haklarını korumak için mahkemeler lazımdır ve mahkemelerde ise kanun olmalıdır, kanunun esası ise eşitliktir. ayrıca kanun insanların can, mal ve namusunu korumak için gereklidir.
1887	13	50	3-4	Şerafeti Makamı İnsani	İnsan Makamının Şerefi	İnsana şeref ve değer kazandıran ilimdir.
1887	14	3	7-8	Mukaddeme	Giriş	Avrupalıların her işte belli kuralları vardır. Bu kurallar olmayınca hiçbir iş yapmazlar, Avrupalılar ilim ve bilgiyle uygarlık kazanmışlardır, hayatın her konusunda bilim adamları tarafından yayınlanan kitapları var, nasıl ki ahlak bilimleri insanların hak ve vazifelerini belirtiyorsa insanın huzur ve saadet için de serveti milel ilimleri vardır. Avrupalılar İngiltereli olan Adam İsmitin 1776 yayımladığı servet Milel kitabını bu konuda okullarında ders olarak okuyorlar. Bu kitap servet konusunda olan eski düşüncelere son vermektedir ayrıca bu bilim sadece Avrupalılar için değil belki tüm ülkeler ve tüm milletlere lazım olan bir bilimdir. Yazar Osmanlı devletinde kurulan okullarda da bu kitabın ders olarak zorunlu olmasından haber vermektedir.

1887	14	5	7	Mahiyeti Sanat	Sanayinin Doğası	Serveti milel bölümü altında yazılan bu makale ilk bölüm olduğu için servetin anlamını açıklamaktadır. Bu makaleye göre, Eğer insan faydasız ve değersiz bir şeyi ilim ve sanayi yardımıyla kullanılacak hale getirip ona değer kazandırır servet demektir. Başka bir deyişle eğer insan kullanılabilir ve değerli bir şeyi sanayi ve bilim yardımıyla eski halinden daha fazla değerli hale getirirse o zaman ona servet denilir. Servet sadece bir şeyde değişiklik yaratma ve kullanım haline getirmek değil servet aslında o şeyin değerini çoğaltıp fiyatını yükseltmektir. Aslında yazar bu makalede ilim önemi etkisini servet konusunda açıklamaya çalışmaktadır.
1887	14	6	7	Der Beyanı Aksamı Sanayi(Fesle 3)	Sanayi Türleri Hakkında(3.Bölüm)	Sanayi 3 bölüme, ticaret, ziraat ve fabrikaya ayrılmaktadır. Makalenin devamında ise bu üç bölümü açıklamaktadır
1887	14	7	11	Aksamı Sanayi	Sanayi türleri hakkında(3.Bölüm)	Önceki makalelerde sanayide olan 3 bölümden bahsedildi. Bu makalede ise onları açıklamaktadır.
1887	14	8	7	Say ve Amel(Fesle 4)	Deneyim ve Uygulama(4. Bölüm)	Servet kazanmaya 3 şartın olması lazım, birincisi çaba, ikincisi ise sermaye ve üçüncüsü yer ve doğadaki kaynaklardır. Bu makalede ise servete lazım olan şartlardan çabanı açıklamaktadır.
1887	14	10	7	Der Beyanı Kavaidi Azadeye Karha(Fesle 5)	Çalışma Özgürlüğünün Kuralları(5.Bölüm)	Sanayi özgürlüğünü anlatmaktadır. Sanayi özgürlüğü dediğimiz şey, herkes istediği sanayi alanında çalışma imkanı bulmasıdır. Eğer sanayi özgürlüğü olursa ve herkes ürettiği ürünü uygun bulduğu yerde sata bilirse o zaman işine daha çok odaklanır böylece rekabet oluşur ve sanayi gelişir.
1887	14	11	7	Mevani-ki ba Azadeye Amel-at ve Sanayi Arız Mişevad (fesle6)	Çalışma Özgürlüğü ve Sanayiye Engel Olan Sorunlar(6.Bölüm)	Sanayi özgürlüğünü engelleyen bazı sorunlar var, bu sorunlardan bazıları insanların zatında olan sorunlardan kaynaklanmaktadır, örneğin yetenek farklılıkları. Diğer sorun ise doğaldan kaynaklanmaktadır örneğin yollar ve madenler ve doğada olan diğer kaynaklar. Son sorun ise insanların belli ettiği engeller örneğin kanun. Bu makale son sorunları açıklamaktadır.
1887	14	12	9-10	Bülend iye Makamı Matbuat ve Ruzname ha	Matbuat ve Gazetelerin Yüce Makamı Hakkında	Gazetelerin uygarlık ve gelişmede ne kadar etkin olduğunu anlatmaktadır. Gelişmenin ilk şartı bilim ve sanayidir ve bunların yayınlanması ise basına bağlıdır. Basında en önemlisi ise gazetelerdir.
1887	14	13	7	Fesle7	7.Bölüm	Sanayinin gelişmesinde işbölümünün önemini ve etkisini anlatmaktadır.
1887	14	15	7	Fevayıtı Sermaye ve Muhassenatı Serfecuyi (Fesle8)	Sermayenin Yararları(8.Bölüm)	Sanayi konusunda sermaye ve ekonomini anlatmaktadır, bu yazıya göre sermaye sadece nakit para değil, sanayide işe yarayan her şey sermaye olabilir.

1888	14	17	7	Pare-i tafsilat De hususi Sermaye (Fesle9)	Sermaye Hakkında Bazı Detaylar(9.Bölüm)	Sermayenin farklı şekillerini anlatmaktadır ve bu ki sermayenin artmasının toplum üzerinde hangi yararları olabilir.
1888	14	19	7	Maşinha (Fesle10)	Makineler(10. Bölüm)	Sanayi alanında kullanılan makine ve bu makinelerin yararlarından bahsetmektedir. Makinelerin sanayi alanında kullanılması eğer ilk başta amelelerin işsiz kalmasına sebep olsa bile ama kısa zamanda iyi tedbirlerle amelelerinde yararına olacaktır.
1888	14	22	5	Meziyete İlim ve Telime Ferzendan	İlimin Yararı ve Çocukların Eğitimi	Çocukların eğitimi hakkında bahsetmektedir. Yazar okulların önemi açıklayarak bu işi sadece devletin vazifesi değil belki halkında yardımı gerekliliğini açıklamaktadır.
1888	14	22	7	Vesayete Nakliye (Fesle11)	Nakliye Araçları(11.Bölüm)	Bu makale tüm milletlerin iletişimde olmalarının yararlarını anlatmaktadır. Ayrıca iletişimi mümkün eden, yollar, nakliye araçları ve özellikle de demir yolundan bahsetmektedir.
1888	14	24	7	Metalibi Müteallik be Zemin ve Ziraat (Fesle12)	Yer ve Ziraatla İlgili Mevzular(12. Bölüm)	Sanayide etkin olan doğal kaynakları açıklamaktadır.
1888	14	26	7	Der Beyanı Vezi İdareye Arazi (Fesle 13)	Arazinin İdaresi Hakkında	Sanayide kullanılan arazinin idaresi hakkında bahsetmektedir. Bu makaleye göre arazinin nasıl kullanması ve arazi sahibinin de fazla kar etmesi önemlidir.
1888	14	27	7-9	İlim ve Edep- Azad ve Nikbahtı	İlim ve Edep- Özgürlük ve Mutluluk	İnsaniyetin ilk şartı ve her iki dünyanın saadeti ilimdir. İnsan ilim sayesinde tüm kötülüklerden uzaklaşabilir. Edep ise ilimin neticesidir ve insanların hakkına saygı göstermeye sebep olur. Yazar bu konunun devamında özgürlükten bahsetmektedir ve bu ki özgürlük edep ve ilimin sayesinde olabilir. Eğer bir insan ilim ve edep sayesinde kendi haklarını bilirse ve kendi hakkını bildiği gibi diğer insanların haklarını anlayıp ve saygı gösterse o zaman o insan özgürdür. Demek ki özgürlüğün anlamı hakları ve vazifeleri bilmektir. Yazar bundan önceki makalelerinde itidal ve istikametten bahsetmiştir bu makalede ise yazara göre özgürlük insanı itidal ve istikamete davet eder. Devamında konuyu şöyle sonuçlandırıyor ki, ilim, edep ve özgürlük insanîyetin esasıdır ve bunlar ise insanın saadetine sebep olur.
1887	13	39	7	Der beyanı Hakki Temellük (Fesle14)	Malikîyet Hakkı(14.Bölüm)	Servet şartlarından olan malîkiyet hakkını anlatmaktadır. İnsan kendi çabasıyla kazandığı sermaye, yer ve ya diğer şeylere malik olabilir çünkü malîkiyet insanın hakkıdır. Malikîyet hakkı, akıl, hikmet ve adalete uygundur.
1888	14	30	8	Fesle15(Em niyet Umumi ve Medkheliyet e an der	Beşinci Bölüm(Kamu Güvenliği ve Servetin Artmasıyla	Sermayenin artmasında kamu güvenliğinin etkisini incelemektedir. Eğer güvenlik olmazsa sermaye sahipleri sermayelerini iş için ortaya çıkarmazlar

				Tezyide Servet)	Olan Bağıntısı)	
1888	14	32	8	Tedavüle Servet (Fesle16)	Servetin Artması(16. Bölüm)	Bu makale servette etkisi olan mübadile konusunu açıklamaktadır.
1888	14	34	8	Kıymet ve Eseri Meskûkât Der Emri Mübadile (Fesle17)	Madeni Paraların Değeri ve Mübadelede Olan Etkileri(17.Bölüm)	Mübadile konusunda eşya ve eşyanın fiyat konusunu incelemektedir
1888	14	35	8	Kıymet (Fesle18)	Fiyat(18.Bölüm)	Fiyat konusunun devamı
1888	14	36	8	Meskûkât (Fesle19)	Madeni Paralar(19.Bölüm)	Mübadile konusunda para, altın ve gümüş gerekliliğini anlatmaktadır. Makaleye göre bunların toplamasına servet denilmez bunlar sadece mübadile işini kolaylaştırır.
1888	14	39	3-4	Vesaiti Nakliye	Nakliye Araçları	Nakliye araçlarını ticarete olan etkisini açıklamaktadır.
1888	14	39	8	Sikke, Tela ve Nugre ke Mevaddi esliye Meskûkât est (fesle20)	Madeni Paralardan Olan Altın ve Gümüş(20.Bölüm)	Madeni paraları anlatmaktadır.
1888	14	40	4-5	İştirak ve Teavün	İşbirliği	Toplunun gelişmesi ve zenginleşmesi için halkın birleşmesinden bahsetmektedir.
1888	14	40	8	Fesle21	21.Bölü	Altın ve gümüş arasında olan fiyat farklılıklarını anlatmaktadır.
1888	14	42	8	Fesle22	22.Bölüm	Muamelelerde altın ve gümüş gibi yaygın olan bakır, ticari taslakları, banka ve sarraf senetlerini anlatmaktadır.
1888	14	43	8	Tedavüle Meskûkât Medeniye ve Evrakı Nakdiye(Fesle23)	Madeni para, Sanat ve Taslaklar(23. Bölüm)	Madeni para ve senetler ve taslaklardan bahsetmektedir ve bu ki bunları aralarında olan fiyat farklılıkları herkesin anlaması gerekiyor
1888	14	46	3-4	Kudreti Devlet ve Abadiye Memleket	Devletin Gücü ve Ülkenin Abat Olası	Devlete halka ve halk ise devlete bağlıdır. Devlet güçle ayakta durur devletin gücünü ise halkın çoğalması ve zenginliği sağlar. Halkın çoğalması ve zenginliği ise adaletle bağlıdır, güvenlik olduktan sonra hem halk artır hem zenginlik olur, adale ise kanun sayesinde olur, ilk başta kanun ve bu kanunun herkes hakkında eşit olması gerekiyor eğer bunlar olursa o zaman ülke de gelişir.
1888	14	46	8	İtibarı mali (Fesle24)	Krediler (24.Bölüm)	Bu makale kredileri anlatmaktadır.
1888	14	49	8	Serrafhaneha(Fesle 25)	Sarraflar (25.Bölüm)	Sarraflar hanalar ve yararlarını anlatmaktadır

1888	14	51	8	Fesli26	26.Bölüm	Fransa ve İngiltere bankalarının durumu ve imtiyazları hakkında
1888	15	1	6-7	Sebebi Edeme Terakkiye İraniyan ve Rahe Terakkiye İşan	İranlıların geri kalma Nedenleri ve İlerlemelerini n Yolları	Bu makale Paris'te yaşayan İranlı aydınlarından biri tarafından Ahter gazetesine gönderilmektedir. Bu makale İran'da yaşayan 3 sınıftan bahsetmektedir. Bu üç sınıf, ulema, batıdaki gelişmelerden haberi olan kişiler ve batıyı gezmiş olan ve yakından görenler. Makale bu üç sınıfın farklı düşüncesini incelemektedir. Bu makaleye göre bu üç sınıftan hiçbirinin İran gelişmesinde etkisi yoktur.
1888	15	3	8	Azadeye Mübadile (Fesle27)	MübaDile Özgürlüğü(27. Bölüm)	Mübadile özgürlüğü konusunda. Mübadile özgürlüğü ticaret özgürlüğüne bağlıdır, ticaret ise iç ve dış ticaretine ayrılmaktadır ve her iki alandaki gelişmeler mübadile özgürlüğüne sayesinde mümkün olabilir.
1888	15	6	8	Fesle 28	28.Bölüm	Bu makale ihracat ve ithalat hakkında bahsetmektedir. Makaleye göre ithalat ve ihracat arasında denge olması gerekiyor.
1888	15	9	8	Fesle 29	29.Bölüm	Yerli sanayini korumak hakkındadır.
1889	15	36	7-8	Ademi Bayed Her Vakit be İktizayı Zaman Hareket Koned	İnsan her Zaman Zamanla Uygun Olmalıdır	Bu makale ilk başta tüm dünya alanında gelişmelerden bahsederek bu konuyu anlatmaktadır ki günümüzde artık eskide yaşadığı gibi yaşayamaz ve bu gelişme çağında diğer ülkelerden farklı olarak eski halimizde kalamayız hatta devletler bile eski yöntemlerle ülkeyi idare edemezler. Ayrıca bu dönemde her ülke kendi başının çaresini bulmalı ve ilerlemeye çalışmalıdır ve bu konuda hiçbir komşu ülkenin yardımını beklememelidir.
1890	16	32	6-7	Meratibi Hobbü Şahsi, Hobi Noi	Kişisel Tercih ve Diğerlerini Tercih Etmeyin Seviyeleri	Bu makede yazar iki farklı gurubu anlatmaktadır. Makaleye göre birinci gurup sadece kendilerini ve kendi yararlarını düşünürler ve diğer gurup ise toplumun yararlarını kendi yararlarına tercih edenler. İkinci guruba vatansever insanlar denilir ve saadetlerini vatan saadeti sayesinde bilirler.
1890	16	34	7-8	Sanat ve Ticaret	Sanayi ve Ticaret	Sanat ve ticaretin arasındaki bağlantıları anlatmaktadır. Makalenin devamında ise bir ülkede yapılan ihracat ve ticaretin o ülke hakkındaki yararlarını açıklamaktadır.
1890	17	2	5-6	Serveti Memalik	Ülkenin Serveti	Bu makaleye göre geçim teçhizatında olan zevk ve değişiklikler uygarlığın yayınlanmasına, sanayi ve ticaretin gelişmesine ve en son ülkenin zengin olmasına sebep olur. Ama bu sadece ziraat ve sanayi alanında gelişen ülkelerde mümkün olur, çünkü eğer bir ülkede sanayi ve ziraatı gelişmezse ve o ülkedeki halk ihtiyaçlarını kendileri üretmeyip başka ülkelerden alırsa o zaman bu değişiklikler ve zevkler o ülkenin fakir olmasına yol acır.
1890	17	3	6-7	begiye ez Goftare Serveti Memalik	Memleket Serveti Konusunun Devamı	Ticaret ve ilerleme konusunda olan bu makaleye göre her ülkede sermaye ve servet denilen şey halkın çalışmasıdır. Ayrıca işler mantıklı bir düzenle halk arasında bölünmesi gerekir ve her sınıfın işi diğer sınıflara kesin etkisi olmalıdır.

1890	17	6	5-6	Kuvveti Daniş ve Danişmenda n	Bilim ve Bilim Adamlarının Gücü	Bu makale ilk başta bilgi ve ilimin değerini anlatmaktadır ve devamında ise hurafeden bahsetmektedir ve bu ki hurafenin kaynağı cehalettir.
1890	17	11	4-5	Gayret	Gayret	Bu makale ise gayret konusunu açıklamaktadır. Eğer insanda gayret olursa o insan can, mal ve namusunu koruya bilir, tüm kötülüklerden uzak ve diğer insanlara yardım olabilir.
1890	17	15	4-5	Cenge Umumi Solhe Umumi	Genel Savaş Genel Huzur	Savaş teçhizleri ne kadar da zararlı olsa bile ama çoğu duruda ülkenin huzur ve güvenini sağlar. Savaş teçhizlerinden bol olan ülkede güven olur ama bu teçhizlerin olmaması ise huzursuzluk ve güvensizliklere neden olur.
1890	17	18	4-5	Yok	Yok	Makalenin yazarına göre ne halk ve ne devlet ülkenin ve insanların geleceği ve yararlarını düşünmüyorlar ve sadece kendilerinin geçici ve ani hazlarını bertaraf etmekte. Yazar makalenin devamında İran'da yolların özellikle de demir yollarının yapılma imtiyazını yabancılara vermekten bahsetmektedir. Yazara göre bu işleri zengin halkta yapabilirlerdir. Yazar bu imtiyazların yabancılara vermenin İran halkı üzerinde olan zararlarını ve İran'ın geleceği için ne kadar kötü olduğunu açıklamaktadır.
1891	17	24	5-6	Hosne Menafe Ettefak der Miyane Heyvanat	Hayvanlar Arasında Birleşmenin Yararları	Hayvanlar zaten vahşidirler ama vahşi huylarına rağmen birleşmenin yararlarını anlamaktadırlar. Hayvanları bir zarar tehdit ettiğinde hepsi birleşip ve zararı toplumlarından uzaklaştırmaya çalışıyorlar. İnsanlarda böylece birleşmenin yararlarını anlamalıdır.
1891	18	7	5-7	Ticaret	Ticaret	Tüm halkların servet ve mutlulukları ve her ülkenin abut ve zengin olunması ticarete bağlıdır. Yazara göre İran'da bir sürü boş ticari alanlar vardır, halk bu alanlarda çalışıp ülkenin ihtiyaçlarını temin edebilirler ama maalesef çalışma yerine ihtiyaçlarını diğer ülkelerden ithal etmekte.
1891	18	11	5-6	Suheni Çend der Terbiyeti Kudekan	Çocukların Eğitimi Hakkında	Her ülkenin gelişmesi o ülkedeki çocukların eğitim durumuna bağlıdır. Çocukları okula göndermek ise anne babaların vazifesidir.
1891	18	19	4-5	İlim ve Edep	İlim ve Edep- Özgürlük ve Mutluluk	İlim ve edebin insanîyet ve medenîyetin esası olarak yüce mevkiini anlatmaktadır
1892	18	24	4-5	Der telim ve Terbiyete Ferzendan	Çocukların Eğitimi Konusunda	Çocukların eğitiminin ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Makalenin sonucunda ise halktan yeni okullar tesis etmelerini talep etmektedir.
1892	18	30	3-4	İlim-Edep	İlim- Edep	Bilgi, eğitim ve edep konusundadır. Ayrıca bunlar arasında olan bağımlılığı açıklamaktadır.

1892	18	31	3-5	İştiraki Hukuk	Hukuk Eşitliği	İnsan medenidir ve ihtiyaçlarını gidermek için toplumda yaşaması gerekiyor. İnsanın toplumda yaşaması için o topluma uygun olan kanunlar ve hukuk lazım, ayrıca bu hukukun her kes hakkında eşit olması gerekiyor.
1892	18	31	5-6	Nebzei der Hikmeti İslamiye	İslam Felsefesi	İslam dinini anlatmaktadır.
1892	18	32	4-5	Nebzei der Hikmeti İslamiye	İslam Felsefesi	İslam dinini anlatmaktadır.
1892	18	34	5-6	Abadiye Mülk ve Memleket	Ülkenin Abat Olması	
1892	18	36	4	Baz abadiye Memleket	Tekrar Ülkenin Abat Olması	Yazar bu makalede bunu anlatmaktadır ki eğer bir ülkede ihracat ithalatından fazla olursa o ülke zenginleşir. Ayrıca bu makalede ilimin ticaret ve iktisadi işlerde ne kadar etkisi olduğunu anlatmaktadır.
1892	18	37	4	Baz Abadiye Memleket	Tekrar Ülkenin Abat Olması	36. sayının devamıdır, ayrıca yazara göre herkes yapabileceği kadar ülkenin gelişmesi için çalışması, topluluklar kurması, öğrenmesi ve öğretmesi gerekiyor.
1893	19	9	12-13	Terbiyeye Etfal	Çocukların Eğitimi	Çocukların eğitimi hakkında bahsetmektedir. Yazar okulların önemi açıklayarak bu işi sadece devletin vazifesi değil belki halkında yardımı gerekliliğini açıklamaktadır.
1893	19	9	13-15	Terbiyeye Benat	Kızların Eğitimi	Kızların eğitimi ve yetiştirmeleri çok önemlidir, çünkü onların eğitimi tüm vatan evlatlarının eğitiminin esasıdır.
1894	20	31	7-9	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsaniyet ve Medeniyet	İnsan medenidir ve ihtiyaçlarını gidermek için toplumda ve diğer insanlarla iletişim halinde olarak yaşaması gerekiyor.
1894	21	8	1-4	Suhen ez Suhen	Konuşma Hakkında Konuşmak	İnsanlar toplumda yaşamaları için birbirleriyle iletişim halinde olmaları gerekiyor ve bu makale ise iletişimin önemli araçlarından konuşmanın değerini anlatmaktadır.
1894	21	9	3-4	Der Terbiyeti Ferzandan	Çocukların Eğitimi	Bu makalede çocukların küçük yaşta eğitimi öneminde ve okulların kalitesi hakkında bahsetmektedir. Yazar bu konuda Avrupa okullarını örnek veriyor. Okullarda eğitim kalitesi yüksek olduğunda kısa sürede çocukların yetenekleri ortaya çıkar ve bu konu ise ülkenin gelişmesine yardım olur
1895	22	11	14-15	Kudreti Devlet ve Abadiye Memleket	Devletin Gücü ve Ülkenin Abat olması	Bu makaleye göre devlete halka ve halk ise devlete bağlıdır. Devlet güçle ayakta durur devletin gücünü ise halkın çoğalması ve zenginliği sağlar. Halkın çoğalması ve zenginlik ise adalete bağlıdır, güvenlik olduktan sonra hem halk artır hem zenginlik olur, adale ise kanun sayesinde olur, ilk başta kanun ve bu kanunun herkes hakkında eşit olması gerekiyor eğer bunlar olursa o zaman ülkede gelişir.
1896	22	30	12-15	Der vesaiti tevangeri	Zenginlik Hakkında	İş ve çalışmanın önemini anlatmaktadır.

1896	23	9	9-11	Hak- İnsaf	Hak- İnsaf	Hak ve insaf tüm iyiliklerin ve kanunun esasıdır, ayrıca özgürlük ve hürriyet hak ve insafla devam eder. Nasıl ki kendi hakkımızı koruyorsak diğerlerinin hakkına da saygı göstermeliyiz, diğerleri dediğimizde sadece kişilerden bahsetmiyoruz bu hak dediğimiz konu milletler hakkı da olabilir. Ayrıca özgürlük ve hürriyette hak sayılır ve tüm insanlara lazımdır.
------	----	---	------	------------	------------	---

SONUÇ

Ahter gazetesi, tüm baskılara ve sorunlara rağmen 23 sene boyunca yayınlanmıştır. Dünyadaki gelişmelerden habersiz olan ve geri kalmış bir toplumu aydınlatmak için 23 senelik bir çaba çok değerlidir. Ahter gazetesinin İran'da dağıtılması yasak olmasına rağmen aydınlar bu gazeteyi farklı yollarla İran halkına ulaştırmışlardır. Bu gazete tüm yayın süresince doğru ve değerli bilgiler verdiği için İran içinde yayınlanan gazetelerden daha fazla okuyucuları olmuştur, bu iddiaya en açık kanıt İran'ın her tarafından Ahter gazetesine gönderilen mektuplardır. Ahter gazetesi ve İran halkı arasındaki bu iletişim zaman gittikçe halkın aydınlaşması ve Meşrutiyet devriminin alanlarının hazırlanmasını sağlamıştır.

İran'ın modernleşme süreci ve Türkiye'nin İran'daki modernleşmeye bakışı ile ilgili çok önemli bilgiler ve ipuçları barındıran Ahter gazetesi üzerine Türkiye'de sınırlı sayıda da olsa çalışmalar yapılmıştır. Fakat sahip olduğu zengin içeriği, İran Meşrutiyet hareketindeki önemi ve etkisi göz önünde bulundurulduğunda söz konusu gazete ile ilgili daha birçok çalışmanın yapılması gereği ortadadır. Ahter gazetesinin bir diğer önemli yanı, bu gazetenin Osmanlı topraklarında yayınlanan ilk Farsça gazete olmasıdır. Ahter'in yayımlandığı dönemde Osmanlı devleti, İran'a göre daha özgürdür kanun ve haklar açısından ise herkes eşittir. Bu yüzden baskılardan bunalan birçok İranlı aydın için Osmanlı Ülkesi yaşamak için tercih edilen bir yer olarak öne çıkıyordu. Ahter'in yayımlandığı dönemde İstanbul'da yaşayan İranlı aydınlar şartların ve ortamın müsait liginden yararlanarak kendi halkları için Ahter İstanbul'da yayımlanmayı tercih etmişlerdir. Tabii ki Osmanlı ülkesinde yayınlanan bir gazete olduğu için Ahter, Osmanlı devleti ile ilgili haber ve yazılara da yer vermiştir. Bu yüzden ülkede 23 sene boyunca yayınlanan Ahter, Osmanlı tarihi için de önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Zaten Ahter 'de yer alan haberlerin birçoğu Osmanlı imparatorluğu ve bu imparatorluğun dış ilişkileri hakkındadır.

Ahter gazetesinin İranlılar için olduğu kadar Türkiye için de çok önemli bir kaynak hüviyetinde olması, bu çalışmanın yapılmasında önemli etkenlerden biri olmuştur. Hazırlanan bu tez bilimsel dergilerde yayımlanan makalelerden ve tez konusunda basılan kitaplardan faydalanarak hazırlanmıştır. Bazı bölümler ise Ahter gazetesinde yayımlanan makalelerden yola çıkarak hazırlanmaktadır. Ayrıca Hazırlanan

bibliyografyada 22 senede yayımlanan önemli makaleler ve genelde de Ahter gazetesinin ilk sayfasında olan makaleler hakkında verilen kısa bilgiler, İran veya Osmanlı yakın tarihi ile ve Ahter gazetesi ile ilgili araştırma yapacaklar için faydalı olacağı düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Naser, Furunçi, *Negahi Kutah Be Matbuat ve Ozai Siyasiye Esre Kaçar*, Erk, Tebriz 2011.

Robert, Mantran, (server tanilli) *Osmanlı imparatorluğu tarihi*, Adam yayınları, 2011

Seid, Nefisi, *Tarihe Ectemai ve Siyasiye İran der Doreye Muasır*, Esatir, Tahran 2004.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 1.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 2.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 3.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 4.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 5.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 6.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 7.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 8.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, *Ruznameye Ahter*, 9.Cilt, (1.Baskı), Kütüphaneye Milliye Cumhuriye İslamiye İran, Tahran 1999.

Tezler

Kaan, Dilek, *İran'da Meşrutiyet Hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri*, (Doktora Tezi), Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı, Tahran 2007.

Farzaneh, Doulatabadi, *Ahter Gazetesi Çerçevesinde İran- Türkiye Fikri ve Edebi İlişkileri*, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı, İzmir 2005.

Dergiler

Muhammed. Guderzi, “Ahter Nohostin Ruznameye Haric Ez İran”, *Keyhane Endişe Dergisi*, 40, 1991, 124-134.

Nesreddin. Pervin, “Ahteri İslambul” *İran Şinasi Dergisi*, 2, 1995, 323-346.

Müslüm, Abbasi, “Tesiri Ruznameye Ahter Ber Pedideye Kanun Hahi ve İnkılabı Meşrutiyet”, *Yad Dergisi*, 85, 2007, 102-122.

Ebd-ül Hüseyin, Nevayi, “Tesis ve Tehevvlâtı Ruznameye Ahter”. *Yad Dergisi*, 85, 2007, 80-92.

Mehrdad, İbrahimi, “Tehlile Do Şomareye Agazine Ruznameye Ahter”, *Yad Dergisi*, 86, 2007, 252-275.

Muhammed, Teyyebi, “Tekapuhaye Seyit Cemalettin Eset Abadi Der Paytehti Osmani”, *İnkılabı İslami Dergisi*, 14, 2008, 77-100.

Zeynep, Şekuri, “Aşnayı Ba Cerayidi Farsiye İstanbul”, *Yad Dergisi*, 85, 2007, 67-79.

Cemşid, Behnam, “Menzelgahi Der Rahe Teceddüttü İran”, *İran Name Dergisi*, 42, 1993, 271-282.

Ebd-ül Mehdi, Recayi, “Rah Ha Der İran Ez Negahe Ruznameye Ahter”, *Ferhengi Isfahan Dergisi*, 22, 2001, 98-105.

Rıza, Vatandust. Celil, Pur Hasan Darabi. “Ruznameye Ahter ve Tervice Kanun ve Kanungerayi Der Esre Naseri”, *Moskuye Dergisi*, 1, 2005, 168-210.

Abbas, Nesr, “Azadi, Kanun ve Meclis Der Nigahe Ahter”, *Yad Dergisi*, 86, 2007, 100-157.

Magsud, Rencber, “İnkılabı Meşrute Der İran ve Nekşe Empereturiye Osmani”, *Tarihi İslam Dergisi*, 21, 2008, 7-42.

Cemşid Kiyanfer. “Matbuatı Doletiyе İran Der Esre Kaçar”, *Peyami Beharistan Dergisi*, 3, 2009, 273-299.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Solmaz HAJİZADEH
Doğum Yeri ve Tarihi	Tebriz, 1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Tebriz Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Türkçe, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	Hajizadehsolmaz430@yahoo.com.
Tarih	